

FREMMEDSPRÅKSENTERET

FOKUS PÅ SPRÅK

NR3 / SEPTEMBER 2007

Fremmedspråk i norsk næringsliv - engelsk er ikke nok!

Glenn Ole Hellekjær

FOKUS PÅ SPRÅK

Fremmedspråk i norsk næringsliv - engelsk er ikke nok!

Online-versjon (.pdf)

Redaktører av denne utgaven: Gerard Doetjes og Beate Trandem
Utgivelsessted: Halden

Det må ikke kopieres fra rapporten i strid med åndsverkloven og fotografiloven eller i strid med avtaler om kopiering inngått med KOPINOR, interesseorgan for rettighetshavere til åndsverk.

Fremmedspråksenteret har en godkjenningsordning for publikasjoner som skal gis ut i serien FOKUS PÅ SPRÅK.

FOKUS PÅ SPRÅK 3/2007

© Glenn Ole Hellekjær / Fremmedspråksenteret 2007

ISBN: 978-82-8195-004-7 (trykket) 978-82-8195-005-4 (on-line)

ISSN: 1890-3622

Forord

Denne rapporten har blitt til med økonomisk støtte og praktisk hjelp fra Nasjonalt senter for fremmedspråk i opplæringen i Halden. Synspunktene som kommer frem i rapporten er allikevel helt mine egne.

Jeg ønsker å rette en spesiell takk til professor Sigmund Kvam ved Høgskolen i Østfold for hans verdifulle synspunkter og analyser som har blitt tatt med i fremstillingen. Han har hovedansvaret for sidene 20 til 21 og 33 til 36. Stor takk fortjener også førstelektorer Magne Dypedahl, Pierre Lederlin, Emerentze Bergsland og Theo Schewe, alle ved Høgskolen i Østfold, for deres hjelp med å utarbeide spørreskjemaet. Videre ønsker jeg å takke Anders Fremming Andersen, tidligere ansatt ved Vox – Nasjonalt senter for læring i arbeidslivet, for hans effektive gjennomføring av selve undersøkelsen.

Oslo, september 2007

Glenn Ole Hellekjær

Innholdsfortegnelse

<i>Utvidet sammendrag</i>	6
1 Innledning	8
1.1 Behovsanalyser	9
1.2 Tidligere norske behovsanalyser	10
1.3 En oversikt over undersøkelsene	10
1.4 30 år med fremmedspråk: en sammenfatning av seks undersøkelser	11
2 Metode	13
2.1 Spørreskjemaet og gjennomføring	13
2.1.1 Mer om utvalget	14
2.2 Den videre analysen	16
3 Resultater	16
3.1 Bedriftenes arbeidsspråk	16
3.2 Kommunikasjonsmåter og behov	17
3.3 Eksport- og importmarkeder og bruk av fremmedspråk	19
3.3.1 Engelskkunnskaper - en nødvendig forutsetning i dagens næringsliv	20
3.3.2 Tyskkunnskaper sentrale i vårt største eksport- og importmarked	21
3.3.3 Norsk er ikke uvesentlig i en globalisert handelsverden	21
3.3.4 Verdensspråkene fransk og spansk er uforholdsmessig lite brukt	21
3.3.5 Snakker man bare engelsk i Asia?	22
3.4 Ansatte som ikke har norsk som morsmål	22
3.5 Eierskap og bruk av fremmedspråk	22
3.6 Opplevde problemer og behovet for fremmedspråkkompetanse	24
3.6.1 Språkproblemer	24
3.6.2 Kulturforskjeller	26
3.7 Språkbehov	27
3.8 Bedriftenes forventninger til ansattes kompetanse i fremmedspråk og deres syn på skolens undervisning	28
3.9 Nettsider og språk	32
4 Norsk eksport og import i forhold til språk	33
4.1 Norsk eksport og import	33
4.2 Handel med ulike språkområder	34
4.3 Hva sier tallene?	37
5 Diskusjon	37

5.1	Oppsummering	37
5.2	Validitet	39
5.3	Bedriftenes ansvar	41
5.4	Engelsk i næringslivet	42
5.4.1	Bare BICS	43
5.4.2	Tiltak for engelsk i den videregående skolen	44
5.4.3	Engelsk i høyere utdanning	45
5.5	Fremmedspråk i næringslivet	46
5.5.1	Hvilke fremmedspråk er det behov for?	47
5.5.2	Tiltak for fremmedspråk i den videregående skolen	48
5.5.3	Fremmedspråk i høyere utdanning	49
6	Konklusjon	50
6.1	Forslag til videre forskning	50
6.1.1	Nye behovsanalyser og fagspråksforskning	51
6.1.2	Skolerettet forskning	51
6.2	Veien videre	52
	Referanser	53
	Vedlegg A	55
	Vedlegg B	56
	Vedlegg C – Norsk næringslivs bruk av språk fra 1973 til idag: En oversikt	57
	Bedriftenes bruk av fremmedspråk på 1970 tallet	57
	1980-tallet	58
	1990-tallet	61
	ELAN – Bruken av fremmedspråk i europeiske bedrifter	67
	Vedlegg D - Spørreskjemaet	70

Utvidet sammendrag

Denne rapporten presenterer den største spørreundersøkelsen om næringslivets bruk av og behov for språk som hittil har blitt gjennomført i Norge. Det har i alt deltatt 1032 respondenter, hvorav 302 er eksportbedrifter og 362 importbedrifter, og undersøkelsen ble utført i desember 2005.

Analysen viser at engelsk er det suverent mest brukte språket i eksport- og importarbeidet. Det brukes i 95% av bedriftene, og i langt større grad enn markedsandelen i utenrikshandelen til de engelskspråklige land skulle tilsi. Det brukes også som erstatningspråk når andre språk hadde vært mest naturlig og sannsynligvis mer lønnsomt.

Videre viser det seg at tysk er det mest brukte fremmedspråket i bedriftene. Deretter følger fransk, spansk og russisk. En sammenligning med en undersøkelse fra 1973 viser at bruken av fremmedspråk har sunket sterkt i disse årene. Mens f. eks. tysk ble brukt av 48% av bedriftene i 1973, hadde dette falt til 18% i 2005. Fransk falt fra 21% til 8% i samme tidsrom. Sett i forhold til språkområder vi handler med og eksportandeler, er det et klart underforbruk av disse fremmedspråkene, og i særdeleshet tysk, samtidig som det er et voksende behov for helt andre språk for å pleie nye markeder.

Spørsmålene omkring antall ansatte med kompetanse i de ulike språkene, hvilke oppgaver man behøver gode språkferdigheter for, og for hvilke problemer man eventuelt har opplevd på grunn av svake språkferdigheter, tegner følgende bilde:

- Bedriftene har mange ansatte som snakker engelsk, men mangler på samme tid ansatte som snakker det godt nok til å mestre de mange krevende oppgavene, fra salg til forhandlinger, som språket brukes til. En del av svarene, f.eks. at man opplever problemer i sosiale sammenhenger, tyder på at de generelle engelskferdighetene svikter i like stor grad som de fagspråklige.
- For fremmedspråk viser det seg at bedriftene mangler ansatte som behersker disse, i tillegg til å mangle ansatte som behersker dem godt. Bedriftene har forsøkt å løse dette problemet med å ansette personell fra de ulike språkområdene, ettersom de later til å ha liten tro på at de vil finne nye ansatte i Norge med slike ferdigheter.
- For både engelsk og fremmedspråk nevner bedriftene at de har opplevd alt fra feilleveranser og tapte salg og kontrakter til sosial isolasjon på kurs og konferanser pga. utilstrekkelige språkferdigheter. De er også oppmerksomme på at kulturproblemer kan ha bidratt til dette.
- Det kan virke som om språkproblemene kan føres tilbake til at ansatte i bedriftene, i stor grad innen tekniske og økonomiske fag, bare i ytterst få tilfeller får tilleggsutdanning i

engelsk eller fremmedspråk. De må derfor trekke veksler på sine språkkunnskaper fra den videregående skole, kunnskaper som i alle land viser seg å være utilstrekkelige. Denne avhengigheten av språktilbudet i den videregående skole er overraskende, men går igjen i norske undersøkelser helt tilbake til 1973.

En behovsanalyse, slik som denne undersøkelsen, kan brukes til å foreslå tiltak. I denne rapporten hevder vi at det mest avgjørende tiltaket vil være at bedriftene og deres organisasjoner sier klart i fra at de har behov for ansatte med kvalitativt bedre engelskkunnskaper, og for flere ansatte som behersker fremmedspråk. Med dette som utgangspunkt, foreslås følgende tiltak:

- Kvaliteten på engelskundervisningen må styrkes. Samtidig som man bør undersøke fremdriften og ambisjonsnivået i grunnskoleundervisningen, bør man på videregående nivå drøfte om minimumskravet for å oppnå studiekompetanse, engelsk grunnkurs i første klasse på videregående, er realistisk i forhold til behovene. Det er i den sammenheng spesielt viktig at det gis rom for å velge språkfag, engelsk eller fremmedspråk, innen programområdene Realfag og Samfunnsfag og økonomi. Systematisk bruk av CLIL, dvs. undervisning gitt på engelsk eller fremmedspråk i et ikke-språkfag, bør også innføres.
- For fremmedspråk vil det være avgjørende at antallet elever som fullfører disse i grunnskolen, er så stort som mulig. Det er også viktig at elevene velger å fortsette med samme fremmedspråk i videregående utdanning, slik at de kommer opp på et nivå hvor videre studier i språket eller studieopphold i språkområdene blir mulige, og ikke minst attraktive nok til at man benytter seg av de mange tilbudene som finnes.
- I høyere utdanning er det viktig at utdanningsinstitusjonene blir seg bevisst at de utdanner studenter som skal fungere i et stadig mer internasjonalt nærings- og samfunnsliv, hvor mange vil ha engelsk som arbeidsspråk. Denne undersøkelsen viser at dette er spesielt viktig for de utdanningene som rekrutteres til eksport- og importbedrifter, nemlig ingeniørutdannelsen og økonomifag.
- Norske utdanningsinstitusjoner har hovedsakelig to måter å bedre situasjonen på. Det ene er å tilby språkkurs, i engelsk så vel som fremmedspråk. Det andre er å bruke CLIL, i høyere utdanning kjent som Language/English Medium Instruction (EMI). Erfaringer fra utlandet viser at CLIL/-EMI-moduler som kombinerer mål for læring av faget med læring av språk, kan være svært effektive.

1 Innledning

Hvilke fremmedspråk bør tilbys i grunnskolen og den videregående skolen? Hvilket ferdighetsnivå skal man ta sikte på? Bør man prioritere ferdigheter i lesing eller skriving, eller skal man legge mest vekt på det muntlige? Hvor språklig dyktige bør lærere i engelsk eller fremmedspråk være? Er det fornuftig å kreve at f.eks. ingeniør- eller økonomistudenter lærer språk? I hvor stor grad bør arbeidsgiverne stille krav til sine ansattes språkferdigheter? Sist, men ikke minst, på hvilket grunnlag skal slike beslutninger tas? Utgangspunktet for denne rapporten er at disse beslutningene bør baseres på reell kunnskap om hvilke behov elever, studenter, lærere og offentlig og privat ansatte har for ferdigheter i fremmedspråk. I denne rapporten legger vi frem resultatene fra en stor undersøkelse av engelsk- og fremmedspråksbruken i norsk næringsliv som kan gi et empirisk grunnlag for slike beslutninger.

Undersøkelsen ble gjennomført i desember 2005. Den var hjemlet i den første strategiplanen for fremmedspråkene i Norge, *Språk åpner dører*, hvor man tok initiativet til en undersøkelse av norsk næringslivs bruk av og behov for engelsk- og fremmedspråkkompetanse (se pkt. 4.4, Utdannings- og forskningsdepartementet 2005: 41). I tråd med rådende terminologi skiller vi mellom begrepene ”engelsk” og ”fremmedspråk”, som f.eks. tysk eller fransk. Nasjonalt senter for læring i arbeidslivet, også kjent som Vox, sammen med Nasjonalt senter for fremmedspråk i opplæringen, fikk i oppdrag å gjennomføre undersøkelsen. Resultatet ble en forholdsvis omfattende, kvantitativ undersøkelse med 1032 respondenter fra like mange norske bedrifter. En foreløpig rapport ble utgitt våren 2006 (Hellekjær & Kvam 2006). I denne endelige rapporten har vi imidlertid hatt tid til å gå gjennom tidligere undersøkelser, hatt mulighet til en grundigere analyse av tallmaterialet og anledning til å diskutere funnene og trekke noen linjer til tidligere undersøkelser av fremmedspråksundervisningen i Norge.

Vi håper at resultatene fra denne empiriske undersøkelsen av norsk næringslivs bruk av og behov for fremmedspråkskunnskaper vil være til nytte for beslutninger om undervisningen i fremmedspråk for grunn- og videregående skole, for høyere utdanning og ikke minst for bedrifter og arbeidsgivere.

I det følgende begynner vi med å forklare kort hva behovsanalyser er, og går deretter igjennom tidligere norske undersøkelser. I hoveddelen legger vi så frem resultatene og analysen fra vår egen undersøkelse. Dette følges av en oversikt over norsk utenriks-handel og skolelevers valg av fremmedspråk. I siste del drøfter vi disse opplysningene sammen med resultatene fra undersøkelsen, kommer med våre anbefalinger for skolen, høyere utdanning og næringslivet, og avslutter med forslag til videre forskning. En mer detaljert gjennomgang av de tidligere norske behovsanalysene er lagt til som eget kapittel i vedlegg C.

1.1 Behovsanalyser

Vi bruker fremmedspråk for forskjellige formål og oppgaver i ulike sammenhenger, også kalt domener. I det Europeiske rammeverket (Common European Framework, heretter CEF) skiller man f.eks. mellom kommunikasjon i personlige, offentlige, yrkesmessige eller utdannelsesrelaterte domener, og videre mellom hvilke oppgaver (*tasks*) man skal kunne utføre innen de ulike domenene. Denne inndelingen er også nyttig for planlegging av undervisning i fremmedspråk. I tillegg er det et praktisk utgangspunkt for behovsanalyser: "the assessment of learner needs on which the choice of tasks will be based" (CEF: 54).

En behovsanalyse kan gjennomføres på ulike måter, alt avhengig av formålet. På individ- eller gruppenivå kan den ta form av diagnostiske prøver for å finne ut hva det er behov for undervisning i, som opptaksprøver for å bestemme plassering av elever eller studenter på ulike kurs, eller for å avklare hvilket nivå undervisningen bør ta sikte på. Man kan også bruke kasusstudier, f.eks. av en språklærer eller en salgsingeniør i arbeid. En annen mulighet er intervjuer, f.eks. med ansatte i eksportfirma. Det har også blitt gjort studier av stillingsannonser som ble fulgt opp med intervjuer med annonsørene for å finne ut hvilke språkferdigheter næringslivet etterlyser hos nye ansatte (Kvam & Schewe 1983). Sist, men ikke minst, kan man bruke spørreundersøkelser med store eller små utvalg, på nasjonalt eller internasjonalt nivå. Ifølge West er det viktig at slike undersøkelser, i tillegg til å være nøyaktige og etterprøvbare, bruker spørsmål som gjenspeiler reelle behov, dvs. at de skal være "[r]elated to the target situation/real word – the categories of need should be related to the target situation rather than linguistic categories" (West 1997: 73).

En behovsanalyse kan som nevnt brukes for å bevisstgjøre den enkelte om egne språkbehov, for å utvikle kurs for enkeltindivider eller grupper, eller for å bestemme utdanningsinstitusjoners tilbud av kurs og programmer. (West 1994, 1997). Innen litteraturen omkring utviklingen av læreplaner (*curriculum design*) på lokalt eller nasjonalt nivå er det også samstemmighet om at utviklingen av nye læreplaner bør ta utgangspunkt i behovsanalyser, såkalte "target-situation analyses". Disse kan gi grunnlag for beslutninger om hvilke fremmedspråk man bør lære, hvilke språkferdigheter og nivå man skal ta sikte på, og hvilke oppgaver man behøver å mestre (West 1997: 71). Slike analyser var tidligere vanligst innen forskning om og undervisning i fagspråk. I de senere år har Europarådets arbeid, presentert i CEF og i tidligere rapporter, fått frem betydningen av å basere fremmedspråksundervisning på en empirisk analyse av brukernes behov for språkkunnskaper i andre domener enn bare de yrkesrelaterte.

I den forbindelse kan det nevnes at det ikke ble utført noen analyse av behovene for engelsk og fremmedspråk i forbindelse med utarbeidelsen av den nye *Læreplanverket for Kunnskapsløftet* (UFD 2006, heretter LK06), og heller ikke i forbindelse med arbeidet med tidligere læreplaner. Samtidig som arbeidet med de nye fagplanene for

engelsk og fremmedspråkene i LK06 i Norge pågikk, tok man imidlertid initiativet til denne undersøkelsen av norsk næringslivs bruk av og behov for fremmedspråk-kompetanse, som presenteres i denne rapporten. Før vi presenterer denne vil vi gi en oversikt over tidligere norske undersøkelser.

1.2 Tidligere norske behovsanalyser

I det følgende vil vi kort presentere seks undersøkelser av norsk næringslivs bruk av og behov for fremmedspråkkunnskaper sammen med en stor, europeisk, komparativ undersøkelse fra 2006 hvor bedrifter i Norge sammenlignes med andre land. De norske undersøkelsene er fra henholdsvis 1973, 1982, 1984, 1991, 1997 og 1998. De har til felles at de undersøker hvilke språk som brukes i norske bedrifter, hvilke språkferdigheter man har behov for, og hvilke problemer som oppleves. Med ett unntak er utvalgene forholdsvis små og fra geografisk avgrensede områder som Bergen, Sunnmøre eller Østfold fylke, og undersøkelsene er derfor ikke representative for hele Norge. Sammenligningen mellom disse er også vanskeliggjort på grunn av ulike spørsmål, ulike kategorier og ulike fremstillingsmåter. I det følgende vil vi meget kort beskrive disse undersøkelsene og deretter gi en oppsummering av funnene og utviklingen i bedriftenes bruk av fremmedspråk fra 1973 til i dag. En langt mer detaljert beskrivelse av de enkelte undersøkelsene er å finne i vedlegg C.

1.3 En oversikt over undersøkelsene

Den første norske fremmedspråksundersøkelsen, *Siviløkonomers bruk av fremmedspråk*, er fra 1973. Den ble utført ved Norges Handelshøyskole i forbindelse med utviklingen av fagtilbudet ved skolen (NHH 1973). Ansatte ved NHH sendte ut spørreskjema til 1375 medlemmer av Norske Siviløkonomers Forening og man fikk tilbake 777 i utfylt stand, dvs. en svarrate på 56%. Nesten ti år senere kom Ulf Lie og Sissel Skjoldmos *Behovet for fremmedspråkkompetanse i næringslivet* (1982). Dette var en mindre spørreundersøkelse med 99 respondenter som alle var medlemmer av Bergen Handelskammer. Det kan nevnes at Lie & Skjoldmos undersøkelse førte til en omfattende debatt om fremmedspråkernes status i skolen og undervisningen. Den andre undersøkelsen fra 80-tallet er Kvam og Schewes *Tyskkunnskaper i Norsk Næringsliv* fra 1984. Den er noe annerledes enn de øvrige på grunn av sitt fokus på tysk, og fordi den brukte stillingsannonser i Aftenposten som utgangspunkt for undersøkelsen.

På 90-tallet kom det tre ulike undersøkelser. Den første er en mindre undersøkelse av 24 eksportbedrifter i Møre og Romsdal (Hellekjær 1991). Den andre er en spørreundersøkelse hvor 252 ansatte fra 8 store norske bedrifter ga opplysninger om bruk av og behov for språkkunnskaper (Tveit 1997). Den tredje er en undersøkelse fra Østfold fylke med 81 respondenter fra industrien, offentlige institusjoner og

reiselivsbedrifter (Hellum & Dypedahl 1999). I 2001 kom en annen interessant undersøkelse. Denne så på norske bedrifters bruk av hjemmesider som ledd i markedsføringen og hvilke språk sidene forelå på (Schewe 2001).

Den aller nyeste undersøkelsen er en komparativ europeisk undersøkelse fra 2006, *ELAN: Effects on the European Economy of Shortages of Foreign Language Skills in Enterprise* (Hagen, Davila-Philippon, & Nordgren 2006). Den ble bestilt av Europakommisjonens generaldirektorat for utdanning og kultur og ble gjennomført av CILT, Storbritannias nasjonale språksenter. Den kombinerer en telefonisk spørreundersøkelse med inntil 100 respondenter i 29 land, inkludert Norge. Totalt fikk den 2000 respondenter fra små og mellomstore eksportbedrifter. Dette ble supplert med nærmere undersøkelser av 30 store multinasjonale bedrifter, og med intervjuer av fem nøkkelpersoner fra hvert av deltakerlandene.

1.4 30 år med fremmedspråk: en sammenfatning av seks undersøkelser

Hva viser undersøkelsene om utviklingen i norske bedrifters behov for og bruk av fremmedspråk i årene fra 1973 til 2006? Før vi går nærmere inn på det, ønsker vi å nevne at med unntak av 1973-undersøkelsen, med sine 777 svar fra hele landet, er de øvrige undersøkelsene relativt små og geografisk skjevfordelte. De gir interessante og ganske konsistente opplysninger, og ikke minst en nyttig pekepinn om hvordan utviklingen har vært, men de gir begrenset rom for å generalisere til det norske næringslivet forøvrig. Med det forbeholdet vil vi prøve å sammenfatte opplysningene fra de ulike undersøkelsene.

Engelsk har lenge vært det dominerende språket i eksport- og importarbeid. Engelsk brukes i samtlige bedrifter, og brukes også som erstatningsspråk når man kontakter områder hvor andre språk hadde vært mer naturlig. Tysk har hatt og bevart en sterk andreplass i eksportbedriftene, fulgt av fransk. Men, det kan se ut som om stillingen til spesielt andre fremmedspråk, om det er fransk eller spansk eller andre språk, har blitt mest svekket i løpet av denne perioden. Mens undersøkelsen fra 1973 viste en forholdsvis utstrakt bruk av andre språk enn engelsk, viser følgende undersøkelser en gradvis svekkelse, slik at man i ELAN-undersøkelsen fra 2006 fant en større avhengighet av engelsk i Norge enn i andre europeiske land. Dette gjenspeiler sannsynligvis endringene i språktilbudene i det norske skoleverket igjennom årene hvor man har gått fra å kreve to fremmedspråk i tiden før 1976, til i beste fall å kreve engelsk for å oppnå studiekompetanse i Reform 94 og LK06. Funn i flere av undersøkelsene kan faktisk tyde på en gjensidig avhengighet mellom den videregående skoles språktilbud og språkene som bedriftene bruker. Det vil si at bedriftene bruker språkene som deres ansatte behersker, i verste fall bare engelsk, og dette i sin tur påvirker språktilbudet i skolen. På samme tid er nesten alle respondentene, fra 1973 til ELAN 2006, unisone om at ”språkferdighetene fra den videregående skolen viser seg

helt utilstrekkelig i alle språk” (Lie & Skjoldmo 1982: 28). Videre nevner Lie & Skjoldmo noe som går igjen i alle undersøkelser, nemlig at det:

... later til at bedriftene er seg meget bevisst sin mangel på *den virkelig gode* og omfattende språkbeherskelse som er nødvendig i forhandlinger med fremmede språkkulturer. Det er ikke umulig at det ligger negative økonomiske erfaringer til grunn for bedriftenes klare utsagn her (Lie & Skjoldmo 1982: 29).

Til tross for denne erkjennelsen kan det virke som om språk er lavt prioritert i næringslivet, og at man ved ansettelser som oftest fokuserer på andre kvalifikasjoner, og/eller tar slike ferdigheter for gitt (Hellekjær 1991). Kvam og Schewe påpeker imidlertid at dette kan ha praktiske årsaker, at ”desto større krav til kunnskapene bedriftene stiller, jo vanskeligere blir det å finne en passende medarbeider mht. språkferdigheter” (1983: 36). Praktiske avveininger eller ikke, det Lie & Skjoldmo sa i 1982, kan virke like relevant for situasjonen i dag:

Språk i seg selv har lav status i næringslivet. Imidlertid utgjør språk en nødvendig kompetanse for næringslivet. Det later til at bedriftene ansetter etter andre kriterier enn språkkompetanse. Derfor blir mangelen på slik kompetanse et problem i bedriftene (Lie & Skjoldmo 1982: 28).

I f.eks. Hellekjær (1991) fant man at hele 16 av 24 sunnmørske eksportbedrifter hadde opplevd problemer og usikkerhet og antakelig tapt kontrakter på grunn av svake ferdigheter i fransk, og problemer med svake kunnskaper i andre fremmedspråk enn engelsk går igjen i de fleste undersøkelsene. Vi vil våge å påstå at spesielt de nyere undersøkelsene viser at denne manglende prioriteringen av språk i enda større grad slår ut for engelsk. Mens bedriftene later til å ta ferdigheter i dette språket for gitt, viser undersøkelsene at mange ansatte, spesielt i ledelse og i salg, stadig står overfor kompliserte kommunikasjonssituasjoner og viktige oppgaver som stiller store krav til deres språkferdigheter. Ansatte, fra sekretærer til bedriftsledere, må i stadig større grad mestre alt fra telefonbruk til produksjon av engelskspråklige tekster, alt fra brev/e-post til rapporter og manualer (se f. eks. Hellum & Dypedahl 1998). Det kan også virke som om kravene til produksjon av skriftlige dokumenter har økt, spesielt i bedriftene som har engelsk som arbeidsspråk. Om det er økte krav, eller om det er utviklingen i engelskundervisningen hvor man har lagt større vekt på muntlige ferdigheter de senere år, som har ført til et voksende ønske om bedre ferdigheter i skriftlig engelsk, er usikkert. I tidligere undersøkelsene kom det frem at man først og fremst så behovet for bedre muntlige ferdigheter.

I løpet av 80- og 90-tallet ble man i stadig større grad klar over at kommunikasjon ikke utelukkende er avhengig av språk, men også av evnen til å kommunisere på tvers av ulike kulturer. Det kan faktisk være vanskelig å skille mellom problemer som

skyldes manglende ferdigheter i et fremmedspråk, og vanskeligheter som kan være kulturbestemt. Dette kom klart frem i den første undersøkelsen som gransket dette, Hellum & Dypedahl (1998), og ikke minst i ELAN-undersøkelsen (2006). I ELAN fant man faktisk at norske og svenske bedrifter skiller seg spesielt negativt ut i dette henseendet. F.eks. oppgir 42% av de norske respondentene i denne undersøkelsen, mot 18% i Europa forøvrig, at de har opplevd vanskeligheter på grunn av kulturforskjeller. I Sverige har 37% av bedriftene også opplevd vanskeligheter. I ELAN diskuteres det faktisk hvorfor Norge og Sverige skiller seg så negativt ut på dette området, og spør om det skyldes vår geografiske isolasjon, eller en større grad av bevissthet omkring slike vansker (ELAN 2006: 22).

Dette har vært en rask og nærmest skjematisk oversikt over syv undersøkelser av bedrifters bruk av språk i perioden 1973-2006. Som allerede nevnt, kan man finne en mer detaljert gjennomgang av de ulike undersøkelsene i et eget kapittel i vedlegg C. I det følgende presenterer vi vår undersøkelse av 1032 norske bedrifter, og begynner med en beskrivelse av hvordan undersøkelsen ble lagt opp.

2 Metode

Som nevnt i innledningen, er dette den første store, nasjonale spørreundersøkelsen om bedrifters bruk av fremmedspråk som har blitt gjennomført i Norge. Det er også den første med et tilnærmet representativt utvalg av respondenter. I det følgende vil vi først kort presentere spørreskjemaet, deretter si noen ord om gjennomføringen av undersøkelsen, og avslutte med å beskrive utvalget.

2.1 Spørreskjemaet og gjennomføring

Spørreskjemaet (se vedlegg D), bygger på erfaringene med tidligere undersøkelser, først og fremst Lie & Skjoldmo (1982), Hellekjær (1992), Kvam & Schewe (1983) og Hellum & Dypedahl (1998), og mange av spørsmålene er hentet derfra. Skjemaet ble utarbeidet av ansatte ved Vox, Fremmedspråksenteret og Høgskolen i Østfold i Halden. Spørsmålene kartlegger bakgrunnsvariabler som utdanning og bostedsfylke, bedriftens bransje og størrelse etter antall ansatte, om man driver med eksport- eller importvirksomhet, og i så fall med hvilke land. Videre omfatter det spørsmål om arbeidsspråk, i hvilke situasjoner og til hvilke oppgaver man bruker fremmedspråk, om eventuelle problemer man hadde opplevd på grunnlag av manglende språkferdigheter og om eventuelle kursbehov. Det ble også tatt med spørsmål om virksomhetens websider, da spesielt om hvilke språk disse forelå på. Med erfaring fra tidligere undersøkelser antok man at mye av kommunikasjonen ville foregå på engelsk, selv om kjøper eller selger kom fra et annet språkområde som f.eks. Tyskland eller Spania. Det ble derfor lagt inn spørsmål for å kryssjekke dette. Mange av spørsmålene tillater

sammenligning med tidligere undersøkelser slik at det er mulig å se på utviklingen over tid.

Selve undersøkelsen ble gjennomført i desember 2005 av Vox i samarbeid med Field Work Scandinavia. Sistnevnte har en e-base – en database med omkring 40 000 personer i alderen 15 år og oppover som er tilfeldig trukket fra befolkningen og rekruttert av telefonavdelingen til Field Work Scandinavia. Basen omfatter også en del bakgrunnsopplysninger for hver person. Field Work Scandinavia oppgir at basen i 2005 omfattet omkring 7844 ledere, hvorav 1852 toppledere. For akkurat denne undersøkelsen trakk man ut 1600 topp- og mellomledere, kvotert etter bransje, men ellers tilfeldig valgt. Utvalget omfatter ledere fra både eksport- og importbedrifter på nasjonal basis samt bedrifter som kun forholder seg til hjemmemarkedet. Spørreskjemaet ble sendt ut via e-post. Av 1600 respondenter svarte 1032, dvs. en svarrate på 64%. Selv om det ikke kan betegnes som et helt tilfeldig valgt og representativt utvalg, bør disse svarene allikevel kunne gi et ganske valid og nyttig innblikk i bruken av og behovet for fremmedspråkskunnskaper i norske virksomheter innenfor privat sektor i 2005.

Dataene fra undersøkelsen ble lagt inn i statistikkprogrammet SPSS (Statistical Program for the Social Sciences), og analysert statistisk. Selv om dette er en forholdsvis stor undersøkelse om bruken av fremmedspråk i norske virksomheter, har den en del begrensninger mht. til tolkningen av datamaterialet. Den viktigste ligger i at dette er en deskriptiv og utforskende undersøkelse. Den gir ikke rom for å trekke slutninger om årsakssammenhenger ettersom undersøkelsen ikke er utformet slik at man kan utelukke påvirkning av andre faktorer. Dataene vil derfor stort sett fremstilles som gjennomsnittsverdier, prosenter og prosentfordelinger for hele eller utvalgte grupper respondenter.

2.1.1 Mer om utvalget

Det store flertallet av de 1032 bedriftene i utvalget tilhørte industri, varehandel, og annen tjenesteyting. Av disse drev 302 (29%) med eksport mens 362 (35%) drev med importvirksomhet. En oversikt over fordelingen mellom bransjene for samtlige bedrifter, for eksport- og importbedrifter finnes i tabell 1.

Tabell 1. Bransjetilhørighet (i prosent).

Bransjer	Samtlige 1032 bedrifter: prosentfordeling etter bransje	302 eksport-bedrifter: prosentfordeling etter bransje	362 import-bedrifter: prosentfordeling etter bransje
Bergverksdrift og utvinning/ jordbruk, skogbruk og fiske	1	1	0
Industri	15	32	25
Kraft og vannforsyning	1	0	1
Bygge- og anleggsvirksomhet	9	3	8
Varehandel	18	14	32
Hotell- og restaurantdrift	2	2	1
Transport og kommunikasjon	7	6	6
Finansiell tjenesteyting	5	1	2
Omsetning og eiendomsdrift, utleievirksomhet	2	1	1
Databehandlingsvirksomhet	5	8	5
Annen tjenesteyting	35	31	18
Total	100	100	100

Som man kan se, tilhører flertallet av bedriftene industri, varehandel eller kategorien annen tjenesteyting. Mens industribedrifter er den største gruppen innen eksport-bedriftene, er andelen innen varehandel størst blant importørene. Det er relativt få respondenter innen reiselivsnæringen, transport og finans, og heller ingen offentlige institusjoner, med mindre disse inngår i kategorien annen tjenesteyting. I tabell 2 nedenfor vises fordelingen av bedrifter etter antall ansatte for samtlige 1032 bedrifter i utvalget og deretter for eksport- og importbedriftene hver for seg.

Tabell 2. Fordeling av bedriftene etter antall ansatte (i prosent).

Antall ansatte	Fordeling av bedrifter etter antall ansatte (i prosent): alle 1032 bedrifter	Fordeling av bedrifter etter antall ansatte (i prosent): 302 eksportbedrifter	Fordeling av bedrifter etter antall ansatte (i prosent): 362 importbedrifter
1 ansatt	16	12	10
2 ansatte	8	4	6
3 til 5 ansatte	13	11	11
6 til 19 ansatte	22	18	23
20 til 49 ansatte	14	12	14
50 til 99 ansatte	7	9	9
100 til 199 ansatte	5	9	7
200 til 399 ansatte	3	5	5
400 eller flere ansatte	12	21	15
Total	100	100	100

Denne oppstillingen viser at det ikke er den helt store forskjellen mellom eksport- og importbedriftene mht. antall ansatte. Det er først og fremst eksportbedriftene som

skiller seg ut med en større andel med 50 eller flere ansatte, og da spesielt andelen store bedrifter med 400 eller flere ansatte.

2.2 Den videre analysen

Det er først og fremst eksport- og importbedriftene som bruker og har behov for kunnskaper i fremmedspråk. Med forbehold om at disse kan være overlappende kategorier, det vil si at en bedrift kan drive med både eksport- og importvirksomhet, vil vi i det følgende derfor fokusere på utvalgets 302 eksport- og 352 importbedrifter. For oversiktens skyld vil vi etter behov avgrense fremstillingen til eksportbedriftene.

3 Resultater

I dette kapitlet presenterer vi funnene fra spørreundersøkelsen vår og analysen av disse. Vi begynner med opplysninger om bedriftenes arbeidsspråk, om hvordan de kommuniserer med utlandet, og for hvilke oppgaver de mener det er viktig med gode språkferdigheter. Vi fortsetter med bedriftenes bruk av fremmedspråk sett i forhold til deres eksport- og importmarkeder, det vil si hvilke språk man bruker i forhold til hvilke språkområder man handler med, og problemer man eventuelt har opplevd på grunn av manglende språkferdigheter. Videre presenteres bedriftenes bruk av ansatte som ikke har norsk som morsmål, forholdet mellom eierskap og bruk av språk, deres behov for språkkompetanse og deretter bedriftenes syn på skolens utdanning i fremmedspråk. Vi avslutter med en oversikt over hvilke språk som brukes på bedriftenes hjemmesider. Av det samlede utvalget på 1032 bedrifter drev 302 (29%) med eksport og 362 (35%) med import. Vår analyse fokuserer som nevnt på disse to gruppene.

3.1 Bedriftenes arbeidsspråk

Et av de første spørsmålene i spørreundersøkelsen var om bedriftenes offisielle arbeidsspråk. Det viste seg at 80 bedrifter, det vil si 8% av det samlede utvalget på 1032, har engelsk som offisielt arbeidsspråk. For eksportbedriftene stiger andelen til 17%, dvs. 51 av 302 eksportbedrifter, mens andelen for importbedriftene er noe lavere, 11%, 41 av 362. Videre øker også andelen med engelsk som arbeidsspråk med bedriftenes størrelse, for eksportbedrifter med 200 ansatte eller flere til 32%, og for importbedriftene til 25%. At andelen med engelsk som arbeidsspråk økte med bedriftstørrelsen, ble også funnet i Hellum & Dypedahls undersøkelse fra 1998 (se vedlegg C). I deres undersøkelse var imidlertid andelen bedrifter med engelsk som arbeidsspråk noe høyere, noe som sannsynligvis kan tilskrives et forholdsvis lite utvalg av respondenter begrenset til Østfold fylke.

3.2 Kommunikasjonsmåter og behov

Måten bedriftene kommuniserer med sine kontakter i utlandet på, har vært et gjennomgangstema i tidligere undersøkelser (se vedlegg C), og spørsmål om dette ble også tatt med i den foreliggende undersøkelsen. I tabell 3 følger en oversikt over måten eksportbedriftene i utvalget kommuniserer med sine kontakter i andre land på i 2005. Vi har for denne fremstillingen bare tatt med opplysningene fra eksportørene ettersom det kun er små forskjeller mellom eksport- og importbedriftene. Det kan nevnes at bare halvparten av respondentene, det vil si 151 av i alt 302 eksportbedrifter, har svart på disse spørsmålene. Prosentandelene er derfor basert på avgitte svar.

Tabell 3. Vi vil gjerne vite hvordan dere kommuniserer med kontakter i andre land. Kan dere på en skala fra 1 til 5 der 1 betyr aldri og 5 svært ofte, si noe om hvor ofte dere benytter? Svarene er i prosent, fra 151 eksportbedrifter.

Kommunikasjonsform	5 <i>Svært ofte</i>	4	3	2	1 <i>Aldri</i>
E-post	88	8	2	2	
Telefon	50	30	15	5	
Personlig kontakt (ansikt til ansikt)	9	15	50	24	1
Faks	11	16	24	42	7
Brev	4	11	20	52	13
Eksterne agenter	7	10	13	36	34

I denne tabellen fremgår det at e-post den mest brukte kommunikasjonsformen, fulgt av telefon. Den tekniske utviklingen tatt i betraktning, er dette en langt fra uventet endring fra tidligere undersøkelser hvor telefonen var det suverent mest brukte kommunikasjonsmiddelet. Som i tidligere undersøkelser er frekvensen av personlig kontakt klart lavere. Det virker allikevel som det er forholdsvis hyppige møter med kontakter fra andre land. Slike møter kan på den ene siden være meget viktige for bedriftene, og på den andre meget krevende for deltakerne. Dette er fordi personlig kontakt kan omfatte alt fra uformelle konversasjoner og sosial omgang til viktige salgsfremstøt eller forhandlinger, og det sistnevnte krever meget gode språkferdigheter. Dette gjenspeiler seg i svarene på spørsmålene om i hvilke situasjoner bedriftene mener det er behov for gode språkferdigheter, i engelsk så vel som i fremmedspråk. Igjen har vi bare tatt med svarene fra eksportbedriftene, hvor alle 302 respondenter har svart. I tabell 4 nedenfor gir vi en oversikt over svarene for engelsk.

Tabell 4. Hvor nødvendig er det at de ansatte som utfører disse aktivitetene, kan forstå og gjøre seg forstått på engelsk? Svar fra 302 eksportfirma (i prosent).

Aktiviteter	5 <i>Svært nødvendig</i>	4	3	2	1 <i>Ikke nødvendig</i>
Forhandlinger/ kontraktskriving	75	9	7	3	6
Markedsføring/salg/service	61	19	11	4	6
Sekretær oppgaver	38	28	19	7	9
Budsjettering/regnskap	18	21	21	18	21
Forskning/utvikling	39	22	13	7	16
Produksjon	24	18	22	15	19
Konferanser/seminarer	41	29	18	5	7
Holde foredrag/presentasjoner	47	24	13	7	9
Oppsøkende virksomhet mot kunde/bruker	51	21	14	6	8

I denne som i tidligere undersøkelser, er det først og fremst for forhandlinger og kontraktskriving at eksportørene poengterer at gode engelskferdigheter er et absolutt ”must”. Men det synes å være nesten like viktig for markedsføring/salg/service, for foredrag og presentasjoner og for oppsøkende virksomhet. Forskning på forhandlinger og salg viser at dette krever meget gode språkferdigheter, langt utover dagligengelsk, i tillegg til kjennskap til gangen i disse situasjonene. Det samlede inntrykket er derfor, med mulig unntak av produksjon, at eksportbedriftene har behov for ansatte som behersker engelsk godt. I tillegg er det et klart behov for ansatte som behersker engelsk meget godt. Tallene for fremmedspråk viser imidlertid en annen trend. Igjen har vi bare gjengitt tallene for eksportbedriftene i tabell 5 nedenfor.

Tabell 5. Hvor nødvendig er det at de ansatte som utfører disse aktivitetene, kan forstå og gjøre seg forstått på andre fremmedspråk enn engelsk? Svar fra 302 eksportfirma (i prosent).

Aktiviteter	5 <i>Svært nødvendig</i>	4	3	2	1 <i>Ikke nødvendig</i>
Forhandlinger/ kontraktskriving	16	12	21	18	34
Markedsføring/salg/service	14	15	20	18	32
Sekretær oppgaver	7	10	23	20	40
Budsjettering/regnskap	4	6	12	21	57
Forskning/utvikling	5	12	21	16	46
Produksjon	4	7	16	19	53
Konferanser/seminarer	6	15	19	20	39
Holde foredrag/presentasjoner	11	11	20	17	39
Oppsøkende virksomhet mot kunde/bruker	15	15	19	17	33

Som det går frem av tabellen, kan det se ut som om bedrifter flest prioriterer gode ferdigheter i fremmedspråk forholdsvis lavt, når bare 19% mener at gode språkferdigheter er svært nødvendige i forhandlinger, sammenlignet med 75% for engelsk. Flere tolkninger av de svært lave prosentandeler i forhold til engelsk er imidlertid mulig. En er selvsagt at bedriftene bruker engelsk som erstatningsspråk, enten bevisst, eller fordi de har få eller ingen ansatte som behersker andre språk enn engelsk godt nok. En annen mulig tolking er at bedriftene trenger færre ansatte med gode ferdigheter i fremmedspråk fordi kontakten med disse språkområdene ivaretas av et mindre antall ansatte. Dette kommer også frem i den europeiske ELAN-undersøkelsen (2006), som fant at selv om europeiske bedrifter ofte brukte engelsk under etablering av nye markeder, skaffet de seg etter hvert ansatte som behersket det lokale språket. Nok en tolking av tallene er at det er stor individuell variasjon mellom bedriftene og språkene, noe som også ble funnet av Hellum & Dypedahl (1998). I deres undersøkelse nevnte enkelte eksportører at tysk var deres mest brukte og viktigste språk fordi Tyskland var deres største marked. Til sammenligning mente flere andre bedrifter som handlet mye med Frankrike, at det holdt med engelsk, og man kan her spørre om dette er et bevisst valg eller en følge av at det er vanskelig å få tak i ansatte som behersker fransk. Før noen konklusjon kan trekkes om dette, bør derfor disse svarene sees i sammenheng med spørsmål om hvilke språkområder bedriftene handler med, om bedriftene opplever problemer pga. av manglende språkferdigheter, og hva slags behov for økt kompetanse de angir. I det følgende skal vi se på hvilke områder det handles med.

3.3 Eksport- og importmarkeder og bruk av fremmedspråk

Blant de mest sentrale spørsmål i denne undersøkelsen er hvilke land/områder man eksporterer til og importerer fra sammenlignet med hvilke språk man bruker. Dessverre er en direkte sammenligning mellom land/områder og språk problematisk på grunn av ulik utforming av spørsmålene. I spørsmålene om eksport- og importmarkeder brukte man lukkede, og dessverre heller grovmaskede kategorier, som f.eks. "land i Europa", en gruppe som omfatter en hel rekke språk. I spørsmålene om hvilke språk som ble brukt i eksport- og importarbeidet, brukte man derimot åpne spørsmål hvor språkene kunne spesifiseres enkeltvis. Derfor er ikke kategoriene for markeder og språk umiddelbart sammenlignbare og resultatene må presenteres i to ulike tabeller. Tabell 6 nedenfor gir en oversikt over hvilke områder/land man eksporterer til og importerer fra.

Tabell 6. Eksport- og importmarkeder, rangert etter betydning.

Land/områder man eksporterer til	Eksport av varer og tjenester, 302 bedrifter		Import av varer og tjenester, 362 bedrifter	
	<i>Antall svar</i>	<i>Svar i prosent</i>	<i>Antall svar</i>	<i>Svar i prosent</i>
Øvrige nordiske land	219	72	240	66
Land i Europa	240	79	298	82
USA/Canada/Australia	141	47	137	38
Asia	111	37	121	33
Afrika	64	21	25	7
Latin-Amerika	56	18	26	7
Kan ikke svare	6	2	3	1

Ikke uventet kan man lese av tabellen at de øvrige nordiske land og land i Europa er respondentenes viktigste handelspartnere. De engelsktalende land – USA, Canada og Australia – er sammen med Asia relativt viktige og nesten jevnbyrdige. Til sammenligning gir tabell 7 en oversikt over hvilke språk som brukes til import og eksport av varer og tjenester.

Tabell 7. Språk brukt til eksport og import, rangert etter betydning.

Språk brukt	Eksport av varer og tjenester, 302 bedrifter		Import av varer og tjenester, 362 bedrifter	
	<i>Antall svar</i>	<i>Svar i prosent</i>	<i>Antall svar</i>	<i>Svar i prosent</i>
Engelsk	286	95	342	94
Tysk	52	17	66	18
Norsk/svensk/dansk	50	16	68	20
Fransk	23	8	19	5
Spansk	12	4	8	2
Russisk	8	3	3	1
Andre språk	20	7	16	4

I det følgende vil vi se på bruken av de ulike språkene og sammenligne disse tallene med opplysningene om eksport- og importmarkeder i tabell 6.

3.3.1 Engelskkunnskaper - en nødvendig forutsetning i dagens næringsliv

Tabell 7 viser at engelsk, som ventet, har en meget dominerende stilling. Språket brukes i 95% av eksportvirksomheten og i 94% av importvirksomheten. Blant eksportbedriftene er det til sammenligning 47% som eksporterer til USA, Canada og Australia. Storbritannia kommer i tillegg, men denne andelen lar seg ikke skille ut fra kategorien ”land i Europa” i tabell 3. Dette viser med all mulig tydelighet nødvendigheten av tilstrekkelige engelskferdigheter i norsk næringsliv. Kun unntaksvis vil det være mulig å drive handelsvirksomhet uten bruk av engelsk. En slik gjennomgående bruk av engelsk tyder ikke bare på et generelt behov for engelskkunnskaper, men også på et svært differensiert behov for engelskferdigheter, noe som kommer klart frem av svarene til bedriftene på spørsmålet om hvilke oppgaver som krevde gode språk-

ferdigheter, se tabell 4. Disse viser at kravene til engelskferdigheter varierer fra å kunne beherske enkle muntlige kommunikasjonsituasjoner til å kunne selge og forhandle profesjonelt på engelsk eller skrive tekster i ulike sjangere med komplisert innhold og variert språk.

3.3.2 Tyskkunnskaper sentrale i vårt største eksport- og importmarked

Blant de øvrige fremmedspråkene skiller tysk seg tydelig ut. Hele 17% av eksportbedriftene og 18% av importbedriftene brukte tysk i sin virksomhet, og tyskens forholdsvis sterke stilling har gått igjen i samtlige norske undersøkelser siden 1973 (se vedlegg C). Imidlertid har det vært en kraftig nedgang i bruken av tysk – fra 48% av bedriftene i 1973 til dagens 18%. Materialet sier dessverre ikke noe om den andel det tyskspråklige område har for import og eksport ettersom spørsmålene kun skiller mellom eksport til andre nordiske land og til Europa utenom Norden. Det synes likevel meningsfullt å anta at det er nettopp i den store handelsvirksomheten med ”land i Europa” at tysk har sin største utbredelse. Ettersom handelsvolumet med de tysktalende land er meget stort, er det sannsynlig at tallene for bruken av tysk, 17% til eksport og 18% til import, vil øke betraktelig om man hadde spurt de virksomheter som hadde eksport til og import fra det tyskspråklige området i Europa. Som det ble funnet i Hellum & Dypedahl (1998), er det faktisk noen bedrifter som bruker mer tysk enn engelsk i sitt arbeid.

3.3.3 Norsk er ikke uvesentlig i en globalisert handelsverden

Norsk har en overraskende sterk stilling både i import og eksport, og spesielt som kommunikasjonsmiddel i kontakt med filialer/datterselskaper – hele 25% av de bedriftene som kommuniserte med filialer/datterselskaper i utlandet, brukte norsk. Tallene for eksport og import er henholdsvis 16% og 20%. Norsk er derfor etter engelsk og tysk det andre mest brukte språket innen import, og det tredje mest brukte i eksport (se også tabell 6). I ELAN-undersøkelsen kom det frem at bedriftene ofte brukte landets språk i kontakten med firma i naboland, f.eks. når et tysk firma kontaktet et i nabolandet Østerrike. På samme måte kan norsk brukes i kontakt med andre nordiske land, som tross alt er våre viktigste handelspartnere (se tabell 6). Uansett er denne bruken av norsk i internasjonal sammenheng en interessant variant av norsk næringslivskommunikasjon som er lite utforsket.

3.3.4 Verdensspråkene fransk og spansk er uforholdsmessig lite brukt

Fransk og spansk er i likhet med engelsk verdensspråk, men denne undersøkelsen viser at bruken av disse språkene ikke tilsvarer utbredelsen de har. Fransk brukes av 8% av eksportbedriftene og 5% av importbedriftene, spansk bare av henholdsvis 4% og 2%. Likevel kan det se ut som om disse språkene har et klart behov for økt

kompetanse, spesielt innen eksport, hvor 18% av eksportbedriftene handler med Latin-Amerika, og eventuell handel med Spania kommer i tillegg. For fransk er det dessverre vanskeligere å lese diskrepansen mellom faktisk bruk og faktisk eksport ut av tilsvarende tall fordi man i tabell 3 ikke kan skille ut handel med de fransktalende områdene i kategorien "land i Europa". Det er nærliggende å tro at bruken av fransk heller ikke tilsvarende betydningen som Belgia og Frankrike og deler av Sveits og Canada har som handelspartnere.

3.3.5 Snakker man bare engelsk i Asia?

Den klareste diskrepansen mellom bruk av lokale språk og eksport- og importmarkedsdelen gjelder imidlertid for ikke-europeiske språk som f.eks. arabisk, hindi, kinesisk, koreansk, eller japansk. I tabell 4 rubriseres de meget få svarene under kategorien "andre språk". Disse brukes av 7% av eksportbedriftene og av 4% til import. Til sammenligning viser tabell 3 at 37% av bedriftene eksporterer til Asia, mens 33% importerer derfra. Det betyr at engelsk brukes istedenfor, alternativt at handelen skjer med mellommenn eller agenter. Disse områdene er i sterk økonomisk vekst og vil i årene som kommer få økt betydning for norsk næringsliv. Dataene tyder i alle fall på at det er rom for satsing på disse språkene, både i språkopplæringen og i bruken av innvandrere med disse språkene som morsmål. I det følgende vil vi derfor se på andelen av bedriftsansatte som ikke har norsk som morsmål.

3.4 Ansatte som ikke har norsk som morsmål

Analysen av tallmaterialet viser at 46% (474) av de 1032 bedriftene i det samlede utvalget hadde ansatte som ikke hadde norsk som morsmål. Blant de 302 eksportbedriftene steg imidlertid andelen til 65% (195), og er litt lavere, 59% (214) hos de 362 importbedriftene. Dette kan tyde på at spesielt eksportbedriftene dekker deler av sitt behov for fremmedspråkkompetanse ved hjelp av utenlandske ansatte. Som allerede nevnt, kom dette også frem i ELAN-undersøkelsen (2006). Andelen eksportbedrifter som oppgir bruk av asiatiske språk, er imidlertid forsvinnende liten. Dette kan tyde på at det er få ansatte med slik bakgrunn som arbeider med eksport eller import, og man kan spørre om ikke bedriftene hadde tjent på å utnytte slik kompetanse.

3.5 Eierskap og bruk av fremmedspråk

En av faktorene man forventet ville påvirke bruken av fremmedspråk i bedriftene, var eierskap, dvs. om man var eid av utenlandske bedrifter eller selv eide bedrifter i andre land. Som ved sammenligningen av eksport- og importmarkeder og språk som brukes ovenfor, fører ulike spørsmålskategorier til vanskeligheter med sammenligningen.

Dataene presenteres derfor i to ulike tabeller. Tabell 8 viser hvilke land/områder bedriftene har eierskapstilknytning til.

Tabell 8. Eierskapstilknytning til land og områder, etter betydning.

Land/ områder som virksomheten har eierskapstilknytning til	Eksportbedrifter, 302 bedrifter		Importbedrifter, 362 bedrifter	
	Antall svar	Svar i prosent	Antall svar	Svar i prosent
Norge	243	80	271	75
Øvrige nordiske land	76	25	92	25
Land i Europa	71	23	80	22
USA/Canada/Australia	54	18	45	12
Asia	33	11	29	8
Afrika	9	3	7	2
Latin-Amerika	17	6	15	4
Kan ikke svare	10	3	10	3

Det fremgår tydelig at de fleste bedrifter har eierskapstilknytning til Norge, deretter til de øvrige nordiske land, til land i Europa, og deretter til USA/Canada/Australia og Asia. Dataene i tabell 9 nedenfor viser hvilke språk eksport- og importbedrifter bruker i kommunikasjonen med eiere og datterbedrifter. I begge gruppene har omkring halvparten av respondentene ikke svart. Prosentandelene er basert på avgitte svar.

Tabell 9. Språk brukt i kommunikasjon med eiere eller filialer i andre land, etter betydning.

Språk brukt i kommunikasjon med eiere eller filialer i andre land	Eksportbedrifter, 151 svar		Importbedrifter, 178 svar	
	Antall svar	Svar i prosent	Antall svar	Svar i prosent
Engelsk	135	89	152	85
Tysk	13	9	16	9
Norsk/svensk/dansk	47	31	68	38
Fransk	7	5	4	2
Spansk	4	3	3	2
Russisk	0	0	0	0
Andre språk	6	4	6	3

Av denne tabellen kan man lese at engelsk blir brukt til over 85% av kommunikasjonen med eiere eller filialer, altså i langt større grad enn eierskapstilknytning. Det kanskje mest interessante er et norsk, dansk eller svensk også blir brukt i større grad enn eierskapstilknytning skulle tilsi. Dessverre er det ikke er mulig å finne eiertilknytningen til fransk- eller tysktalende land. Det er allikevel plausibelt å konkludere med at disse og andre språk brukes i mindre grad enn eiertilhørighet ville gjøre naturlig.

3.6 Opplevde problemer og behovet for fremmedspråkkompetanse

Etter å ha sett på bedriftenes bruk av fremmedspråk, skal vi se på om bedriftene mener å ha opplevd problemer på grunn av manglende språkferdigheter, både i engelsk og i andre språk enn engelsk. Deretter tar vi for oss hvilke språk respondentene i bedriftene angir at det er behov for økt kompetanse i.

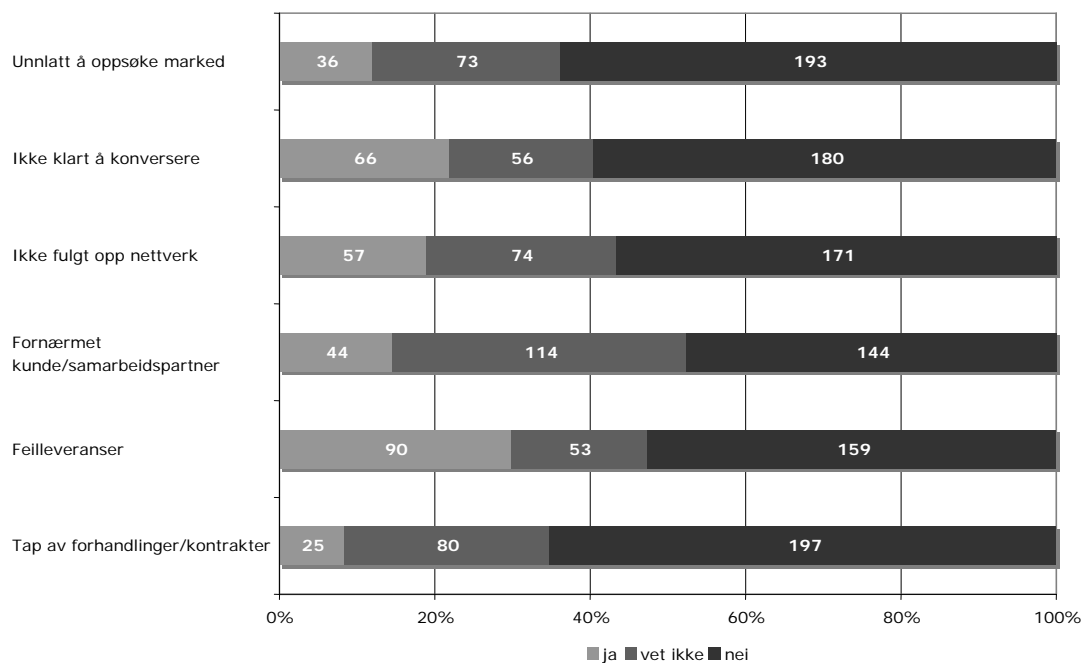
3.6.1 Språkproblemer

Et av de sentrale spørsmålene i undersøkelsen var ”Har virksomheten eller virksomhetens medarbeidere noen gang opplevd følgende problemer på grunn av manglende ferdigheter i engelsk?” Et tilsvarende sett spørsmål kartla manglende ferdigheter i fremmedspråk. Svaralternativene var ja, nei og vet ikke, og områdene som ble nevnt var:

- Tap av forhandlinger om kontrakt/salg.
- Feilleveranser.
- Fornærmet en kunde eller samarbeidspartner.
- Ikke klart å følge opp et nettverk eller samarbeidspart.
- Blitt isolert på konferanser eller seminarer i utlandet.
- Sagt nei til å delta på konferanser eller seminarer i utlandet.
- Har ikke klart å konversere eller ta del i samtalen under middag eller lignende.
- Unnlatt å oppsøke et marked eller en kunde.

Det bør nevnes at svarene på disse spørsmålene vil være beheftet med noe usikkerhet. Et av usikkerhetsmomentene vil være om respondenten har skikkelig oversikt over hva som har skjedd i firmaet. Det andre er at erfarte vanskeligheter, for eksempel mislykkede forhandlinger, godt kan skyldes andre faktorer enn språk, f.eks. kulturforskjeller. Vi vil derfor hevde at vet ikke-svarene også kan gi nyttig informasjon om mulige problemer, og at kategoriene ja og vet-ikke derfor bør sees i sammenheng. En fullstendig oversikt over svarene kan finnes i tabellene i vedlegg A og B. I figurene 1 og 2 nedenfor har vi bare tatt med data fra eksportbedriftene, og har av plasshensyn valgt ikke å ta med opplysningene om isolasjon på eller manglende deltakelse på konferanser i utlandet på grunn av språkproblemer.

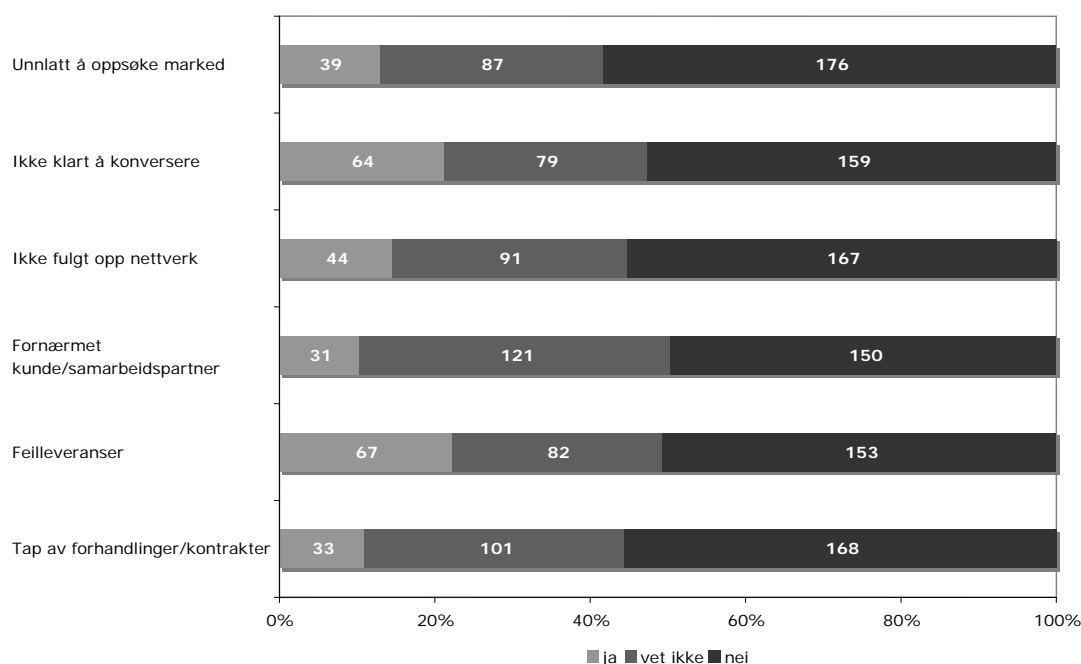

Figur 1. Problemer i eksportarbeidet på grunn av manglende engelskunnskaper blant 302 eksportbedrifter. Tallene på søylene angir antall svar i hver kategori.

Som allerede nevnt, ser vi på ja- og vet ikke-svarene under ett fordi det kan være vanskelig å skille mellom språkproblemer og andre årsaksfaktorer. Med hensyn til språkvansker tyder svarene på at disse er både av generell og av fagspesifikk art. Den klareste indikasjonen på **generelle språkproblemer** finner man i kategorien ”ikke klart å konversere på engelsk”, hvor hele 66 av 302 respondenter innen denne presumptivt velutdannede gruppen svarte at de ikke klarte å konversere på engelsk i sosiale sammenhenger (se også tabell A i vedlegget). Nesten like mange gir uttrykk for usikkerhet i denne situasjonen. Til sammen utgjør dette nesten 40% av respondentene i denne gruppen. Det at konversasjon på engelsk i sosiale sammenhenger oppfattes som problematisk av såpass mange, tyder på helt generelle problemer med engelskferdigheter.

Mange respondenter opplever også **problemer** med å kommunisere på engelsk i **yrkesmessige sammenhenger**. I figur 1 går det frem at omkring 55% av respondentene enten har fornærmet, eller lurer på om de har fornærmet, en kunde eller samarbeidspartner på grunn av dårlig engelsk. Flere har også opplevd feilleveranser, tap av forhandlinger eller kontrakter eller unnlatt å oppsøke markeder på grunn av sviktende engelskferdigheter. Med andre ord, bedriftenes dårlige erfaringer viser at man kan ikke ta det for gitt at ansatte i eksportbedrifter har tilstrekkelig gode ferdigheter i engelsk. Dette vil vi komme tilbake til nedenfor. I figur 2 vises svarfordelingen for andre fremmedspråk enn engelsk.

Figur 2. Problemer i eksportarbeidet på grunn av manglende kunnskaper i andre fremmedspråk enn engelsk blant 302 eksportbedrifter. Tallene på søylene angir antall svar i hver kategori.

Det er kanskje ikke uventet at svarene viser at mange bedrifter har opplevd vanskeligheter eller føler usikkerhet rundt fremmedspråk. Også her føler respondentene at deres evne til å konversere ikke strekker til, at bedriftene har opplevd feilleveranser på grunn av språkproblemer, hatt problemer med forhandlinger og kontrakter eller unnlatt å oppsøke eksportmarkeder. At gjennomgående 40% i samtlige kategorier enten direkte har opplevd problemer eller usikkerhet, tyder på at dette er et område som må ofres mer langt oppmerksomhet. Før vi trekker noen konklusjoner omkring omfanget av problemene, vil vi se på hvordan bedriftene prioriterer kunnskaper om kulturforskjeller, og deretter behovene for bedre språkkunnskaper.

3.6.2 Kulturforskjeller

I både Hellum & Dypedahls undersøkelse (1998) og den nyere ELAN-undersøkelsen (2006) kommer det frem at kulturforskjeller kan være en minst like viktig forklaring på kommunikasjonsproblemer som manglede språkferdigheter. Problemet er at disse kan være vanskelig å skille fra hverandre, og det kan godt være at en del av problemene og usikkerheten som kommer frem i figurene 1 og 2 ovenfor, i like stor grad skyldes kulturkollisjoner som språk. Bare ett av spørsmålene i undersøkelsen tok imidlertid opp det interkulturelle perspektivet. Spørsmålet ber respondentene si seg enige eller uenige i påstanden "Det er nødvendig at våre medarbeidere får mer kunnskap om andre lands kulturer og samfunnsforhold". Svarene for eksport- og importbedriftene vises i tabell 10 nedenfor.

Tabell 10. Det er nødvendig at våre medarbeidere får mer kunnskap om andre lands kulturer og samfunnsforhold.

Bedrifter	5 <i>Helt enig</i>	4	3 <i>Verken enig eller uenig</i>	2	1 <i>Helt uenig</i>
Eksportbedrifter, N=302	45 (15%)	108 (36%)	99 (33%)	31 (10%)	19 (6%)
Importbedrifter, N=362	35 (10%)	89 (25%)	152 (42%)	49 (13%)	10 (19%)

At 51% av eksportbedriftene er enten enige eller helt enige i denne påstanden, kan langt på vei tolkes som at mange av bedriftene er ganske bevisste på behovet for å mestre kommunikasjon på tvers av kulturforskjeller når de skal selge varene og tjenestene sine. At importbedriftene opplever dette som et noe mindre problem, er i dette perspektivet forståelig ettersom det er de som er kjøpere, med den kundemakten det medfører.

3.7 Språkbehov

Ett av spørsmålene i spørreskjemaet var om det var behov for bedre språkkunnskaper i engelsk eller i fremmedspråk. Av samtlige bedrifter i utvalget svarte 43% (440 av 1032) ja på dette spørsmålet. Til sammenligning svarte 63% (190 av 302) av eksportbedriftene ja og 55% (201 av 362) av importbedriftene det samme. Respondentene ble deretter bedt om å angi hvilke språk det var behov for, og svarene er presentert i tabell 11. Et antall bedrifter oppga andre språk enn dem som er angitt i tabellen, men disse er fordelt på så mange ulike språk at de ikke har blitt tatt med i oppstillingen.

Tabell 11. Bedriftenes behov for økt fremmedspråkkompetanse.

Trenger bedriftene mer kompetanse i noen av disse språkene?	Eksportbedrifter, N=302		Importbedrifter, N=362	
	Antall svar	Svar i prosent	Antall svar	Svar i prosent
Engelsk	150	50	179	49
Tysk	105	35	125	34
Fransk	76	25	67	18
Spansk	68	22	63	17
Russisk	44	15	32	9
Kinesisk	27	9	19	5

Av tabellen fremgår det at respondentene angir et klart behov for bedre engelskkunnskaper. Det overraskende er imidlertid det store behovet for kunnskaper i fremmedspråk, både i tysk, fransk og spansk. Dette tyder på at mange bedrifter opplever det som lite tilfredsstillende å bruke engelsk i kontakten med disse språksområdene. At ferdigheter i russisk og kinesisk oppleves som viktig, spesielt blant eksportbedriftene, kan forstås som at engelskbruk til tider også oppleves som problematisk i disse nye og voksende markedene. Eksportbedriftenes klare behov for økt språkkompetanse, i engelsk så vel som i andre språk, gjenspeiler her opplysningene om vanskeligheter på grunn av manglende språkferdigheter i figurene 1 og 2, og

tabellene i vedlegg A og B. Det gjenspeiles også i tallene i tabell 12 nedenfor, hvor respondentene oppgir at bedre språkferdigheter i engelsk, og i enda større grad i andre fremmedspråk, vil kunne føre til flere utenlandske kunder og økt omsetning, større mobilitet blant de ansatte, og spesielt til større personlige nettverk og bedre informasjonsflyt.

Tabell 12. Ville det ha hatt noen av de følgende konsekvenser dersom dine medarbeidere hadde hevet sine ferdigheter i engelsk/andre fremmedspråk? Flere svar er mulig. Positive svar for eksport- og importbedrifter er oppgitt i tall og procenter.

Positive følger ved heving av språkferdigheter i bedriften	Svar fra 302 eksportbedrifter		Svar fra 362 importbedrifter	
	<i>Engelsk</i>	<i>Andre fremmedspråk</i>	<i>Engelsk</i>	<i>Andre fremmedspråk</i>
Flere utenlandske kunder	48 (16%)	84 (28%)	45 (12%)	73 (20%)
Økt omsetning	45 (15%)	67 (22%)	49 (13%)	62 (17%)
Større nettverk	114 (38%)	149 (49%)	117 (32%)	148 (41%)
Bedre informasjon	124 (41%)	129 (43%)	133 (37%)	154 (42%)
Større mobilitet blant ansatte	63 (21%)	59 (19%)	64 (18%)	63 (17%)
Andre svar	6 (2%)	4 (1%)	8 (2%)	6 (2%)

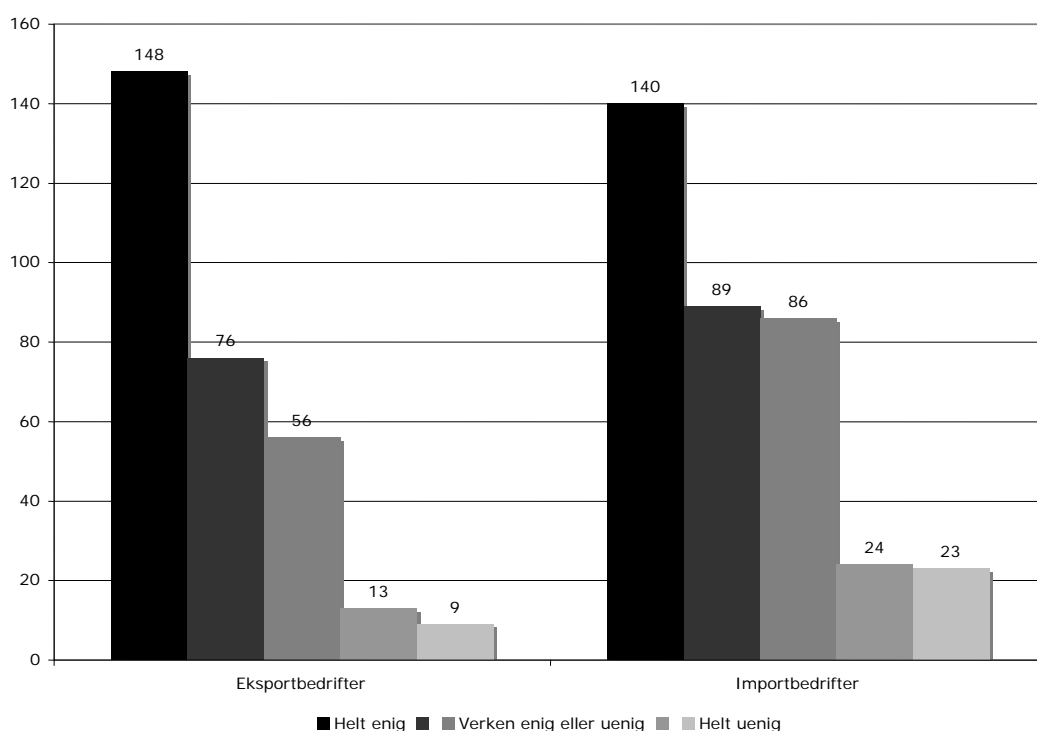
Disse svarene gir også gjenklang til svarene som er presentert i figurene 1 og 2 hvor respondentene oppgir at de har opplevd problemer i kommunikasjonen i eksport- og importarbeid, og behovene for økt kompetanse som angis i tabell 11 ovenfor. Svarene her tyder også på at det er en svikt i de språkferdigheter som er viktige for å skaffe kontakter og bygge nettverk og ikke minst til å skaffe informasjon. Dette gjelder ikke bare for engelsk, men i enda større grad for de øvrige fremmedspråk.

3.8 Bedriftenes forventninger til ansattes kompetanse i fremmedspråk og deres syn på skolens undervisning

Flere tidligere norske undersøkelser har pekt på at norske bedrifter har et heller ubevisst forhold til de ansattes språkferdigheter, og til tider et heller ambivalent forhold til skolens fremmedspråkundervisning (se vedlegg C). På den ene siden tar de som oftest sine ansattes språkferdigheter, spesielt i engelsk, for gitt (se f.eks. Hellekjær 1991; Lie & Skjoldmo 1982). På den andre siden kan de være nødt til å ta mer hensyn til andre faktorer enn språkkunnskaper ved ansettelse av f.eks. en ingeniør eller økonom, dette fordi bedriftene nesten uten unntak etterspør fremmedspråkkunnskaper i tillegg til en annen utdanning (se Kvam & Schewe 1984). Ettersom språk ikke er nevneverdig prioritert i de fleste profesjonsutdanninger, betyr dette at man i de fleste tilfeller må trekke vekslers på de ansattes språkkunnskaper fra den videregående skolen. Disse kunnskapene er imidlertid de aller fleste bedriftene fra 1973 til i dag temmelig misfornøyde med, noe som også går igjen i den europeiske ELAN-undersøkelsen. Dette kan langt på vei også forklare at bedriftenes bruk av

fremmedspråk, dvs. engelsk, tysk, og av og til fransk eller spansk, reflekterer fagtilbudet i skolen. Fra 1973 til i dag har det derfor vært en utvikling hvor bruken av andre fremmedspråk enn engelsk i bedriftene har blitt svekket i takt med svekkingen av fremmedspråkernes status i skolen. I undersøkelsen tok vi derfor med en rekke spørsmål om bedriftenes syn på betydningen av språkferdigheter, om deres forventinger til de ansattes ferdigheter og synet på språkundervisningen i det norske utdanningssystemet.

Det første vi ser på, i figur 3, er i hvor stor grad eksport- og importbedriftene anser gode ferdigheter i fremmedspråk ”som en forutsetning for suksess for min virksomhet”.

Figur 3. Kompetanse i fremmedspråk er en forutsetning for suksess i min virksomhet. Svar fra 302 eksportbedrifter og 362 importbedrifter.

Vi ser at 74% av eksportbedriftene helt enige eller enige i denne påstanden sammenlignet med 63% av importbedriftene. Dette kan betraktes som en klar vektlegging av betydningen av kunnskaper i fremmedspråk, og er aller klarest blant eksportørene.

Et annet spørsmål var om respondentene var enige eller uenige med påstandene ”Vi forventer at nyansatte kan forstå og gjøre seg forstått på engelsk” og ” Vi forventer at nyansatte kan anvende et annet fremmedspråk i tillegg til engelsk”.

Tabell 13. Vi forventer at nyansatte kan forstå og gjøre seg forstått på engelsk.

Bedrifter	5 <i>Helt enig</i>	4	3 <i>Verken enig eller uenig</i>	2	1 <i>Helt uenig</i>
Eksportbedrifter, N=302	144 (48%)	116 (38%)	31 (10%)	9 (3%)	2 (<1%)
Importbedrifter, N=362	153 (42%)	134 (37%)	49 (13%)	19 (5%)	7 (2%)

Det viser seg at 86% av eksport- og 79% importbedriftene har klare forventninger til sine nyansattes engelskferdigheter, jfr. tabell 13. Deres forventninger for andre språk enn engelsk presenteres i tabell 14.

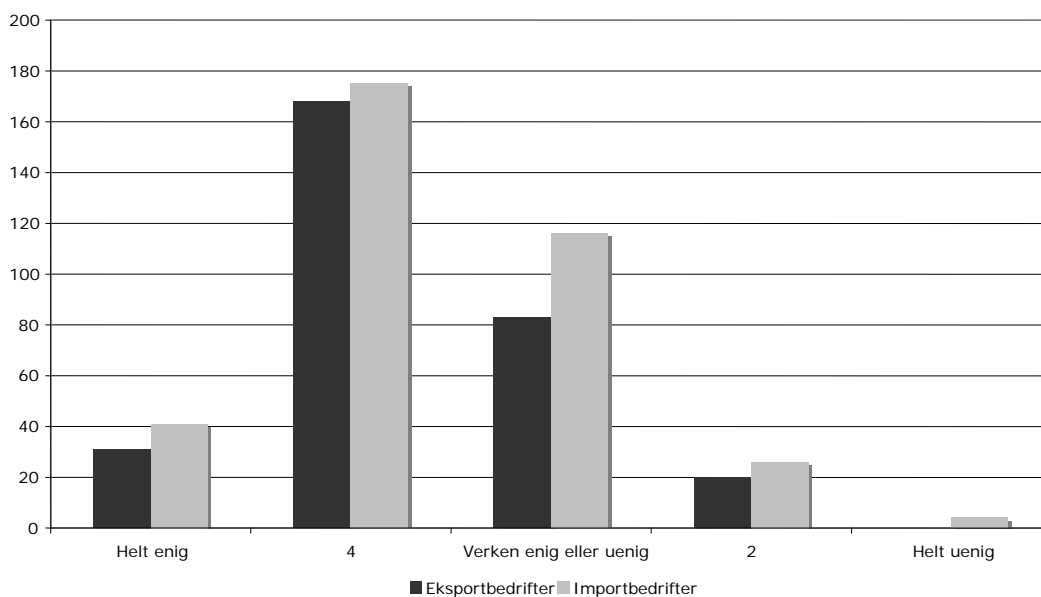
Tabell 14. Vi forventer at nyansatte kan anvende et annet fremmedspråk i tillegg til engelsk.

Bedrifter	5 <i>Helt enig</i>	4	3 <i>Verken enig eller uenig</i>	2	1 <i>Helt uenig</i>
Eksportbedrifter, N=302	7 (2%)	36 (12%)	125 (41%)	92 (30%)	42 (14%)
Importbedrifter, N=362	8 (2%)	42 (12%)	143 (39%)	101 (28%)	68 (19%)

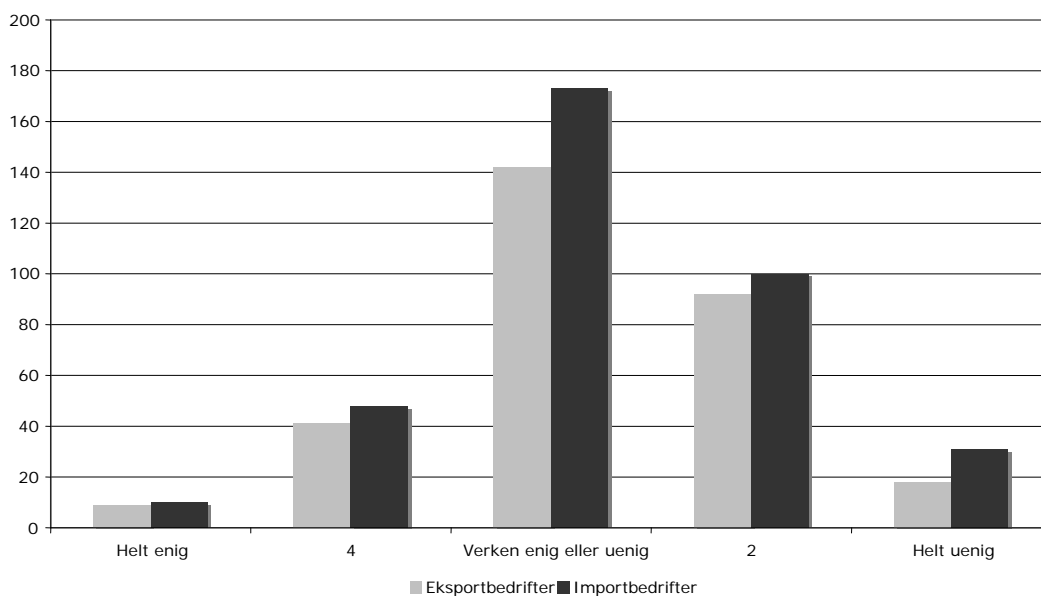
Det første man her kan si, er at disse svarene står i sterk kontrast til problemene bedriftene oppgir å ha hatt på grunn av svake språkferdigheter (se figurer 1 og 2 og vedlegg A og B), og behovet for å bedre sine ansattes språkferdigheter i tabellene 10, 11 og 12. Her er det i alle fall to mulige tolkninger. Den ene er at man ikke forventer at nyansatte kan et annet fremmedspråk enn engelsk i det hele tatt, i alle tilfeller ikke blant alle nyansatte, fordi man ikke anser dette som nødvendig. Det andre er at bedriftene ganske enkelt ikke regner med at mange nyansatte kan et annet fremmedspråk, muligens fordi man av erfaring ikke forventer at mange har brukbare ferdigheter i disse fra skoleverket. Dette ble forsøkt belyst gjennom to andre spørsmål i undersøkelsen hvor respondentene skal si seg enige eller uenige i disse to påstandene:

- 1) Det norske utdanningssystemet gir god kompetanse i **engelsk.**
- 2) Det norske utdanningssystemet gir god kompetanse i **et annet fremmedspråk enn engelsk.**

Figur 4 nedenfor viser en rimelig grad av tilfredshet med de nyansattes bakgrunn i engelsk, 66% av bedriftene er helt enige eller enige i påstanden, mens for importbedriftene er tallet 60%. I figur 5 kan man finne svarfordelingen for fremmedspråk.

Figur 4. Er du enig eller uenig med påstanden ”det norske utdanningssystemet gir god kompetanse i engelsk”. Svar fra 302 eksportbedrifter og 362 importbedrifter.

Figur 5. Er du enig eller uenig med påstanden ”det norske utdanningssystemet gir god kompetanse i et annet fremmedspråk enn engelsk”?

Figur 5 viser at en stor andel av respondentene verken er enige eller uenige – henholdsvis 47% og 39%. Derimot er 36% av eksport- og importbedriftene enten uenige eller helt uenige i denne påstanden. Dette kan faktisk tyde på at mer enn en

tredjedel av respondentene har opplevd manglende ferdigheter blant ansatte, noe som understøttes av svarene på om bedriftene har opplevd problemer på grunn av manglende språkferdigheter. Det kan nevnes at lignende misnøye med utdannings-systemets språkundervisning kommer klart frem i den europeiske ELAN-undersøkelsen.

Termen ”det norske utdanningssystemet” omfatter både grunn- og videregående skole samt høyere utdanning. Tidligere undersøkelser viser imidlertid at bedriftene i høy grad baserer seg på de ansattes språkkunnskaper fra den videregående skole. Faktisk nevner allerede Lie & Skjoldmo (1982) at bedriftenes bruk av fremmedspråk langt på vei gjenspeiler tilbudet i den videregående skolen. Ut fra dette perspektivet vil de siste års utvikling hvor fremmedspråk har blitt marginalisert i skoleverket, kunne forklare bedriftenes lave forventninger til nyansattes ferdigheter i fremmedspråk, som kommer frem i tabell 14 og figur 5. Satt på spissen: Bedriftene kan knapt forvente en kompetanse som ikke finnes blant aktuelle nyansatte.

3.9 Nettsider og språk

Den første undersøkelsen av norske eksportbedrifters hjemmesider, *Multilingual Communication in the Global Network Economy*, kom i 2001 (Schewe 2001). I vår undersøkelse fulgte vi opp med spørsmål om tilstedeværelse på nett. Det viste seg at 78% av det samlede utvalget hadde hjemmesider, mens dette øker til 88% (267 av 302) for eksportbedriftene og 89% (322 av 362) for importbedriftene. I tabell 15 nedenfor er en oversikt over på hvilke språk nettsidene foreligger på for eksport- og importbedriftene. Prosentandelene er basert på avgitte svar.

Tabell 15. På hvilke språk foreligger nettsidene? Svar fra hele utvalget samt eksport- og importbedrifter (i prosent).

Hjemmesider	Kun norsk	Kun engelsk	Kun norsk og engelsk	Norsk, engelsk og ett eller flere fremmedspråk	Norsk og et annet fremmedspråk enn engelsk	Vet ikke
Samtlige bedrifter, 812 svar av 1032	403 (50%)	58 (7%)	254 (31%)	88 (11%)	5 (<1%)	4 (<1%)
Eksportbedrifter, 267 svar av 302	48 (18%)	46 (17%)	121 (40%)	48 (18%)	3 (1%)	1 (<1%)
Importbedrifter, 322 svar av 362	116 (36%)	33 (10%)	114 (35%)	54 (17%)	3 (1%)	2 (<1%)

Det er sikkert ikke uventet at det er færre eksport- enn importbedrifter (16% sammenlignet med 32%) som bare har norskspråklige hjemmesider. Det er også noen flere eksportbedrifter som kun har engelske hjemmesider. Den største gruppen, nesten halvparten av eksportbedriftene (45%) og en knapp tredjedel (31%) av importbedriftene, har sider på begge språk. Videre har omtrent en femtedel av bedriftene i

begge gruppene sider på engelsk og norsk samt på ett eller flere fremmedspråk. Hvis man ser på bedriftenes eksport- og importmarkeder og den utstrakte handelen med andre nordiske land, kan dette antakelig forklare at mange har hjemmesider utelukkende på norsk. Diskrepansen er imidlertid størst for andre fremmedspråk enn engelsk. Som man kan se i tabell 6, handler 79% av eksportbedriftene og 82% av importbedriftene med land i Europa. Andre områder, som f.eks. Asia og Latin-Amerika, kommer i tillegg. Den forholdsvis lave andelen med hjemmesider på fremmedspråk kan derfor tyde på at mange av bedriftene bruker engelsk på hjemmesidene sine istedenfor språkene til områdene de handler med. Nærmere analyse av både eksport- og importbedriftenes svar viste også at antallet flerspråklige hjemmesider økte med bedriftenes størrelse. Blant eksportbedriftene med høy eksportandel var det også en høyere andel flerspråklige hjemmesider.

For å oppsummere kan man si at eksport- og importbedriftene har en tendens til å ha kun norske og engelske hjemmesider selv om man handler med andre språkområder. Til tross for at dataene viser en trend der antallet flerspråklige hjemmesider øker i takt med bedriftenes størrelse og/eller eksportandel, er forklaringene antakelig mer kompliserte. Bedriftenes avveininger mht. hjemmesider og språk kunne derfor med fordel vært sett på i en egen undersøkelse.

Før vi går videre med en oppsummering og diskusjon av funnene, ønsker vi å supplere funnene i denne undersøkelsen med en oversikt over Norges handel med utlandet basert på tall fra Statistisk Sentralbyrås databaser.

4 Norsk eksport og import i forhold til språk

I dette kapitlet bruker vi data fra Statistisk Sentralbyrås databaser¹ til å gi en oversikt over Norges import og eksport, og setter dette i sammenheng med landene og språkområdene Norge handler med.

4.1 Norsk eksport og import

I tabell 16 gis en oversikt over de ti land som er viktigst for Norges import og eksport. Tallene er i millioner norske kroner og er blitt beregnet på følgende måte: (gjennomsnittlig verdi av importen av varer fra 2000-2005) + (gjennomsnittlig verdi av eksporten av varer fra 2000-2005). Både absolutte og relative tall angis. Den

---

¹ Tallmaterialet er hentet fra SSBs nettsider (<http://www.ssb.no/emner/09/05/uhår/tab-17.html> og <http://www.ssb.no/emner/09/05/uhår/tab-18.html>) og inkluderer salg av olje og gass til utlandet. I og med at tall fra seks påfølgende år er tatt med i beregningen, blir kurseffekter med hensyn til valuta og endringer i olje- og gassprisene dempet.

gjennomsnittlige importen i denne perioden lå i overkant av 300 milliarder kroner, den gjennomsnittlige eksporten var på en klart høyere nivå, ca. 540 milliarder kroner. Denne forskjellen kan til en stor del forklares på grunn av inntektene fra olje og gass. Sammenlagt ligger handelsvolumet altså litt under 850 milliarder kroner per år.

Tabell 16. Oversikt import og eksport 2000-2005, rangert etter betydning.

Land	Millioner kroner	Andel i prosent
Storbritannia	139 213	16,4
Tyskland	106 560	12,6
Sverige	86 575	10,2
Nederland	68 232	8,1
Frankrike	62 282	7,3
USA	60 230	7,1
Danmark	42 743	5,0
Canada	29 708	3,5
Italia	25 930	3,1
Belgia	22 556	2,7

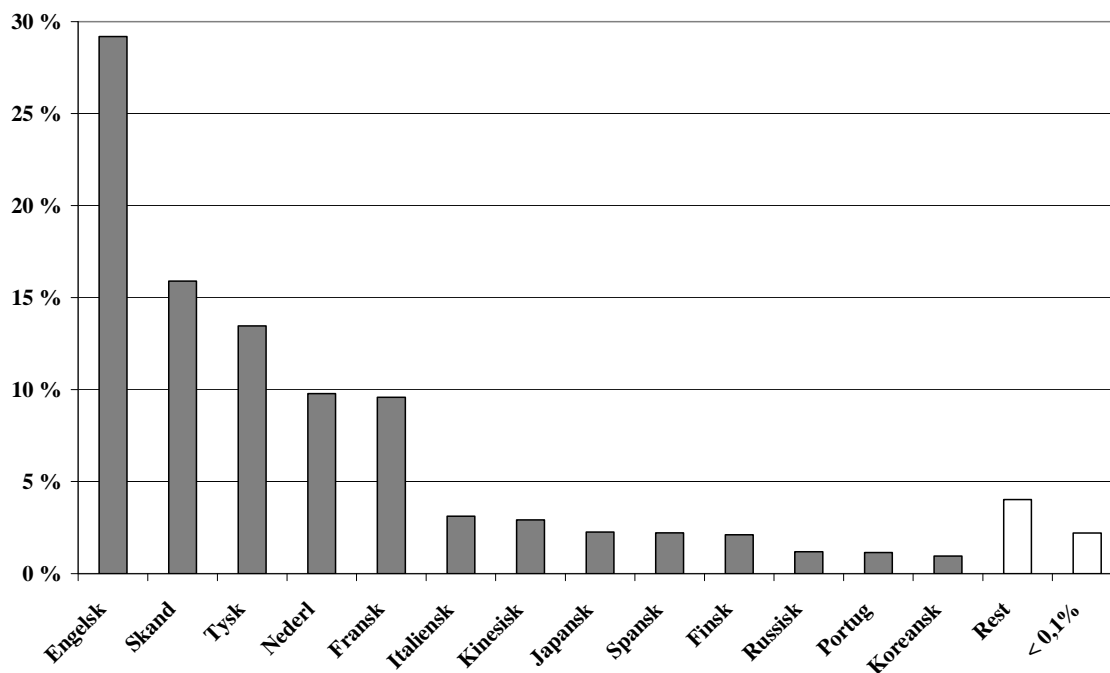
Det kommer tydelig frem i tabellen at Storbritannia er vår klart største handelspartner. Her spiller spesielt olje- og gasseksporten en viktig rolle. Også andre engelsktalende land er viktige. Legger man sammen tallene for handel med land som har engelsk som førstespråk, utgjør dette omkring 30% av norsk varehandel med utlandet. Deretter følger en forholdsvis omfattende handel med land der tysk, nederlandsk og fransk, eller dansk og svensk er nasjonalspråkene. Russland, Spania og andre spansktalende land er i denne sammenhengen forholdsvis ubetydelige, og finnes ikke blant de viktigste handelspartnere.

4.2 Handel med ulike språkområder

I figur 6 deler vi inn import- og eksporttallene etter språk slik at man kan beregne utenrikshandelen for hvert språkområde.² Her blir f. eks. Storbritannia, Irland, USA, det anglofone Canada osv. sammenfattet i kategorien engelsk, Tyskland og Østerrike i kategorien tysk og Spania, Mexico og andre spansktalende land i kategorien spansk. Har flere språk offisiell status, som f. eks. fransk og tysk i Sveits eller nederlandsk og fransk i Belgia, har vi fordelt tallene etter språkenes relative andel i de respektive land. De skandinaviske språkene sammenfattes i én felles kategori. Resultatet fra denne beregningen gjengis i figur 6, som bare viser de 13 språkområdene med en andel på over 1,0% av det samlede handelsvolumet. Alle andre språk sammenlagt (kategorien ”rest”) utgjør 4,0%.³

² Utarbeidet på grunnlag av tall fra land som utgjør > 0,1% av sammenlagt import og eksport (ca. 850 millioner kroner per år). Alle andre land (angitt i diagrammet med < 0,1%) utgjør til sammen 2,2% av handelsvolumet. I disse landene bor omkring 1/3 av verdensbefolkningen, og ca. 2/3 deler av verdens spansktalende befolkning.

³ I denne gruppen utgjør de slaviske språk polsk, tsjekkisk og ukrainsk ca. 2,8% og restgruppen 2,4%.

Figur 6. Utenrikshandel i relative tall (%) differensiert etter språk.

Vi kan i denne oppstillingen se at det finnes tre nivåer med hensyn til språkområdenes betydning i utenrikshandelen: 1) engelsk på ca. 30%; 2) skandinaviske språk, tysk, nederlandsk og fransk på ca. 10 -15% hver og 3) med bl.a. italiensk, kinesisk, spansk og russisk på ca. 1 - 3% hver.

Til sammenligning har vi tatt med en oversikt over hvilke språk som undervises i norsk skole. Oversikten baserer seg på elevtall for ungdomsskolen i skoleårene 2003-2004, 2005-2006 og 2006-2007, og man ser godt at spansk har fått en sterk posisjon i løpet av noen år, mens tysk har gått kraftig ned.⁴ Fra 2003-2004 til 2006-2007 har antallet elever som velger tysk, gått ned fra ca. 59 000 til ca. 49 000, mens antallet spanskelever har steget voldsomt (fra litt under 4 000 til ca. 32 000). Man kan gå ut i fra at situasjonen i landets videregående skoler er tilsvarende. Ut i fra tallene kan man også lese at antallet ungdomskoleelever som velger språk, har gått opp med innføringen av Kunnskapsløftet (fra ca. 96 000 til over 113 000 per i dag), noe som langt på vei kan forklares med avskaffelsen av praktisk prosjektarbeid som en valgmulighet.

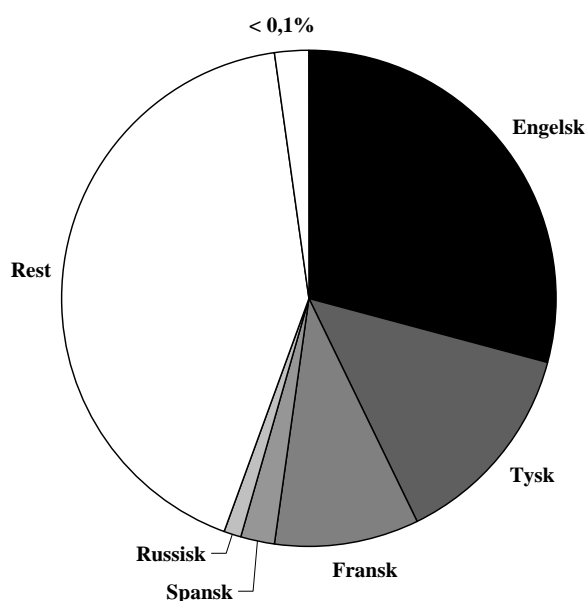
⁴. Tallene er hentet fra strategiplanen *Språk åpner dører* (Kunnskapsdepartementet 2007), s. 19.

Tabell 17. Elevenes valg av fremmedspråk i ungdomsskolen fra 2003-2007. Tallene er hentet fra strategiplanen *Språk åpner dører* (Kunnskapsdepartementet 2007: 19).

Skoleår	Fremmedspråk (alle)	Tysk	Fransk	Spansk	Praktisk prosjektarbeid
2003-2004	96 075	58 805	32 545	3 707	67 758
2005-2006	94 483	50 455	31 162	11 741	68 057
2006-2007	113 370	48 528	30 974	32 274	43 910

Hvis vi sammenligner tallene i figur 6 og tabell 17, ser vi tydelig at tysk og fransk er underrepresentert i skolen i forhold til deres betydning for varehandel med utlandet, mens spansk ikke har den sterke posisjonen i utenrikshandelen som den har i norsk skole i dag. Faktisk er handelen med Italia, Japan eller de kinesisktalende land hver for seg større enn handelen med alle spansktalende land sammenlagt, inklusive Latin-Amerika.

I figur 7 nedenfor har vi for å illustrere dette valgt å dele inn utenrikshandelen etter de viktigste fremmedspråkene i skolen, engelsk, tysk, fransk, spansk og russisk, og har slått sammen de øvrige språkområdene i en gruppe.

Figur 7. Utenrikshandel i relative tall (%) differensiert etter de fem viktigste fremmedspråkene i skolen (engelsk, tysk, fransk, spansk og russisk) og andre språk

4.3 Hva sier tallene?

Hvilke slutninger kan man trekke fra disse tallene om Norges utenrikshandel hvor tallene fra SSB langt på vei gjenspeiler funnene i vår undersøkelse? Selv om tallene indikerer at handelen med de engelsktalende områdene er viktig, omfatter de bare områder hvor engelsk er førstespråket. Engelsk brukes som lingua franca, og behovet for engelskkunnskaper er derfor ikke begrenset til det engelskspråklige området. Av den grunn sier tallene relativt lite om det reelle behovet for engelsk, som har en betydning langt utover 30% av Norges utenrikshandel.

For tysk og fransk er imidlertid tallenes tale klar: Dataene tyder på et stort behov for fransk og tysk i næringslivet, men det er et langt mindre behov for spansk, og for den del russisk. Videre, som vi kan se i figur 7, utgjør vår handel med språkområder som ikke har tilhørt våre tradisjonelle skolespråk, hele 40% av vår utenrikshandel. Her kan nevnes språk som nederlandsk, kinesisk og arabisk. Dette betyr at man bør vurdere hvilke av disse språkene som næringslivet og skoleverket bør satse på i årene fremover.

Som man også kunne se i vår undersøkelse, er en stor del av norsk utenrikshandel med det skandinaviske språkområdet (se tabell 16). I forhold til folketallet er dette området av mye større betydning enn både det tyske og franske, ettersom mer enn 15% av vår utenrikshandel skjer med Sverige og Danmark (se tabell 16). Det er grunn til å anta at denne handelen bruker norsk som kommunikasjonsmiddel. Selv om dette faller utenfor vår analyse av fremmedspråkernes betydning for næringslivet, er det likevel grunn til å understreke viktigheten av gode kommunikative ferdigheter også i eget morsmål: Norsk ser ut til å være et viktig språk i vår samhandel med utlandet (se tabeller 6 og 7). I tillegg vil det være viktig med gode reseptive ferdigheter, dvs. i lytting og lesing, i dansk og svensk.

5 Diskusjon

I det følgende vil vi begynne med en oppsummering av hovedfunnene i den foreliggende undersøkelsen, fulgt av en kort diskusjon omkring undersøkelsens validitet. Deretter diskuteres funnene i lys av tidligere undersøkelser, først for engelsk, og deretter for fremmedspråk, før vi avslutter med å foreslå konkrete tiltak.

5.1 Oppsummering

De 302 eksport- og 362 importbedriftene som er med i denne undersøkelsen, handler først og fremst med de øvrige nordiske land, deretter med land i Europa, engelsktalende land som USA, Canada og Australia, land i Asia, og i forholdsvis liten grad med Afrika og Latin-Amerika (se tabell 6). Engelsk er det suverent mest anvendte

språket, brukt av 95% av eksport- og importbedrifter (se tabell 7), og engelsk brukes i langt større grad enn omfanget av handelen med de engelsktalende land skulle tilsi. Det brukes også der hvor andre språk hadde vært mer naturlig. Engelsk brukes gjerne som arbeidsspråk, som oftest i større bedrifter, de med utenlandske eiere eller de med stor eksportandel. Tysk kommer på en klar andre plass etter engelsk, brukt av 17% (eksport) og 18% (import), tett fulgt av norsk og andre nordiske språk (se tabell 7). Spansk og fransk blir brukt i langt mindre grad enn deres status som verdensspråk kunne tilsi, mens asiatiske språk knapt brukes i det hele tatt, til tross for at 37% av bedriftene handler med dette store og voksende markedet.

Analysen viser at mens bedriftene har mange ansatte som snakker engelsk, mangler de ansatte som har avanserte engelskkunnskaper. I og med at engelsk brukes til en stor del av kommunikasjonen og i krevende språksituasjoner som salg og forhandlinger, ofte på tvers av kulturer, krever dette ansatte som behersker språket på et meget høyt nivå. Bedriftene mangler også ansatte som behersker fremmedspråk, og i enda større grad ansatte som behersker disse godt. Engelsk brukes derfor mye som erstatningsspråk. Det viste seg at både eksport- og importbedriftene hadde en relativt høy andel ansatte med bakgrunn fra andre land enn Norge, henholdsvis 65% og 59%. Dette kan tyde på at disse ansatte dekker en del av behovene for kunnskap i andre fremmedspråk enn engelsk på denne måten. Dette ser imidlertid ikke ut til å være tilfellet med de asiatiske språk: Tabell 7 forteller oss at disse brukes forsvinnende lite, og at engelsk også her fungerer som erstatningsspråk.

For å komme tilbake til kvalitetsproblemer med engelsk og andre språk, er svarene på spørsmål om bedriftene hadde opplevd problemer på grunn av manglende språkferdigheter, beheftet med noe usikkerhet. Dette er fordi det ikke alltid er mulig å vurdere om det er andre faktorer enn språk som skaper problemene, f.eks. kulturforskjeller. Hvis man ser på svarkategoriene ja og vet ikke under ett, tyder imidlertid mye på at omkring 40% av eksport- og importbedriftene i de fleste sammenhenger har opplevd problemer med engelsk, og i enda større grad med andre fremmedspråk (se figurene 1 og 2 og tabellene A og B i vedlegg). Vanskene med engelsk er av både generell og fagspesifikk art. Blant det førstnevnte viser det seg at mange har opplevd svikt i generelle engelskferdigheter, f.eks. i sosial omgang eller på konferanser. Denne konklusjonen støttes av at mange av respondentene mener at bedre språkferdigheter i engelsk, og i enda større grad andre fremmedspråk enn engelsk, ville ført til flere kontakter og større nettverk og til bedre informasjonsflyt (se tabell 12). Med hensyn til fagspesifikke vansker i bedriftenes daglige virksomhet angir mange respondenter at sviktende språkferdigheter i engelsk og i fremmedspråk har, eller kan ha, ført til tap av kontrakter, til fornærmede kunder eller samarbeidspartnere og ikke minst til feilleveranser. Med andre ord, selv om de fleste ansatte snakker engelsk, er allikevel de virkelig gode ferdighetene en mangelvare. Andre fremmedspråk er det få som behersker, og enda færre som behersker godt.

Det virker som om bedriftene er klar over situasjonen, og deres behov for økt kompetanse i språk kommer klart frem i tabell 11, i tillegg til økt kompetanse i kultur og samfunnsforhold, se tabell 10. I tabell 11 oppgir 50% av eksport- og importbedriftene å ha behov for bedre engelskferdigheter. Behovet for bedre kunnskaper i tysk kommer på en klar andreplass med henholdsvis 35% og 34%, fulgt av fransk med 25% og 18%, spansk med 22% og 17%, russisk med 15% og 9% og kinesisk med 9% og 5%. Sammenlignes dette med bedriftenes faktiske bruk av fremmedspråk (se tabell 7), tyder det på at mange bedrifter opplever det som utilfredsstillende å bruke engelsk som erstatningsspråk på både nye og gamle markeder.

Avslutningsvis viser svarene at bedriftene har klare forventninger til at nyansatte behersker engelsk (se tabell 13), men ikke til at de behersker et annet fremmedspråk (se tabell 14). Videre, mens de fleste bedriftene virker brukbart fornøyd med engelskundervisningen i utdanningssystemet i Norge, er det på samme tid forholdsvis mange som er ganske kritiske til undervisningen i fremmedspråk, noe som kan vitne om dårlige erfaringer (se figur 2). Deres manglende forventninger står også i kontrast til bedriftenes oppgitte behov for økt kompetanse i fremmedspråk (se tabell 11). Den mest nærliggende tolkningen er derfor at bedriftene har sluttet å forvente at det i Norge utdannes f.eks. økonomer og ingeniører som behersker et annet fremmedspråk enn engelsk.

Satt på spissen kan resultatene i denne undersøkelsen oppsummeres som følger:

- For engelsk har norske eksport- og importbedrifter et kvalitetsproblem: De ser ut til å mangle tilstrekkelig med ansatte som behersker dette viktige språket godt nok til å dekke behovene.
- For fremmedspråk har de samme bedriftene både et kvantitets- og et kvalitetsproblem. De mangler ikke bare ansatte som snakker fremmedspråk, de mangler også ansatte som snakker disse språkene godt nok. Som man kan lese ut av figurene 1 og 2, koster dette også bedriftene store summer.

I det følgende vil vi drøfte disse funnene mer i detalj, og blant annet se på utviklingen over tid ved å sammenligne funnene med tidligere undersøkelser som er gjengitt i vedlegg C. Først vil vi imidlertid diskutere hvor valide funnene våre er.

5.2 Validitet

Det er to spørsmål vi vil drøfte her. Den ene er i hvor stor grad dataene i undersøkelsen er korrekte, det vil si om de gir et dekkende bilde av bruken av fremmedspråk og av eventuelle språkproblemer og behov i bedriftene. Det andre er om resultatene fra denne undersøkelsen er generaliserbare for alle norske eksport- og importbedrifter, det vil si om de har ekstern validitet. Først vil vi imidlertid gjenta det

vi har sagt tidligere om begrensningene ved tolkningen av dataene, som skyldes undersøkelsesformatet.

Den foreliggende undersøkelsen er en kvantitativ og eksplorativ spørreundersøkelse av typen "quasi-experimental, one-group, post-test design" (Shadish, Cook, & Campbell, 2002: 106-107). Dette undersøkelsesformatet er hyppig brukt, men har den begrensningen at det ikke åpner for holdbare slutninger om årsaksforhold. Det er fordi dette undersøkelsesformatet ikke tillater en tilfredstillende "identification and study of plausible threats to internal validity", det vi si å kunne utelukke at utenforliggende variabler virker inn på det som kan være et årsaksforhold (Shadish et al. 2002: 105). Vi vil derfor gjenta at denne deskriptive og utforskende undersøkelsen ikke gir rom for å trekke holdbare slutninger om eventuelle årsakssammenhenger. Dette betyr ikke at vi i analysen lar være å antyde eller hevde at slike kausale sammenhenger finnes, men at disse ikke kan begrunnes ut i fra analysen.

Det neste spørsmålet er i hvor stor grad svarene kan sies å gi et riktig bilde av bedriftenes bruk av, behov for og problemer med engelsk og fremmedspråk. Den viktigste begrensningen her blir i hvor stor grad respondentene, som er mellom- og toppledere, kan forventes å ha en oversikt over dette området utover det de selv og deres nærmeste medarbeidere opplever. Bruken av språk kan jo heller ikke måles direkte slik det er mulig med f.eks. omsetning. Reeves & Wright nevner akkurat dette problemet:

...mismatches between perceptions of foreign language use held by different layers of management were found to occur. Senior and middle management sometimes had differing or even erroneous ideas of foreign language use when it came to everyday realities dealt with by individuals (Reeves & Wright 1998: 38).

Bemerk at det spørsmålet i undersøkelsen hvor ledere ikke kunne forventes å ha den totale oversikten, nemlig spørsmålet om hvordan kommunikasjon med utenlandske kontakter skjer (se tabell 3), forble ubesvart i nesten halvparten av tilfellene. Til sammenligning svarte alle på spørsmål hvor ledelsen kunne forvente å ha god oversikt. Det er derfor grunn til en viss forsiktighet i tolkningen av svar på spørsmål hvor respondentene ikke kan forventes å ha full oversikt. I en eventuell oppfølgende undersøkelse bør det derfor vurderes å spørre ut hele staben ved et mindre utvalg norske eksportbedrifter, og muligens supplere dette med intervjuer med nøkkel-personell (se f.eks. Tveit, 1997).

For de fleste andre spørsmålene i denne undersøkelsen vil vi allikevel hevde at mellom- og toppledere i et firma bør ha tilstrekkelig god oversikt og muligheten til å svare nøyaktig. Dessuten viser kryssjekking av enkelte av funnene mot data fra Statistisk Sentralbyrå, f.eks. av eksportmarkedene som utvalgets eksport- og

importbedrifter oppgir (se tabell 6) mot dataene for hele Norge fra SSB (se tabell 16), også en rimelig grad av samsvar. Vi vil derfor hevde at respondentenes svar gir et rimelig godt bilde fra bedriftene, men med det forbehold at for de opplysningene hvor en enkel person ikke kan forventes å ha den hele og fulle oversikt, bør disse tolkes med en viss varsomhet.

Nok en begrensning som bør nevnes i denne sammenhengen, ligger i spørreskjemaet. Enkelte av spørsmålene ble heller ”grovmasket” fordi antallet spørsmål måtte begrenses for å sikre en akseptabel svarprosent. Et eksempel på dette er kategoriene for eksport- og importmarkeder (se tabell 6), hvor det ikke er mulig å skille ut handel med viktige handelspartnere som Tyskland og Frankrike.

Det siste spørsmålet vi vil drøfte, er undersøkelsens eksterne validitet, det vil si om resultatene gjenspeiler forholdene i norske eksport- og importbedrifter på generell basis. Det avgjørende i denne sammenheng er utvalgets sammensetning, om utvalget kan sies å være trukket ut av den aktuelle referansepopulasjonen på en såpass tilfeldig måte at det kan betegnes som representativt for denne.

Selv om dette er den største undersøkelsen av norske bedrifters bruk av og behov for engelsk og fremmedspråk til nå, kan ikke utvalget regnes som helt tilfeldig sammensatt. En årsak er at man i utvelgelsen innenfor den aktuelle e-basen forsøkte å få til et utvalg som best mulig gjenspeilte sammensetningen av norsk næringsliv. I tillegg forsøkte man å unngå bransjer hvor det var lite trolig at man hadde eksport- eller importaktiviteter. På den andre siden, dette bidro sannsynligvis til at man endte opp med en langt mer tilfredsstillende svarrate enn i tidligere undersøkelser. Så mange som hele 1032 svar fra 1600 utsendte skjema gir en svarrate på 64% sammenlignet med 30-40% som går igjen i tidligere norske undersøkelser (se vedlegg C). Med andre ord: Justeringene i utvalget førte til at man i større grad nådde ut til den aktuelle referansepopulasjonen enn i tidligere undersøkelser, noe som heller kan sies å styrke enn svekke undersøkelsens eksterne validitet.

Denne styrkes også av at det er en høy grad av samsvar mellom denne og tidligere undersøkelser, og de viktigste forskjellene kan forklares med tekniske og utdanningspolitiske endringer, f.eks. overgangen fra telefon til e-post. Til tross for et utvalg som ikke kan beskrives som tilfeldig utvalgt, vil vi altså argumentere for at det gir et meget nyttig og sannsynligvis et representativt bilde av norske eksport- og importbedrifters bruk av og behov for kunnskaper i engelsk og fremmedspråk.

5.3 Bedriftenes ansvar

Som nevnt i oppsummeringen ovenfor, viser denne undersøkelsen at norske bedrifter mangler ansatte som behersker engelsk på et høyt nivå, og i enda større grad som behersker fremmedspråk. En gjennomgang av dagens jobbannonser, hvor mange er til

og med skrevet på engelsk, viser det samme som ble funnet i Kvam & Schewes gjennomgang fra 1984: At bedriftene helst søker etter ansatte med en utdanning i økonomi eller ingeniørfag, som bør ha gode ferdigheter i engelsk eller fremmedspråk. Ettersom språk ikke kan sies å være særlig vektlagt i disse utdanningene, betyr dette i praksis at svært mange må basere seg på sine språkkunnskaper fra den videregående skole. At disse ofte ikke er tilstrekkelige, kommer også ganske klart frem i vår undersøkelse (se tabell 12 og figurer 1 og 2 samt tabeller A og B i vedlegg).

Før man eventuelt kommer med forslag til tiltak, hadde det vært nyttig å vite om, og i hvor stor grad dagens bedrifter opplever sine ansattes til tider sviktende språkferdigheter, slik som de har kommet frem i denne undersøkelsen, som et problem. Hvis bedrifter flest mener at de klarer seg med engelsk av varierende kvalitet, og at de kan løse eventuelle problemer med fremmedspråk med å ansette medarbeidere fra de ulike språkområdene, har det liten hensikt å fortsette denne diskusjonen. Dette er fordi eventuelle endringer vil være avhengige av at bedriftene erkjenner at de trenger ingeniører, økonomer eller andre ansatte som snakker engelsk og/eller et fremmedspråk på høyt nivå, og som aktivt formidler dette via stillingsannonser og ansettelsespraksis. I tillegg bør bedriftene og deres organisasjoner gi klar beskjed til utdanningsinstitusjoner og utdanningsmyndighetene om sitt behov for språkkompetanse, på samme måte som de i den senere tid på en svært vellykket måte har argumentert for økt satsing på realfag.

I det følgende har vi derfor som utgangspunkt at problemene og behovene som har blitt identifisert i denne behovsanalysen, blir sett på som så dyptgripende at bedriftene og andre ser behovet for tiltak. Våre forslag forutsetter at ansatte i eksport- og importbedrifter har behov for språkkunnskaper i kombinasjon med en annen relevant utdanning, f.eks. innen tekniske eller økonomiske fag. Videre vil vi ikke komme inn på bedriftenes egen opplæring og kursing, men fokusere på tiltak i videregående og høyere utdanning. Vi vil begynne med situasjonen for engelsk, deretter for fremmedspråk.

5.4 Engelsk i næringslivet

I samtlige norske behovsanalyser fra 1973 til denne undersøkelsen kommer det frem at engelsk er helt uunnværlig i bedriftenes handel med utlandet. Det brukes av 95% av eksport- og importbedrifter i kommunikasjonen med utenlandske partnere (tabell 7), og som erstatningsspråk i handel med ulike språkområder verden over. I tillegg er det arbeidsspråket i mange bedrifter, og mange ansatte vil få kortere eller lengre arbeidsopphold i utlandet. På den ene siden betyr dette at ansatte må kunne produsere en rekke ulike dokumenter på engelsk (se f.eks. Hellum & Dypedahl 1998). På den andre vil de til stadighet måtte snakke engelsk i telefonen, i sosiale sammenhenger, på møter, i salgssituasjoner og i forhandlinger (se tabeller 3 og 4 ovenfor). Rett som det

er vil de også måtte mestre å kommunisere på tvers av kulturer og unngå at ulike kulturelle referanserammer koster bedriften penger eller velvilje.

Svarene til denne undersøkelsen (se tabell 12, figur 1 og tabell A i vedlegg) bekrefter imidlertid noe som også er funnet i andre studier, at nordmenn ikke er så gode i engelsk som de tror (Hellekjær 2005; Lehmann 1999). Denne undersøkelsen viser at mange, presumptivt velutdannede ansatte i eksport- og importbedriftene, til stadighet opplever at deres engelskferdigheter ikke strekker til. Satt på spissen, tallene viser at turistengelsk eller dagligengelsk ikke holder til viktige salgsfremstøt og krevende forhandlinger, heller ikke til å produsere engelske dokumenter uten elementære feil eller norske vendinger ikledd engelsk språkdrakt, vel å merke hvis man ønsker å bli tatt alvorlig av kundene. Et spørsmål som bør stilles før vi går videre, er hvordan dette kan være tilfelle.

5.4.1 Bare BICS

Den kanadiske professoren Jim Cummins har en sannsynlig forklaring (Cummins 2000). Han skiller mellom to nivåer av språkferdighet, det ene kaller han "Basic Interpersonal Communication Skills" (BICS) og det andre "Cognitive Academic Language Proficiency" (CALP) (se også Baker 2001). BICS er et nivå hvor man evner å kommunisere i dagligdagse situasjoner hvor konteksten støtter opp under språkforståelsen og kommunikasjonsprosessen. I slike situasjoner kan det faktisk virke som om man taler språket flytende, selv om kunnskapene er heller overfladiske. CALP, på sin side, beskriver et nivå hvor man evner å forstå og bruke språket i krevende, ofte akademiske situasjoner med lite eller ingen støtte fra konteksten, f.eks. å lese og lære fra en lærebok, lytte til en forelesning, presentere et emne eller skrive en krevende tekst. Cummins fremhever at det krever tid og innsats for å komme opp på CALP-nivået, blant annet gjennom omfattende lesing og utviklingen av et stort ordforråd. For innvandrerelever i et engelsk språkmiljø har han hevdet at det kan ta fra fem til syv år å mestre engelsk som andrespråk på CALP-nivå.

For å relatere dette til engelskundervisningen i Norge, har man i to doktorgradsstudier funnet at norske elever har ganske stor tiltro til sine engelskferdigheter uten at dette er fundert i virkeligheten. Lehmann (1999) fant f.eks. at elevenes selvtilit overhodet ikke gjenspeilte seg i deres skriftlige engelskferdigheter i høyere utdanning. Hellekjær (2005) fant også at norske gymnaselever hadde stor tro på sine engelskferdigheter, mens to tredjedeler av samme gruppe på 178 avgangselever fra syv videregående skoler ikke leste godt nok til å kunne klare opptaksprøven i engelsk som brukes av britiske og australske universiteter.⁵ Mye tyder altså på at selv om mange nordmenn er flytende i engelsk på BICS-nivået, dvs. i dagligengelsk, mestrer de ikke CALP-nivået, dvs. det som kreves av dem i arbeidet i en eksportbedrift.

---

⁵ Band 6 på den akademisk engelske lesemodule på IELTS-testen, se www.ielts.org.

Den foreliggende undersøkelsen, sammen med de overnevnte doktorarbeidene, viser derfor behovet for en kritisk diskusjon om innholdet og ambisjonsnivået i norsk engelskundervisning fra topp til bunn, f.eks. med langt større vektlegging av lesing og utvikling av et størst mulig ordforråd. Selv om en slik diskusjon hører hjemme i en separat artikkel, vil vi hevde at slike endringer er mulige innenfor rammene av LK06-læreplanen i engelsk. I det følgende vil vi derfor begrense oss til å foreslå et par strukturelle endringer, og begynne med den videregående skolen, ettersom det er elevene i den videregående skolen som spesialiserer seg i realfag og økonomiske fag, som i sine fremtidige yrker også vil trenge gode engelsk- og fremmedspråksferdigheter.

5.4.2 Tiltak for engelsk i den videregående skolen

Når det gjelder engelsk, kan man begynne med å spørre om fullført engelsk grunnkurs, dvs. et femtimers kurs i det første året i den videregående skole (eller over to år i yrkesfaglig studieretning), er et tilstrekkelig minimumskrav for å oppnå studiekompetanse. Engelskens viktige rolle som lingua franca i de fleste yrker og domener tatt i betraktning, er muligens dette kravet satt vel lavt?

Det første tiltaket som bør vurderes, er derfor å heve minstekravet til engelskkurs for å oppnå studiekompetanse med minimum ett ekstra kurs på fem timer. Subsidiært bør det gjøres lettere å integrere et språkfag i programområdene for samfunnsfag og realfag slik at flere elever velger en slik kombinasjon. Samtaler med lærere på en rekke videregående skoler etter innføringen av LK06 tyder på at kravet om to programfag på ti timer i de studieforbereende studieretninger har ført til at mange av elevene ikke tar sjansen på et språkfag ved siden av disse, slik som var vanlig med Veierødmodellen og med R94. I stedet velger de tre programfag for å være sikre på å klare to.

Et alternativt forslag vil være systematisk bruk av såkalt bilingval undervisning, også kjent som Content and Language Integrated Learning (CLIL) (Brinton, Snow, & Wesche 1989; Hellekjær 1996). Dette er undervisning i et ikke-språkfag, la oss si moderne historie eller fysikk, på engelsk eller et annet fremmedspråk. Selv om det viktigste målet for slik undervisning selvsagt er læring av faget, viser både erfaringer og forskning at det også er meget effektivt mht. språklæring. Det trenger heller ikke omfatte mange fag. Hellekjær (2005) fant f.eks. at videregående elever som hadde hatt et engelsk CLIL-fag, skåret dramatisk høyere i en test av leseferdigheter enn elever som hadde to års fordypning i studieretningsfaget engelsk. Det er også mulig å kombinere et CLIL-fag med undervisningen i et språkfag, noe som det er gjort rom for i den nye LK06-læreplanen i engelsk og fremmedspråk. Videre kan det nevnes at det har vært CLIL-undervisning ved en rekke videregående skoler siden 1994⁶, og

---

⁶ En oversikt over skolene: <http://www.fremmedspraksenteret.no/index.php?ID=10111>

erfaringer fra utlandet og Norge viser at den tette integrasjonen mellom fag og språk gjør CLIL-undervisning ganske velegnet på yrkesfaglige studieretninger.

5.4.3 Engelsk i høyere utdanning

Som i den videregående skole, vil eventuelle tiltak for å bedre engelskferdighetene bestå av egne engelskkurs eller av CLIL-fag, i høyere utdanning kjent som English Medium Instruction (EMI). I tillegg har man muligheten til å studere i utlandet, noe som stadig færre norske studenter benytter seg av.⁷ Vårt utgangspunkt, basert på funnene i denne undersøkelsen, er at det først og fremst er utdanningsinstitusjonene som utdanner til f.eks. arbeid innen eksport- eller andre yrker hvor man har en internasjonal kontaktflate, som må ta ansvar for sine studenters engelskferdigheter. Som denne og andre undersøkelser viser, er det å ta det for gitt at studentene har med seg tilstrekkelige ferdigheter fra den videregående skole, en heller usikker løsning.

Engelskkurs som del av tekniske eller økonomiske utdanninger, er relativt velkjente. Det som antakelig vil være avgjørende for verdien av disse, er om de er valgfag eller er gjort til en obligatorisk del av utdanningen. Fra forskningen innen fagspråk vet man at språkkurs kan ha lav status og bli sett på som en unødvendig luksus av både studenter og ansatte i profesjonsutdanningene. Til en viss grad kan dette kompenseres for med å "yrkesrette" kurset inn mot den aktuelle profesjonen, og det vil uansett være behov for å lære opp studentene i domenets tekstsjangere og fagspråk. Vi vil også gjenta at det som sannsynligvis vil være avgjørende for både utdanningsinstitusjonenes og studentenes beslutninger om språkkurs, er i hvor stor grad aktuelle fremtidige arbeidsgivere signaliserer at språkferdigheter er viktige.

Mens CLIL har vært brukt i den videregående skole siden 1994, er utbredelsen av engelskspråklig undervisning (EMI) i høyere utdanning langt på vei et resultat av Kvalitetsreformens klare vektlegging av internasjonalisering og studentutvekslinger (Hellekjær & Westergaard 2003). Dette førte til at f.eks. Universitetet i Oslo tilbud på omkring 40 mastergrader våren 2003 før reformen har økt til over 800 kurs i 2007. Ifølge en nyere studie er det også mange studenter, i dette tilfellet på Handelshøyskolen BI og Universitetet i Oslo, som har forstått at de vil trenge gode engelskferdigheter i sine fremtidige karrierer, og som derfor velger engelskspråklige kurs (Hellekjær 2007). Dette har til tider resultert i konflikter med foreleserne og institusjonene som utelukkende ser på dette som et tilbud til internasjonale studenter, mens man andre steder i Europa ser på dette som en mulighet til å forbedre studentenes engelskferdigheter og derved forberede dem til framtidens arbeidsplasser.

I likhet med CLIL kan EMI brukes til å forbedre studentenes engelskferdigheter uten at det i nevneverdig grad går på bekostning av fagundervisningen. Erfaringen tilsier imidlertid at det beste læringsutbyttet er når slike kurs har et eksplisitt mål for

---

⁷ Se http://www.ansa.no/ansa_templates/Page.asp?id=32635

språklæring i tillegg til mål for faget, og at foreleserne tar hensyn til at de underviser på det som for dem ofte er et fremmedspråk, for studenter som også har det som et fremmedspråk (Klaassen 2001a, 2001b; Klaassen & Graaf 2000; Räsänen 2000; Vinke 1995; Vinke, Snippe, & Jochems 1998). Ved Universitetet i Maastricht (Nederland) har man opplevd at det kan være svært nyttig å integrere språkundervisning i noen av modulene på fagenes premisser, f.eks. ved å gi støtte til skriving av oppgaver på engelsk.

5.5 Fremmedspråk i næringslivet

Situasjonen for fremmedspråk i næringslivet er langt mer komplisert enn for engelsk, og utviklingen siden den første norske undersøkelsen i 1973 har gått i retning av at fremmedspråkets stilling har blitt merkbart svekket. I 1973 svarte de fleste av 777 siviløkonomer som var med på NHH-undersøkelsen, at de brukte ett eller flere fremmedspråk i sitt daværende arbeid. Av de 777 svarte 630 (81%) at de brukte engelsk, 377 (48%) tysk, 163 (21%) fransk og 23 (3%) spansk. Ytterst få brukte andre språk. Dette kan sammenlignes med bruken av fremmedspråk i næringslivet i 2005 som ble presentert i tabell 7. Tabell 7 er for oversiktens skyld gjengitt nedenfor.

Tabell 7. Språk brukt til eksport og import, rangert etter betydning.

Språk brukt	Eksport av varer og tjenester, 302 bedrifter		Import av varer og tjenester, 362 bedrifter	
	Antall svar	Svar i prosent	Antall svar	Svar i prosent
Engelsk	286	95	342	94
Tysk	52	17	66	18
Norsk/ svensk/ dansk	50	16	68	20
Fransk	23	8	19	5
Spansk	12	4	8	2
Russisk	8	3	3	1
Andre språk	20	7	16	4

Mens engelsk ble brukt av 81% av bedriftene i 1973, økte dette til 95% i 2005. For fremmedspråkene tysk og fransk har imidlertid utviklingen vært ganske negativ. Mens 48% av bedriftene brukte tysk i 1973, falt andelen til omkring 18% i 2005, og for fransk fra 21% til 8%. På samme tid er bruken av spansk nærmest uforandret, mellom 3% og 4%. Som det har vært diskutert ovenfor, og først nevnt av Lie & Skjoldmo allerede i 1982 (se vedlegg C), har bedriftene en tendens til å bruke akkurat de fremmedspråkene som de ansatte behersker, noe som i sin tur er avhengig av fremmedspråkenes stilling i den videregående skolen. Slik sett illustrerer nedgangen i bruken av fremmedspråk fra 1973 til i dag klart utviklingen i fremmedspråkenes stilling i skolen. Før Gymnasreformen i 1976 var det obligatorisk med to fremmedspråk, som oftest fransk og tysk, og dette gjenspeiles klart i undersøkelsen fra 1973 med omfattende bruk av tysk og fransk. Som følge av 1976-reformen ble fremmedspråk gjort til valgfag i ungdomsskolen, og bare ett fremmedspråk forble obligatorisk i

den videregående skole. I tillegg ble det bare krevd engelsk for å oppnå studiekompetanse via andre studieretninger. Det kan knapt være tvil om at dette henger sammen med nedgangen i bruken av fremmedspråk i næringslivet som kan observeres i tabell 7.

Det kan imidlertid være tegn til en bedring i situasjonen som følge av innføringen av LK06. Denne førte til at fremmedspråk ikke lenger bare er et valgfag, de har i tillegg fått en egen læreplan, og karakteren fra ungdomsskolen teller nå ved opptak til videregående skole. I tabell 17, som for oversiktens skyld er gjengitt nedenfor, kan det være tegn til at utviklingen har snudd mht. ungdomskoleelevenes valg av fremmedspråk.

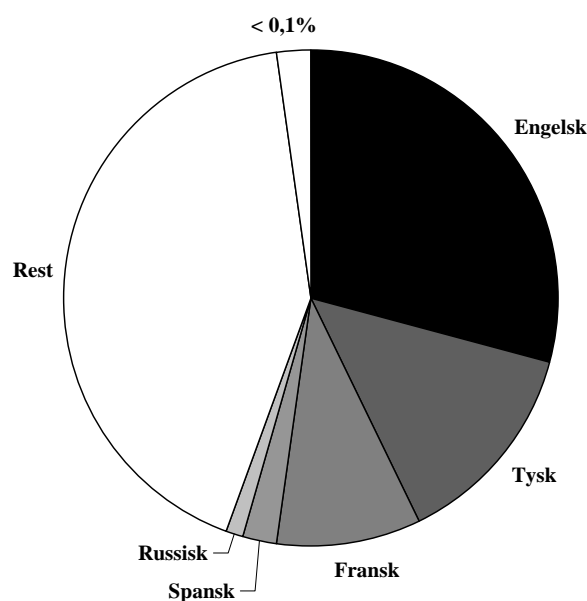
Tabell 17. Elevenes valg av fremmedspråk i ungdomsskolen fra 2003-2007. Tallene er hentet fra strategiplanen *Språk åpner dører* (Kunnskapsdepartementet 2007: 19).

Skoleår	Fremmedspråk (alle)	Tysk	Fransk	Spansk	Praktisk prosjektarbeid
2003-2004	96 075	58 805	32 545	3 707	67 758
2005-2006	94 483	50 455	31 162	11 741	68 057
2006-2007	113 370	48 528	30 974	32 274	43 910

Om denne positive utviklingen vedvarer, er ennå usikkert, og er i avgjørende grad påvirket av hvordan dette følges opp i den videregående skole. Vil elever fra ungdomsskolen fortsette med fremmedspråket de valgte i ungdomsskolen og derved komme opp på et nivå hvor man har et godt utgangspunkt for å lære mer, kanskje til og med studere i det aktuelle språkområdet? Eller vil mange benytte seg av anledningen til å velge et helt nytt fremmedspråk slik at man bare får relativt elementære ferdigheter i to språk? Videre, hvor mange vil velge en yrkesfaglig studieretning og allmennfaglig påbygging for å få studiekompetanse? I dette løpet kreves bare engelsk.

5.5.1 Hvilke fremmedspråk er det behov for?

Et annet viktig spørsmål er hvilke fremmedspråk det er behov for kunnskaper i. Som vi kan se i tabell 17 som er gjengitt ovenfor, har det vært en viss økning i antallet elever i grunnskolen som velger fremmedspråk, og en spesielt stor økning i andelen som velger spansk, mens andelen med tysk har gått ned. I figur 7, som for letthets skyld også er gjengitt nedenfor, kan vi til sammenligning se hvilke språkområder vi eksporterer til.

Figur 7. Utenrikshandel i relative tall (%) differensiert etter de fem viktigste fremmedspråkene i skolen (engelsk, tysk, fransk, spansk og russisk) og andre språk

I denne kan vi se at de to viktigste fremmedspråkene i vår utenrikshandel fortsatt er tysk og fransk, og at spesielt tysk er viktig. Handelen med spansktalende områder er til sammenligning liten. Videre skjer hele 40% av vår utenrikshandel med helt andre språkområder. Sett fra utenrikshandelens perspektiv tilsier disse tallene at tysk og fransk er, og fortsatt vil være, våre viktigste fremmedspråk. Tiden er imidlertid kommet for også å se på behovet for å lære helt andre språk. I tillegg burde man kunne ta i bruk språkkunnskapene til mange av innvandrerne fra disse områdene.

5.5.2 Tiltak for fremmedspråk i den videregående skolen

Som for engelsk, vil vi gjenta at det viktigste tiltaket for å bedre situasjonen i næringslivet, er å sørge for at elevene får mulighet til å lære et fremmedspråk sammen med andre fag, f.eks. realfag eller økonomi. Dette er fordi de fleste aktuelle jobbene krever en profesjonsutdanning i tillegg til kunnskaper i fremmedspråk. Det første vi vil foreslå, er derfor tiltak for å stimulere elevene i den videregående skolen til å fortsette med fremmedspråket de begynte med på ungdomsskolen. De vil med det kunne komme opp på et nivå i språket som gjør det er meningsfylt å jobbe videre med det, enten gjennom studier eller utenlandsopphold. Det andre tiltaket er å styrke muligheten elevene i den videregående skole har til å fordype seg i fremmedspråket i sitt tredje skoleår, slik som praksis var i Veierødmodellen i den videregående skolen før innføringen av Reform 94. Som allerede nevnt for engelsk, fordrer dette tiltak som gjør at elevene våger å velge et språkfag på bekostning av spesielt det tredje

programfaget. Den tredje muligheten er å ta i bruk CLIL for å styrke fremmedspråkene.

Det er muligens lite kjent at det på slutten av 90-tallet ble gjort flere vellykkede forsøk med å kombinere undervisningen av fransk eller tysk fordypning i tredje klasse med undervisning i moderne historie. Prinsippet man valgte, er kjent som ”adjunct instruction” (Brinton et al. 1989), hvor man slår sammen undervisningen av et språkfag og et annet fag, gjerne med samme lærer. Kombinasjonen moderne historie og fordypningskursene i tysk eller fransk gjorde at lærerne fikk ni uketimer til rådighet. Lærerne kunne begynne året med å utvikle språkferdighetene, for deretter å bruke mest tid til å undervise i historie på fransk eller tysk. I praksis viste deg seg at dette opplegget fordret tildeling av ekstra rammetimer for å opprette en egen historieklasser, og i samtaler med lærerne fra ulike skoler kom det frem at disse kursene var ganske vellykkede. Ikke minst opplevde de en nesten dramatisk god språklæring.

5.5.3 Fremmedspråk i høyere utdanning

En styrking av fremmedspråkskunnskapene i høyere utdanning, spesielt i profesjonsutdanningene, vil kreve en rekke ulike tiltak, og vil måtte omfatte flere språk og mindre grupper. Igjen er det liten grunn til å tro at slike tiltak vil bli gjennomført uten at arbeidsgiverne eksplisitt etterspør denne typen kompetanse.

- Det første tiltaket er muligens det enkleste: Å tilby moduler i ulike fremmedspråk, eventuelt i kombinasjon med et studieopphold i det aktuelle språkområdet, og stimulere studenter til å velge dette.
- Det andre er å stimulere studenter til å ta et årsstudium eller et lengre språkkurs i tillegg til eller som del av en profesjonsutdanning.
- Det tredje er å oppmuntre flest mulig studenter til å ta hele sin utdannelse ved læresteder i de aktuelle språkområdene, f.eks. Tyskland, Frankrike, Spania eller andre land.

Dette er muligheter som allerede finnes i dag. Det avgjørende vil være å få flere elever og studenter til å benytte seg av disse tilbudene. Dette vil kreve systematisk og effektiv innsats fra næringslivet, utdanningsinstitusjonene og utdanningsmyndighetene, etter mønster av kampanjen for realfagene i skolen. For å lykkes vil det være spesielt viktig at et tilstrekkelig stort antall elever i den videregående skole oppnår et nivå i fremmedspråkene som gjør det mulig for dem å benytte seg av slike tilbud. Som også har blitt nevnt tidligere, det er avgjørende at dette omfatter flest mulig elever som tar programfag innen real- og økonomifag.

6 Konklusjon

Utgangspunktet for denne behovsanalysen var å gi et empirisk grunnlag for beslutninger omkring engelsk- og fremmedspråksundervisning i grunn- og videregående skole i tillegg til i høyere utdanning. Det skulle også bidra til diskusjonen omkring næringslivets behov for språkkompetanse og til en diskusjon omkring deres ansettellespolitikk. Slikt sett har opplysninger fra 302 eksport- og 362 importbedrifter, dvs. godt over halvparten av de 1032 bedrifter som svarte på undersøkelsen, gitt klare og tankevekkende svar. Blant annet gir de et klinkende klart svar på det nærmeste retoriske spørsmål vi stilte i innledningen til denne rapporten: Er det ”fornuftig å kreve at f.eks. ingeniør- eller økonomistudenter lærer språk?” Tar man med i beregningen disse yrkesgruppene nøkkelstilling i bedriftene og problemene som har kommet frem i denne undersøkelsen, er det ingen tvil om at disse gruppene må beherske engelsk på et høyt nivå. Et større antall enn i dag bør også beherske enda ett fremmedspråk, først og fremst tysk, deretter fransk, spansk eller russisk. Videre bør man legge til rette for å lære helt andre språk som kinesisk, japansk, koreansk, arabisk eller hindi.

For å komme tilbake til engelsk, er det mulig å gå så langt som å si at det er empirisk grunnlag for å kreve at lærestedene innen ingeniør- og økonomifag må være seg meget bevisst at de utdanner fremtidige ansatte for et stadig mer internasjonalt, engelskspråklig arbeidsliv. Dette vil kreve at deres studenter læres opp til å beherske engelsk som et arbeidsspråk på et høyt nivå, et nivå utover det som er rimelig å forvente fra den videregående skolen.

Det neste spørsmålet er om funnene i denne undersøkelsen er relevante for andre sektorer enn næringslivet, for eksempel innen høyere utdanning, forskning, statsadministrasjonen, forsvaret og internasjonale organisasjoner. Et enkelt svar vil være at hvis språkkunnskapene svikter blant presumptivt høyt utdannede medarbeidere i næringslivet, er det god grunn til å anta at de svikter i andre sektorer også. Et helt annet svar vil være at det kunne være interessant og nyttig med en undersøkelse av språkbruk og behov som omfattet akademikere, administratorer, offiserer og ansatte i internasjonale organisasjoner. Dette bringer oss til videre forskning.

6.1 Forslag til videre forskning

Våre forslag til videre forskning kan grovt sett deles i to, for nye og oppfølgende behovsanalyser på den ene siden, og skolerettet forskning og utviklingsarbeid på den andre. Vi er klar over at våre forslag i sin nåværende form fortsatt er forholdsvis vide og upresise.

6.1.1 Nye behovsanalyser og fagspråksforskning

Vårt første forslag, som nevnt ovenfor, er en oppfølgende undersøkelse av språkbruk og språkbehov i organisasjoner og institusjoner utenfor næringslivet. Denne vil kunne bestå av en innledende intervjuundersøkelse som følges opp av spørreundersøkelser. En av disse undersøkelsene bør omfatte flest mulig nøkkelpersoner i ulike sektorer slik at man får en oversikt over situasjonen og behovene. Den andre bør gå i dybden og omfatte ansatte på ulike nivåer i et mindre antall organisasjoner og institusjoner.

Vårt andre forslag er en direkte oppfølging av den foreliggende undersøkelsen hvor man undersøker språkbehov og oppgaver på ulike nivåer i et mindre utvalg bedrifter. Dette vil for det første kunne bidra til å bekrefte, modifisere eller nyansere funnene i denne undersøkelsen. For det andre vil det også gi mer detaljert og nyansert oversikt over hvilke oppgaver og behov for språkkunnskaper ansatte på ulike nivåer har.

Vårt tredje forslag er at det gjennomføres nye undersøkelser av næringslivets behov for og bruk av språkkompetanse hvert femte eller tiende år.

For å øke kompetansen innen spesialspråklig kommunikasjon, er det helt grunnleggende at forskningen innen feltet styrkes. Vitenskapelig fundert kunnskap i slik fagspråklig kommunikasjon er viktig både innen engelsk og fremmedspråkene, som det både på kort og lang sikt er et stort behov for bedre ferdigheter. Dette gjelder også for norsk som viser seg å være et svært viktig språk i import- og eksportkommunikasjon. Dette krever igjen en nasjonal organisering av forskningen i fagspråklig kommunikasjon der norsk og fremmedspråk ses som en helhet.

6.1.2 Skolerettet forskning

For fremmedspråk er det mest presserende spørsmålet som dukker frem fra den foreliggende undersøkelsen, å avklare hvilke faktorer som påvirker elevenes valg av fremmedspråk på gruntrinnet og på videregående trinn. I tillegg vil det være viktig å finne ut hvilke faktorer som gjør at elever fullfører eller slutter med fremmedspråk, og vurdere hvilke insentiver det kan være behov for.

For engelsk er et sentralt, men meget omfattende forskningsspørsmål, å avklare hvilke faktorer som påvirker kvaliteten på engelskundervisningen i Norge i dag. Utgangspunktet er at norske elever har engelsk fra første til tiende klasse i grunnskolen, og fra ett til tre år på videregående nivå. Man bør derfor kunne stille spørsmål ved om resultatene som oppnås, står i stil til den omfattende innsatsen. Dette arbeidet bør derfor bestå av:

- Undersøkelser av fremdriften i undervisningen fra 1.-10. klasse. Her bør de nye nasjonale prøvene spille en viktig rolle.
- Forsøk med mengdelesing.

- Forsøk med CLIL.

Ettersom endringer i undervisningspraksis er vanskelig å få til uten god dokumentasjon bør dette arbeidet også omfatte kausalundersøkelser med pre-tester og post-tester og kontrollgrupper hvor man undersøker effekten av mengdelesing og CLIL sammenlignet med vanlig engelskundervisning.

6.2 Veien videre

Som nevnt i innledningen, kan behovsanalyser brukes til å begrunne beslutninger om hvilke fremmedspråk man bør lære, hvilke språkferdigheter og nivå man skal ta sikte på, og hvilke oppgaver man behøver å mestre (West 1997: 71). I denne undersøkelsen håper vi å ha fått frem at ”turistengelsk ikke er nok” og at det er et klart behov for å styrke ferdighetene i fremmedspråk. Vi håper derfor at denne rapporten kan bidra til en åpen og konstruktiv diskusjon mellom næringslivet, utdanningsmyndighetene og utdannelsesinstitusjonene om tiltak som kan bedre situasjonen.

Referanser

- Baker, C. (2001). *Foundations of Bilingual Education and Bilingualism*. Clevedon: Multilingual Matters.
- Brinton, D. M., Snow, M. A., & Wesche, M. B. (1989). *Content-Based Second Language Instruction*. Boston: Heinle and Heinle.
- Council of Europe (2004). *The Common European Framework of Reference for Languages*, tilgjengelig på:
http://www.coe.int/t/dg4/linguistic/Source/Framework_EN.pdf
- Cummins, J. (2000). *Language, Power and Pedagogy*. Clevedon: Multilingual Matters.
- Hagen, S., Davila-Philippon, S., & Nordgren, B. (2006). *ELAN: Effects on the European Economy of Shortages of Foreign Language Skills in Enterprise*. London: The UK National Centre for Languages (CILT). Tilgjengelig på:
<http://www.hiof.no/neted/upload/attachment/site/group55/ELANrappport.pdf>
- Hellekjær, G. O. (1991). "The Use of and Need for Foreign Language Skills in 24 Norwegian Export Firms: A Survey". *Språk og Språkundervisning* (1), 21 - 44.
- Hellekjær, G. O. (1996). "Easy does it: Introducing Pupils to Bilingual Instruction". *Språk og Språkundervisning* (3), 9-14.
- Hellekjær, G. O. (2005). *The Acid Test: Does Upper Secondary EFL Instruction Effectively Prepare Norwegian Students for the Reading of English Textbooks at Colleges and Universities*. Oslo: Universitetet i Oslo.
- Hellekjær, G. O. (i trykk 2007). "The Implementation of Undergraduate Level English Medium Programs in Norway: An Explorative Case Study". I R. Wilkinson & V. Zegers (red.), *Researching Content and Language Integration in Higher Education*. Nijmegen, Maastricht: Valkhof Pers & Maastricht University.
- Hellekjær, G. O., & Kvam, S. (2006). *Engelsk er ikke nok: En foreløpig rapport om bruken av fremmedspråk i norsk næringsliv i 2005*. Halden: Nasjonalt senter for fremmedspråk i opplæringen.
- Hellekjær, G. O., & Westergaard, M. R. (2003). "An exploratory survey of content learning through English at Nordic universities". In C. van Leeuwen & R. Wilkinson (red.), *Multilingual Approaches in University Education* (pp. 65-80). Maastricht: Universiteit Maastricht.
- Hellum, B., & Dypedahl, M. (1998). *Business Communication and Cultural Awareness in Norwegian Companies*. Halden: Høgskolen i Østfold.
- Klaassen, R. D. (2001). *Key issues of staff development in English-medium engineering education*. Paper presented at the The 13th European Symposium on Languages for Specific Purposes, August 20-24, Vaasa, Finland.
- Klaassen, R. D., & Graaf, E. d. (2000). "Meeting the demands of a changing environment". I J. Michel (red.), *The Many Facets of International Education of Engineers*. Rotterdam: Balkema.
- Kvam, S., & Schewe, T. (1983). *Sammendragsrapport om tyskkunnskaper i norsk næringsliv*. Halden: Østfold Distriktshøgskole.
- Kvam, S., & Schewe, T. (1984). *Tyskkunnskaper i Norsk Næringsliv: En Analyse av Behov og Etterspørsel*. Halden: Østfold Distriktshøgskole.

- Kunnskapsdepartementet (2006). *Læreplanverket for kunnskapsløftet*, tilgjengelig på: http://www.undervisningsdirektoratet.no/templates/udir/TM_Tema.aspx?id=148
- Kunnskapsdepartementet (2007). *Språk åpner dører*. Revidert utgave. Oslo, tilgjengelig på <http://www.fremmedspraksenteret.no/index.php?ID=9805>
- Lie, U., & Skjoldmo, S. (1982). *Behovet for fremmedspråkkompetanse i næringslivet*. Bergen: Universitet i Bergen/Hordaland Lektorlag.
- Norges Handelshøyskole (1973). *Siviløkonomers bruk av fremmedspråk*. Bergen: Norges Handelshøyskole.
- Oscarson, M. (1989). "Self-assessment of language proficiency: rationale and applications". *Language Testing*, 6 (1), 1-13.
- Räsänen, A. (2000). *Learning and Teaching through English at the University of Jyväskylä* (nr. 4). Jyväskylä, Finland: Jyväskylä University Language Centre.
- Reeves, N., & Wright, C. (1998). *Linguistic Auditing*. Clevedon: Multilingual Matters.
- Schewe, T. (2001). *Multilingual Communication in the Global Network Economy*. Halden: Høgskolen i Østfold. http://www.fag.hiof.no/~theos/ingrid/Reprint_Schewe.pdf
- Shadish, W. R., Cook, T. D., & Campbell, D. T. (2002). *Experimental and Quasi-Experimental Designs for Generalized Causal Inference*. Boston: Houghton Mifflin.
- Tveit, J. E. (1997). Næringslivets behov for fremmedspråkskompetanse. *Språk og Språkundervisning* (4), 31-33.
- Utdannings- og forskningsdepartementet (2005). *Språk åpner dører*, Oslo, tilgjengelig på <http://www.fremmedspraksenteret.no/index.php?ID=9805>
- Vinke, A. A. (1995). *English as the medium of instruction in Dutch engineering education*. Delft: Delft University of Technology.
- Vinke, A. A., Snippe, J., & W. Jochems (1998). "English-medium Content Courses in Non-English Higher Education: a study of lecturer experiences and teaching behaviours". *Teaching in Higher Education*, 3, 383-394.
- West, R. (1994). "Needs analysis in language teaching". *Language Teaching*, 1-19.
- West, R. (1997). "Needs Analysis: State of the Art". In R. Howard & G. Brown (red.), *Teacher Education for Language for Specific Purposes* (pp. 68-79). Clevedon: Multilingual Matters.

Vedlegg A

Har virksomheten eller virksomhetens medarbeidere noen gang opplevd noen av de følgende problemer på grunn av manglende ferdigheter i engelsk?

	Samtlige firma N=1032			Eksportfirma N=302			Importfirma N=362		
	Ja	Vet ikke	Nei	Ja	Vet ikke	Nei	Ja	Vet ikke	Nei
Tap av forhandlinger om kontrakt/salg	56 5%	184 18%	792 77%	25 8%	80 26%	197 65%	25 7%	87 24%	250 69%
Feilleveranser	191 18%	148 14%	693 67%	90 30%	53 17%	159 52%	104 29%	68 19%	190 52%
Fornærmet en kunde eller samarbeidspartner	86 8%	282 27%	664 64%	44 15%	114 38%	144 48%	37 10%	130 36%	195 54%
Ikke klart å følge opp et nettverk eller samarbeidspartner	120 12%	173 17%	739 72%	57 19%	74 24%	171 57%	60 17%	77 21%	225 62%
Bliitt isolert på konferanser eller seminarer i utlandet	64 6%	163 16%	805 78%	26 9%	70 23%	206 68%	21 9%	76 21%	255 70%
Sagt nei til å delta på konferanser eller seminarer i utlandet	119 11%	135 13%	778 75%	45 15%	52 17%	205 68%	54 15%	60 17%	248 68%
Har ikke klart å konversere eller ta del i samtalen under middag eller lignende	156 15%	152 15%	724 70%	66 22%	56 18%	180 60%	75 21%	67 18%	220 61%
Unnlatt å oppsøke et marked eller en kunde	94 9%	176 17%	762 74%	36 12%	73 24%	193 64%	42 12%	87 24%	233 64%

Vedlegg B

Har virksomheten eller virksomhetens medarbeidere noen gang opplevd noen av de følgende problemer på grunn av manglende ferdigheter i andre fremmedspråk enn engelsk?

	Samtlige firma N=1032			Eksportfirma N=302			Importfirma N=362		
	Ja	Vet ikke	Nei	Ja	Vet ikke	Nei	Ja	Vet ikke	Nei
Tap av forhandlinger om kontrakt/salg	53 5%	207 20%	772 75%	33 17%	101 33%	168 56%	26 7%	96 26%	240 66%
Feilleveranser	120 12%	190 18%	722 70%	67 22%	82 27%	153 51%	72 20%	89 25%	201 55%
Fornærmet en kunde eller samarbeidspartner	52 5%	264 26%	716 70%	31 10%	121 40%	150 50%	25 7%	122 34%	215 59%
Ikke klart å følge opp et nettverk eller samarbeidspartner	78 8%	205 20%	749 73%	44 15%	91 30%	167 55%	37 10%	95 26%	230 63%
Blitt isolert på konferanser eller seminarer i utlandet	55 5%	200 19%	777 75%	27 9%	92 30%	183 61%	28 8%	93 26%	241 67%
Sagt nei til å delta på konferanser eller seminarer i utlandet	85 8%	177 17%	770 75%	44 15%	80 26%	178 59%	44 12%	81 22%	223 7 65%
Har ikke klart å konversere eller ta del i samtalen under middag eller lignende	122 12%	189 18%	721 70%	64 21%	79 26%	159 53%	63 17%	88 24%	211 58%
Unnlatt å oppsøke et marked eller en kunde	82 8%	193 19%	757 73%	39 13%	87 29%	176 58%	40 11%	92 25%	230 63%

Vedlegg C – Norsk næringslivs bruk av språk fra 1973 til idag: En oversikt

I det følgende vil vi presentere seks undersøkelser av norsk næringslivs bruk av og behov for fremmedspråkkunnskaper sammen med en stor, europeisk, komparativ undersøkelse fra 2006 hvor bedrifter i Norge sammenlignes med andre land. De norske undersøkelsene er fra henholdsvis 1973, 1982, 1984, 1991, 1997 og 1998, og den europeiske er fra 2006. De har til felles at de undersøker hvilke språk som brukes i norske bedrifter, hvilke språkferdigheter man har behov for, og hvilke problemer som opplever. Med to unntak, 1973-undersøkelsen med 777 respondenter og ELAN-undersøkelsen som har et utvalg på 80 norske eksportbedrifter fra hele landet, er undersøkelsene forholdsvis små og fra geografisk avgrensede områder som Hordaland, Møre og Romsdal eller Østfold fylke. Sammenligninger over tid er også vanskelig gjort av bruken av ulike spørsmål, ulike kategorier og ulike fremstillingsmåter. I dette kapitlet presenterer vi de norske undersøkelsene i kronologisk rekkefølge, og avslutter med den europeiske ELAN-undersøkelsen.

Bedriftenes bruk av fremmedspråk på 1970 tallet

Den første norske fremmedspråksundersøkelsen, *Siviløkonomers bruk av fremmedspråk*, er fra 1973, og ble utført ved Norges Handelshøyskole i forbindelse med utviklingen av fagtilbudet ved skolen. Rapporten er ikke publisert. Ansatte ved NHH sendte ut spørreskjema til 1375 medlemmer av Norske Siviløkonomers Forening og man fikk tilbake 777 i utfylt stand, dvs. en svarrate på 56%. Man kan anta at mange av respondentene hadde stillinger som ledere og mellomledere med ganske god oversikt over sine firmas aktiviteter og behov. Dessverre ble det ikke spurt om bransjetilhørighet, men det er mulig at mange av respondentene som ikke svarte, jobbet i bedrifter hvor man ikke brukte fremmedspråk i sitt daglige virke.

Spørreskjemaet omfattet spørsmål om hvilke språk man brukte i arbeidet, hvilke språk man følte man hadde behov for ytterligere kunnskaper i, og i hvilke situasjoner man brukte språket. Svarene de 777 respondentene ga, tydet på at denne yrkesgruppen brukte ett eller flere fremmedspråk i sitt daværende arbeid: 630 (81%) brukte engelsk, 377 (48%) brukte tysk, 163 (21%) fransk og 23 (3%) spansk. Ytterst få benyttet andre språk. Til spørsmålet om hvilke andre språk som kunne være nyttig i deres arbeid, svarte 3 (>1%) engelsk, 71 (9%) tysk, 145 (19%) fransk, 74 (9%) spansk og 29 (4%) italiensk. Andre språk ble i liten grad nevnt. Skriftlig brukte de fremmedspråk (rangert i betydning) til skriving av brev, rapporter, telegram og oversettelser. Muntlig brukte man (rangert etter betydning) fremmedspråk under reiser i utlandet, i telefonsamtaler, til forhandlinger og representasjon samt på kongresser og messer. Det kan ellers nevnes at 401 (52%) av de 777 respondentene mente at det behov for ansatte med organisert undervisning i fremmedspråk utover gymnaset/sekretærskole. Dette gjaldt

først og fremst i engelsk med 286 svar (37%), fransk 187 (24%), tysk 145 (19%), spansk 49 (6%) mens 11 (1%) oppga behov for russisk. Svært få nevnte andre språk.

Denne undersøkelsen ble først og fremst brukt til å drøfte språktilbudet ved NHH. Tross heller grovmaskede spørsmål, viser svarene klart at engelsk dominerte som viktigste fremmedspråk allerede i 1973. Tysk kom på en meget sterk andreplass, fulgt av fransk. Det var forholdsvis mange av respondentene som oppga behov for ansatte med kompetanse utover gymnasnivået i engelsk, tysk, fransk og, i noe mindre grad, spansk.

1980-tallet

I 1982 utga Ulf Lie og Sissel Skjoldmo *Behovet for fremmedspråkkompetanse i næringslivet* (Lie & Skjoldmo 1982). Dette var en spørreundersøkelse hvor skjemaene ble sendt ut av Bergen Handelskammer, og det kom svar fra 99 av de mellom 3-400 medlemmene i kammeret. Det ga en svarrate omkring 35% som Lie & Skjoldmo anså som tilfredsstillende i og med at skjemaet kun var relevant for firmaer med utenlands-kontakter. I deres utvalg var det 16 eksportbedrifter, 32 i import, 25 som drev med både eksport og import, 23 som ikke hadde eksport eller importvirksomhet og 3 som ikke hadde svart på spørsmålet. Tre av bedriftene var finansbedrifter med mange ansatte, 54 drev med handel, 24 med produksjon og 18 var tjenesteytende. Det var god spredning mht. antall ansatte, 14 hadde fra 101-200 ansatte, 14 hadde fra 201-500 ansatte og 9 hadde mer enn 501 ansatte.

Spørreskjemaet hadde spørsmål om bedriften og bransjetilhørighet, om fremmed-språkkontakter, bruk av og behov for engelsk, bruk av og behov for andre fremmed-språk, om dokumentasjon av språkferdigheter, behov for fremmedspråkkompetanse etter stilling og fagområder, om behovet for ulike språkferdigheter, om bruken av språktjenester og om intern og ekstern språkopplæring i bedriften. Tabellen nedenfor med data som er gjengitt fra rapporten, gir en oversikt over språkområdene bedriftene hadde kontakt med:

Tabell C1. Hvilke språkområder har Deres bedrift regelmessig kontakt med? Svar i absolutte tall. N=99. Gjengitt fra Lie & Skjoldmo 1981: 8.

Språkområde	Daglig	Ukentlig	Månedlig	Sporadisk	Rest
Engelsk	72	19	3	5	0
Tysk	30	31	8	25	5
Fransk	12	15	12	31	29
Spansk	6	8	11	17	57
Russisk	0	0	1	13	85
Italiensk	4	8	8	21	58
Andre språkområder	3	2	3	11	80

Det er lett å se at engelsk har en sterk posisjon i bedriftene, samtidig som bruken av tysk og fransk er ganske stor. På samme tid oppgir bedriftene at de har et klart behov for bedre kompetanse i alle tre språkene. Mht. engelsk oppgir 65 av de 99 bedriftene meget stort eller stort behov for bedre engelskkunnskaper, 49 oppgir det samme med hensyn til tysk, og 24 for fransk. Videre poengterer Lie & Skjoldmo at behovet for gode språkkunnskaper ser ut til å øke jo høyere man er plassert i bedriftshierarkiet. De 99 bedriftene poengterer at gode språkkunnskaper trenges til, i rangert rekkefølge: forhandlinger, kontorarbeid, markedsføring, innkjøp, kontraktskriving, utviklingsarbeid, finansiering og produksjonsarbeid. Lie & Skjoldmo poengterer ellers at "[b]edriftene oppfatter mangelen på alminnelig muntlig og skriftlig fremmedspråksbeherskelse som deres alvorligste problem" (Lie & Skjoldmo, 1982: 24). De poengterer også at bedriftene tar hensyn til ferdighetene i fremmedspråk ved ansettelse, da først og fremst dokumentasjon fra den videregående skole eller fra utenlandsopphold. Men, de nevner også at "språkferdighetene fra den videregående skolen viser seg helt utilstrekkelig i alle språk" (Lie & Skjoldmo 1982: 28). Videre nevner de at det

...later til at bedriftene er seg meget bevisst sin mangel på *den virkelige gode* og omfattende språkbeherskelse som er nødvendig i forhandlinger med fremmede språkkulturer. Det er ikke umulig at det ligger negative økonomiske erfaringer til grunn for bedriftenes klare utsagn her" (Lie & Skjoldmo 1982: 29).

Deres hovedinntrykk fra undersøkelsen er at:

...språk i seg selv har lav status i næringslivet. Imidlertid utgjør språk en nødvendig kompetanse for næringslivet. Det later til at bedriftene ansetter etter andre kriterier enn språkkompetanse. Derfor blir mangelen på slik kompetanse et problem i bedriftene (Lie & Skjoldmo 1982: 28).

Til tross for et lite og geografisk begrenset utvalg som utelukker at man generaliserer funnene i undersøkelsen til næringslivet i Norge forøvrig, gir Lie & Skjoldmos undersøkelse allikevel et nyttig innblikk i språksituasjonen i norske bedrifter anno 1981. Deres rapport skapte også ny debatt omkring fremmedspråkenes lave status i den videregående skolen etter gymnasreformen av 1976, en situasjon som langt på vei gjenspeiler situasjonen omkring Kunnskapsløftet i 2006. I sin analyse av bruken av fremmedspråkene reiste de en meget interessant problemstilling ved å spørre om bedriftenes bruk av fremmedspråk som vist i tabell 18 ovenfor, gjenspeiler språktilbudet i den videregående skolen. Det vil si at bedriftene bruker de fremmedspråkene de ansatte behersker, uavhengig av språkområdene de selger til. De nevner at flertallet av de ansatte i bedriftene som var med i undersøkelsen, sannsynligvis har bakgrunn fra gymnaset fra før reformen i 1976, en tid hvor man hadde tre obligatoriske språk:

engelsk og to fremmedspråk, som oftest tysk og fransk. Dette kan langt på vei forklare den forholdsvis omfattende bruken av tysk og fransk i denne undersøkelsen, samt i NHH-undersøkelsen fra 1973. Hvis deres antakelse om at bruken av fremmedspråk reflekterer tilbudet i den videregående skolen stemmer, er det rimelig å forvente at bruken av andre fremmedspråk enn engelsk minker i årene fremover som følge av gymnasreformen i 1976 med dens krav om bare ett fremmedspråk i tillegg til engelsk.

Tyskkunnskaper i norsk næringsliv

Den andre undersøkelsen fra 80-tallet er Kvam og Schewes *Tyskkunnskaper i Norsk Næringsliv* fra 1984 (Kvam & Schewe 1984). Den er noe annerledes enn de øvrige på grunn av sitt fokus på behovet for tysk, og fordi den brukte stillingsannonser i Aftenposten som utgangspunkt for undersøkelsen. I første del av studien samlet forskerne stillingsannonser hvor man etterspurte tysk i perioden august til september 1984, til sammen 16 uker, og de satt til slutt igjen med 268 annonser med 314 stillinger. I andre del sendte forskerne spørreskjema til disse 268 annonsørene og fikk svar fra 75 (28%). De var først og fremst fra Østlandsområdet.

Gjennomgangen av stillingsannonsene i denne perioden viste et stort behov for fremmedspråkkunnskaper, først og fremst engelsk, deretter tysk, og i langt mindre grad fremmedspråk som fransk og spansk. Kvam & Schewe brukte tilgangen på annonser i undersøkelsesperioden til å beregne at det ble lyst ut omkring 1000 stillinger årlig hvor man ønsket tyskkunnskaper. Analysen av annonsene viste at tyskkunnskaper i seg selv ikke er tilstrekkelig til å få jobb, i bare 14% av de utlyste stillingen spurte man bare etter kunnskaper i tysk, i 78% etter både engelsk og tysk. ”I tillegg kreves det alltid kvalifikasjoner av teknisk, merkantil eller administrativ karakter” (Kvam & Schewe 1984: 6). I intervjuundersøkelsen kom det videre meget klart frem at bedriftene anså bruken av tysk som helt nødvendig for kontakten med tyske markeder, i nesten like stor grad til import- som til eksportaktiviteter.

Analysen viste også at tysk ble brukt i mange funksjoner på alle nivåer i bedriftene. Disse hadde behov for både muntlige og skriftlige ferdigheter, sistnevnte først og fremst til vanlig korrespondanse. En tredjedel nevnte også rapportskrivning på tysk, som oftest fordi de var datterselskaper av bedrifter i tysktalende områder. De muntlige ferdigheter ble hovedsakelig benyttet til telefoning, forhandlinger og salg.

Det kanskje mest interessante i denne undersøkelsen, er Kvam & Schewes analyse av bedriftenes vurderinger i forbindelse med kravene til språkkunnskaper i forhold til søkerens øvrige kunnskaper og utdannelse. Som allerede nevnt, etterspurte bedriftene språk sammen med annen kompetanse, teknisk, merkantil eller administrativ, og disse kravene måtte balanseres mot hverandre. Kvam & Schewe fant et mønster hvor bedriftene stilte krav til medarbeidernes tyskkunnskaper

...alt etter hvor viktig de vurderer kunnskapene i fremmedspråk. Bedriftenes krav mht. medarbeidernes tyskkunnskaper stiger i takt med utbyggingen av forretningskontaktene og i takt med et mer ambisiøst bruksområde for tysk. Desto større krav til kunnskapene bedriftene stiller, jo vanskeligere blir det å finne en passende medarbeider mht. språkferdigheter (Kvam & Schewe 1984: 36).

De poengterer også at disse bedriftene som oftest nevner det er vanskelig å få ansatt medarbeidere med gode tyskferdigheter.

I sin tid ble disse dataene brukt til å utvikle tilbud i merkantil tysk, og senere fransk, ved Østfold Distriktshøgskole, i dag en del av Høgskolen i Østfold. En tilsvarende, oppfølgende undersøkelse hadde utvilsomt vært til nytte for planlegging og utvikling av kurs og utdanninger i dagens Norge.

1990-tallet

Det finnes tre norske behovsanalyser fra 1990-tallet. Den første vi omtaler, er en mindre undersøkelse av 24 eksportbedrifter i Møre og Romsdal (Hellekjær 1991). Den andre er en spørreundersøkelse fra 8 store norske bedrifter hvor 252 ansatte ga opplysninger om egen bruk av og behov for fremmedspråk (Tveit 1997). Den tredje er en undersøkelse av industri og servicebedrifter i Østfold fylke med 81 respondenter fra industrien, offentlige institusjoner og servicebedrifter som f.eks. hoteller (Hellum & Dypedahl 1998).

24 eksportbedrifter i Møre og Romsdal fylke

Undersøkelsen til Hellekjær (1991) omfattet 24 eksportbedrifter fra Møre og Romsdal fylke, alle med en stor eksportandel. De ble valgt ut fra Ålesund Industriforenings oversikt over fylkets bedrifter i 1988 og var hovedsakelig fra Sunnmøre. Alle eksportfirma med mer enn 100 ansatte ble kontaktet og en mindre andel med 50 til 100 ansatte. Utvalget omfattet skipsbygging-, møbel-, gruve-, fiskeeksport- og ulike produksjonsbedrifter. Spørreskjemaet ble sendt til markedsjefen eller andre nøkkelansatte ved 25 bedrifter. Ettersom én av disse gikk konkurs i undersøkelsesperioden, ble bare 24 skjema returnert. I ett tilfelle, som vi vil komme tilbake til, ble skjemaet fulgt opp med et telefonintervju.

Eksportfirmaene viste seg å ha svært internasjonale kontakter. De handlet først og fremst med engelsktalende områder, tett fulgt av tysktalende. I tillegg var de jevnlig i kontakt med fransk-, spansk-, italiensk- og japansktalende områder, og i sporadisk kontakt med andre. Språkene som ble brukt, var først og fremst engelsk, deretter tysk, mens noen få brukte fransk og spansk. Det var først og fremst de tradisjonelle fisk- og klippfiskeeksportørene som utmerket seg med spesielt språkmektige ansatte som behersket spansk og portugisisk i tillegg til andre språk. Mer enn halvparten av

bedriftene oppga imidlertid at de ikke brukte andre språk enn engelsk. Det kunne langt på vei virke som om det var hvilke språk deres ansatte behersket, ikke hva som ble talt i eksportmarkedene, som avgjorde hvilke språk som ble brukt. Flere var klar over dette og prøvde å kompensere for misforholdet gjennom bruk av lokale agenter, men med uvisst resultat.

Få av bedriftene oppga å ha opplevd problemer på grunn av svake engelskferdigheter, noe vi skal komme tilbake til. Det var imidlertid flere som mente at svake ferdigheter i andre språk, eller bruken av engelsk som erstatningsspråk, hadde skapt problemer og kostet dem kontakter og leveranser. Hele 15 (62%) oppga vansker med eksportarbeidet med fransktalende områder, 11 (46%) med spansk, 10 (42%) med italiensk, 9 (37%) med japansk og 7 (29%) med henholdsvis russisk, portugisisk og tysk.

Kommunikasjonen på fremmedspråk gikk først og fremst per telefon, telefaks og teleks, og via brev. Salg og forhandlinger fant sted forholdsvis sjelden, men var avgjort av stor betydning. Som man kan se i oppstillingen nedenfor, var det spesielt for markedsføring/salg og forhandlinger at bedriftene oppga behovet for gode språkferdigheter. I tillegg kommer telefonisk kommunikasjon.

Tabell C2. Til hvilke oppgaver er det nødvendig med gode kunnskaper i fremmedspråk? Gi bare ett svar per oppgave. N= 24. Gjengitt fra Hellekjær 1991, tabell 13.

Tasks	Very great	Great	Medium	Little	None
Negotiations	18	6			
Contractwriting	15	8			
Telephoning	10	12	1		
Clerical work	4	10	5	2	1
Financing	4	8	7	1	2
Development	3	3	9	5	1
Marketing/selling	15	9			
Procurement	3	13	4	1	2
Production	1	5	5	9	1
Others					

Samlet sett prioriterte bedriftene klart gode muntlig ferdigheter fremfor skriftlige. Som i Lie & Skjoldmos undersøkelse, la de også vekt på at ledelse og selgere måtte ha gode språkferdigheter. I den grad bedriften tillta språkferdigheter betydning, var det vitnemålet fra den videregående skolen eller utenlandsopphold som de la størst vekt på. Flertallet oppga imidlertid at de tok slike ferdigheter for gitt ved ansettelse, spesielt av ledere og markedsførere.

Tilbake til engelsk. I undersøkelsen sa 23 av de 24 respondentene seg fornøyd med sine ansattes engelskferdigheter. Det ene unntaket var det største firmaet i utvalget, Ulsteingruppen (idag Vickers-Ulstein), en skipsbygger og produsent av skipsutstyr

som året før hadde fått Eksportrådets eksportmarkedsføringspris. I et telefonintervju fortalte daværende markedssjef i Ulsteingruppen at de selvsagt hadde hatt problemer på grunn av ansattes svake engelskferdigheter, og stilte seg uforstående til at andre og mindre bedrifter ikke hadde opplevd det samme.

For å oppsummere denne undersøkelsen viste den at fremmedspråkskunnskaper var en flaskehals i disse 24 eksportbedriftene, spesielt i andre språk enn engelsk. Den bekreftet også Lie & Skjoldmos antakelse om at det oftest var de ansattes språkkompetanse, som i sin tur gjenspeilte skolens språkundervisning, som avgjorde hvilke språk som ble brukt i eksportarbeidet. Den viste også at engelsk ble brukt i områder hvor andre språk hadde vært mer naturlige, og mange av bedriftene mente at dette hadde skapt problemer, eller til og med kostet dem salg og kontakter.

Språkbruk og behov hos 252 ansatte i 8 store bedrifter

I undersøkelsen *Næringslivets behov for fremmedspråkskompetanse* fra 1997 fokuserer Tveit på å kartlegge de ansattes behov for fremmedspråkskunnskaper (Tveit 1997). Han henvendte seg til ansatte i åtte store norske bedrifter, i utenlandsavdelingen til Statoil, valutaavdelingene i DnB og Kredittkassen, Ekornes Møbler, TV2, Universitetsforlaget, Econ og W. Wilhelmsen. Kontaktpersoner i de åtte bedriftene delte ut 320 skjema til ansatte som regelmessig brukte fremmedspråk i arbeidet, og 252 ble returnert i utfylt stand. Det ga en svarrate på 79%. Fokuset i denne undersøkelsen var hovedsakelig på behovet for engelsk og hvilke ferdigheter de ansatte hadde bruk for.

På spørsmålet om ”hvilke fremmedspråk du har mest bruk for i jobbsammenheng”, svarte 252 (100%) engelsk, 54 (21%) tysk, 23 (9%) fransk og 5 (2%) spansk. Kinesisk, svensk eller dansk ble nevnt av 1%. Videre svarte 151 at muntlige oppgaver var de vanligste, 91 svarte skriftlige. Telefoning og brevskrivning ble hyppigst nevnt. Med hensyn til språkutdanning svarte 102 (40%) at de ikke hadde noen utdanning utover videregående skole, 78 (31%) hadde kortvarige kurs i tillegg, mens 74 (29%) hadde minimum 4 vekttall (12 ECTS-poeng), de fleste som del av en økonomiutdanning på en høyskole. Respondentene ble deretter bedt om å vurdere sine engelskferdigheter på en skala fra 6 (meget gode) til 1 (meget dårlige).

Tabell C3. Hvordan vurderer du dine engelskferdigheter? N= 252.

6 <i>Meget god</i>	5	4	3	2	1 <i>Meget dårlig</i>	<i>Ubesvart</i>
33 (13%)	97 (38%)	90 (36%)	22 (9%)	10 (2%)	0 (0%)	33 (13%)

Tveit drøfter hvor valid selvvurderingen i denne undersøkelsen er, og henviser til f.eks. Oscarsons arbeid om dette (Oscarson 1989). Ettersom spørsmålet ikke skiller mellom oppgaver og situasjoner, f.eks. lette eller krevende oppgaver, kan gjennomsnittskåren på 4.5 tolkes som en gjennomsnittlig tilfredshet med engelskferdighetene

blant de ansatte i disse bedriftene. De øvrige spørsmålene er forholdsvis grovmaskede og generelle spørsmål om hva respondentene trengte for å snakke eller skrive engelsk bedre. Det var et klart behov for bedre muntlige og skriftlige ferdigheter, med størst vekt på å lære ord og uttrykk, men også en klar vektlegging av behovet for ferdigheter i grammatikk og rettskriving. Undersøkelsen viste også at bruken av andre fremmedspråk enn engelsk var klart lavere enn i undersøkelsene fra 1973 og 1982.

Industrifylket Østfold

Hellum & Dypedahls undersøkelse fra Østfold fylke fra 1998 skiller seg ut fra tidligere undersøkelser på tre måter. For det første omfattet den offentlige institusjoner som politi, fylkes- og kommuneadministrasjoner og servicebedrifter som hoteller, i tillegg til industribedrifter. Dernest undersøkte den bedriftenes arbeidsspråk, og for det tredje fokuserte den også på området interkulturell kommunikasjon. Det ble sendt ut 216 spørreskjema, og man fikk 80 tilfredsstillende utfylte skjema i retur, en svarrate på 37%. Denne lave svarraten, som Lie & Skjoldmo også erfarte, kan skyldes at mange bedrifter som ikke bruker fremmedspråk i sitt arbeid, lot være å svare. De offentlige institusjoner som ble kontaktet, utmerket seg imidlertid med en svarrate på 65%, 11 av 17 utsendte skjema. Spørreskjemaene ble besvart av bedriftsledere på ulike nivåer, i noen tilfeller av personal- eller markeds-/salgssjefen.

For å begynne med bedriftsspråket: Hellum & Dypedahl fant at en tredjedel av industribedriftene brukte engelsk som bedriftsspråk, og at dette økte til halvparten blant de største bedriftene. Den faktoren som i størst grad sammenfalt med bruken av engelsk i og utenfor bedriften, var allikevel eksportandelen.

Samtlige bedrifter svarte at de brukte engelsk i sitt arbeid, to tredjedeler på daglig basis, mens engelsk ble brukt langt sjeldnere i service og offentlige bedrifter. Bare 23% av bedriftene brukte utelukkende engelsk. Det som var heller overraskende, var at så mange som 74% brukte tysk, 23% på daglig basis. Fransk ble brukt av 33%, av 8% på daglig basis mens spansk ble brukt av 17%. De øvrige språkene var italiensk, russisk og polsk. Bedrifter som hadde Tyskland som sitt hovedmarked, oppga at de brukte tysk langt oftere enn engelsk, men det samme var ikke tilfellet for fransk. Her oppga ofte bedriftene med Frankrike som sitt viktigste marked, at de ikke brukte fransk i det hele tatt. Ikke bare mente de at det var helt uproblematisk å bruke engelsk istedenfor, de viste liten interesse for etterutdanning i språket. Hellum & Dypedahl nevner at "[t]his would indicate that the choice of language depends more on the language competence present in the company", en sammenheng også Lie & Skjoldmo er inne på (Hellum & Dypedahl 1998: 7). Om den lave vektleggingen av fransk sier de:

...it reflects the Norwegian educational system which, from being a three foreign language system, has developed into a one language system (English) or, at best a two language system

with German as the second foreign language (Hellum & Dypedahl 1998: 7-8).

I undersøkelsen spørres det også om manglende språkkunnskaper er en barriere mot å oppsøke nye markeder. Bare 4% av bedriftene oppga at de unngikk nye markeder pga. manglende språkferdigheter, 18% visste ikke, mens de resterende 78% oppga at det ikke var et problem. På et spørsmål om feilkommunikasjon skjedde på grunn av kulturelle (eller språklige) barrierer svarte 9% at de hadde opplevd dette, 33% visste ikke, og 58% oppga at de ikke hadde opplevd problemer. Følgende utsagn tyder på en kombinasjon av både språk og kulturproblemer, muligens med vekt på det sistnevnte:

- Speakers of foreign languages say they understand what is being said, but in reality they do not. Safety risk!
- We are surprised all the time by the Chinese.
- Communicating with the people from Asia is difficult.
- We lost a contract!
- Basically, it is what they **really** mean and say.
- Interpreting contracts is difficult.

(Hellum & Dypedahl 1998: 23)

Rapporten til Hellum & Dypedahl har et eget kapittel med en "target-situation analysis" hvor de analyserer bruken av engelsk hos 68 respondenter som bruker språket daglig eller ukentlig, og hvor dette er det viktigste fremmedspråket. Kapitlet gir en interessant og nyttig oversikt over oppgaver og situasjoner der man bruker engelsk skriftlig og muntlig. Tabellene C4 og C5, fra henholdsvis side 12 og 14 i rapporten er gjengitt nedenfor:

Tabell C4. Hvor ofte snakker du engelsk i følgende situasjoner (tall i prosent)?

Activity	Occurrence as % of sample	Breakdown in frequency		
		Daily	Weekly	Monthly
Telephoning	99	65	27	7
Meetings	85	13	25	47
Negotiations	77	6	24	47
Socialising	76	7	18	51
Promotion	71	24	18	29
Presentations	65	3	9	53
Interpreting	25	1,5	3	20,5

Med hensyn til muntlig bruk av engelsk kommer telefonering på topp, slik som i tidligere undersøkelser. Forøvrig kan man legge merke til at ansatte forholdsvis ofte må bruke engelsk i språklig og kunnskapsmessig krevende aktiviteter som salg og forhandlinger. I de skriftlige aktivitetene dominerer handelskorrespondanse, også som

i tidligere undersøkelser. Det er lett å se at de ansatte må skrive forholdsvis mye og regelmessig på engelsk.

Tabell C5. Hvor ofte skriver du engelsk i følgende situasjoner (tall i prosent)?

Activity	Occurrence as % of sample	Breakdown by frequency		
		Daily	Weekly	Monthly
Business correspondence	97	43	24	31
Filling out transport documents	68	22	13	33
Using instructions/ user manuals	68	16	25	27
Reading trade literature	65	19	21	25
Setting up contracts	63	6	1	56
Report writing	62	13	10	38
Receiving and writing e-mails	60	28	16	16
Writing promotion material or product information	59	9	12	38
Translating into Norwegian	56	1,5	10,5	44
Translating into English	50	4	3	43
Writing R&D reports or texts	50	6	6	38
Writing instructions/ user manuals	46	3	9	34

Om bedriftene opplever vansker med språkferdighetene, vil også kunne leses ut av oppgitte kursbehov, og 56% av respondentene oppgir behov for kurs i engelsk, 33% i tysk, og 13% i fransk. Det er også et klart behov for kurs i interkulturell kommunikasjon. Det er et gjennomgående trekk at det er eksportbedriftene som har det største kursbehovet, og at behovene er størst for ledere i topp- og mellomstillinger. Dette kan forklares med de språklig krevende oppgavene som disse må løse, og det oppgis behov for kurs i presentasjonsteknikk og forhandlinger. I tillegg kommer et mer allment behov for telefonengelsk, og et spesielt sterkt ønske om kurs i handelskorrespondanse sammen med grammatikk. Forfatterne fant det store behovet for grunnleggende skriftlige engelskferdigheter overraskende og konkluderer:

The need for traditional "school" skills may be seen as a product of today's school system, but in particular as a result of the English culture and language that influence young – and for that matter older – people in today's society. These sources of language learning frequently result in what seems to be good and fluent English while it in fact very often is a superficial and approximate mastering of the language (Hellum & Dypedahl 1998: 31).

Denne undersøkelsen begrenser seg til Østfold fylke, men reflekterer langt på vei funnene i tidligere undersøkelser. Engelsk dominerer i alle bedriftene, fulgt av tysk og fransk. Spesielt tysk var hyppig brukt i bedrifter som hadde Tyskland som hoved-

marked, men dette var ikke nødvendigvis tilfellet for fransk. Bedriftene nølte ikke med å kontakte markeder hvor de ikke kunne språket. Til spørsmålet om de hadde opplevd problemer på grunn av kulturelle eller språklige vanskeligheter, var det hele 9% som svarte positivt, og 33% som var usikre, en usikkerhet som kan tyde på vanskeligheter. Med hensyn til engelsk var det mange ansatte som brukte engelsk daglig, både innenfor og utenfor bedriften, og en høy andel måtte produsere en rekke skriftlige dokumenter. I den sammenheng kom det frem et overraskende sterkt ønske om bedre kompetanse i skriftlig handelskorrespondanse sammen med bedre grammatiske ferdigheter.

ELAN – Bruken av fremmedspråk i europeiske bedrifter

Rapporten *ELAN: Effects on the European Economy of Shortages of Foreign Language Skills in Enterprise* ble bestilt av Europakommisjonens generaldirektorat for utdanning og kultur og gjennomført av CILT, Storbritannias nasjonale språksenter (Hagen et al. 2006). Den kombinerer en kvantitativ undersøkelse med respondenter fra 2000 små og mellomstore eksportbedrifter fra 29 europeiske land inkludert Norge, med inntil 100 respondenter i hvert land. Disse ble valgt ut for best mulig å gjenspeile ”landprofilen”, dvs. sammensetningen av landets eksportnæringer. Videre ble funnene vurdert og kommentert av 5 ”influencers” fra hvert land i undersøkelsen, f.eks. ledere i handelskammere, næringslivsorganisasjoner og departementer. Den tredje delen var en intervjuundersøkelse av et representativt utvalg av 30 store multinasjonale bedrifter, dvs. bedrifter med mer enn 500 ansatte. I det følgende vil vi konsentrere oss om resultatene fra hovedundersøkelsen sammenlignet med norske data (se kapittel 3 i rapporten). Disse har vi samlet i tabell 23. Vi må ta forbehold om det ikke foreligger detaljerte analyser av dataene fra Norge. Undersøkelsen hadde spørsmål om:

- tapt eller redusert omsetning grunnet manglende språkferdigheter eller innsikt i kulturen;
- handelshindringer grunnet manglende språkferdigheter eller innsikt i kulturen;
- bedriftenes bruk av fremmedspråk, dvs. hvilke språk og brukshyppighet;
- tilgang på språkkompetanse i bedriftene og ferdighetsnivå;
- i hvor stor grad språkferdighetene i bedriftene samsvarte med eksportmarkedene;
- eksempler på ”god praksis” av interesse for oppfølgende kasusstudier;
- omfanget på og nivået av gjennomført og planlagt kursing i fremmedspråk;
- planer om fremtidige eksportfremstøt i og utenfor Europa.

Hvilke språk?

Hvilke språk blir brukt i eksportarbeidet i Europa? Undersøkelsen fant at engelsk ble brukt for 51% av kontakten, tysk 13%, fransk 9%, russisk 8%, spansk 8%, og andre språk 15%. En oversikt for Norge er dessverre ikke tilgjengelig. Rapporten sier at:

[i]t is surprising that English is not more widely spread. This is due to the tendency for companies to try to use the local language of the market if possible, and if not, then one of the major European languages, such as German or French (Hagen et al. 2006: 19).

Videre nevner rapporten ved flere tilfeller at overforbruk av engelsk, såkalt "anglophone complacency", er et problem for mange bedrifter, også i ikke-engelskspråklige land. I siste del av rapporten, intervjuene med de 30 multinasjonale bedriftene, nevnes faktisk en bedrift som hadde flyttet fra Storbritannia for lettere å få tak i personale som behersket andre språk enn engelsk. På den andre siden, det er en tendens til at mange bedrifter lokaliserer seg på steder hvor de behersker språket, noe som ofte favoriserer de engelskspråklige områdene.

Spørsmål omkring bruken av fremmedspråk

I tabell C6 nedenfor har vi sammenlignet norske og europeiske svar på en del nøkkel-spørsmål mht. språkkunnskaper eller kulturforståelse i ELAN-undersøkelsen.

Det kanskje mest interessante spørsmålet i ELAN-undersøkelsen er om norske bedrifter har større vansker med eksportarbeidet enn bedrifter ellers i Europa pga. manglende språkkunnskaper eller kulturforståelse. Svarene til spørsmål 8 tyder på det, ettersom en høyere prosentandel norske bedrifter, 16% sammenlignet med gjennomsnittet på 11%, oppgir å ha tapt omsetning på grunn av språkproblemer. Videre, i spørsmål 11 oppgir 42%, sammenlignet med 18% i Europa forøvrig, at de har opplevd vanskeligheter på grunn av kulturforskjeller. I rapporten nevnes det spesielt at Sverige (37%) og Norge skiller seg negativt ut på dette området, og man lurer på om det skyldes vår geografiske isolasjon eller en større grad av bevissthet omkring slike vansker. Svarene på spørsmål 10 kan også tyde på man til tider opplever problemer på grunn av språk og kultur. Der oppgir 25% av de norske bedriftene, sammenlignet med et gjennomsnitt på 10%, at deres beslutninger om å satse på nye markeder påvirkes av deres kjennskap til markedets språk og kultur.

Til slutt, svarene til spørsmål 4 viser at 38% av de norske bedriftene, mot et gjennomsnitt på 22%, ansetter "native speakers" for å pleie kontakten med sine markeder. Samtidig skiller ikke norske bedrifter seg nevneverdig ut, verken positivt eller negativt, med hensyn til skoling av sine ansatte. Unntaket finnes i svarene til spørsmål 13 og viser at 88% av de norske bedriftene, sammenlignet med et gjennomsnitt på 57% har en detaljert oversikt over sine ansattes språkferdigheter. En forklaring på dette er at norske bedrifter muligens mener at de klarer seg med engelsk,

i alle fall i utgangspunktet, for så å ansette personale med spesielt gode kunnskaper om eksportmarkedets språk og kultur.

Tabell C6. En sammenligning av norske og europeiske svar på sentrale spørsmål i ELAN-undersøkelsen (svar i prosent).

No.	Question	Norway	Average
1	In order to deal with customers abroad does your company have a formal language strategy?	31	48
2	Has the language competence of your staff ever influenced your company's choice of export markets?	10	13
3	Have you acquired staff with specific language skills due to export needs?	38	40
4	Have you ever employed native speakers full time in your company who support your foreign trade?	38	22
5	Have you ever used local agents and/or distributors who speak your own native language in your foreign markets?	12	31
6	Have you ever employed external translators/interpreters for foreign trade?	56	45
7	Do you ever adapt your website for foreign markets?	92	62
8	Is there any possibility that your company ever missed an opportunity of winning an export contract due to lack of foreign language skills?	16	11
9	Does your company have plans to begin trading in any new foreign countries?	33	46
10	Is your decision of investing based on knowledge of the relevant language/culture?	25	10
11	Has your company ever experienced difficulties with foreign customers due to cultural differences?	42	18
12	Has your company ever missed an opportunity of winning an export contract due to lack of cultural competence in any particular country?	4	4
13	Do you keep a record of staff language skills?	88	57
14	Have you ever offered language training to your staff?	58	49
15	Has your company undertaken foreign language training in the last 3 years?	28	35
16	Do you think your company will need to acquire additional expertise in languages in the next 3 years?	44	42
17	Do you think your company will need to acquire additional expertise in countries in the next 3 years?	38	20

ELAN og Norge

Hvilke konklusjoner kan man trekke om Norge på grunnlag av ELAN-undersøkelsen? Vi vil våge å påstå at dataene kan tyde på en noe lavere grad av bevissthet omkring bruken av fremmedspråk, muligens fordi man mener å kunne klare seg med engelsk. Svarene til spørsmål 1, ett av nøkkelspørsmålene i ELAN rapporten, kan i alle fall tyde på dette ettersom kun 31% av de norske bedriftene oppgir at de har en bevisst språkstrategi sammenlignet med 48% av utvalget som helhet. Forfatterne til ELAN fremhever at i denne og andre undersøkelser viser det seg at bedriftenes grad av bevissthet om bruken av fremmedspråk og medarbeideres språkferdigheter, i den grad

at man har utviklet en bevisst språkstrategi, korrelerer positivt med omsetning og vekst. Ettersom Norge oppgir noe større vansker i eksportarbeidet enn gjennomsnittet på grunn av språk og kulturbarrierer, kan vi her stå overfor en negativ sammenheng. Vi må her ta ett forbehold, nemlig at dette også kan ha sammenheng med bedriftsstørrelse og begrensede ressurser. I denne og andre undersøkelser kommer det frem at store bedrifter ofte er mer bevisst på bruk av fremmedspråk, og de har også flere ressurser å bruke på kurs eller til å ansette spesielt kvalifisert ansatte. Hvis de norske bedriftene i utvalget er gjennomgående noe mindre enn gjennomsnittet i utvalget, kan dette forklare resultatene i noen grad. Dessverre finnes det ikke opplysninger om dette i rapporten. En re-analyse av dataene fra undersøkelsen for å få frem opplysningene om Norge spesielt, hadde derfor vært av stor interesse.

Vedlegg D - Spørreskjemaet

Spørreskjemaet som ble benyttet i undersøkelsen vår, er gjengitt på de følgende sidene.

Project	91103
Schema ID	

<p>1</p> <p>Utdanning</p> <p>(INNTIL 8 ÅRS SKOLEGANG)</p> <p style="text-align: right;"><i>Folkeskolenivå</i> ☐ 1</p> <p>(9-10 ÅRS SKOLEGANG)</p> <p style="text-align: right;"><i>Ungdomsskole/ Realskolenivå</i> ☐ 2</p> <p>(11-13 ÅRS SKOLEGANG)</p> <p style="text-align: right;"><i>Videregående skole/ Gymnasnivå</i> ☐ 3</p> <p>(MER ENN 12 ÅRS SKOLEGANG + STUDIER)</p> <p style="text-align: right;"><i>Universitetsnivå</i> ☐ 4</p> <p style="text-align: right;"><i>Er under utdanning</i> ☐ 5</p>	<p>3</p> <p>Ansatte</p> <p style="text-align: right;">1 ☐ 1</p> <p style="text-align: right;">2 ☐ 2</p> <p style="text-align: right;">3-5 ☐ 3</p> <p style="text-align: right;">6-19 ☐ 4</p> <p style="text-align: right;">20-49 ☐ 5</p> <p style="text-align: right;">50-99 ☐ 6</p> <p style="text-align: right;">100-199 ☐ 7</p> <p style="text-align: right;">200-399 ☐ 8</p> <p style="text-align: right;">400 eller flere ansatte ☐ 9</p>
<p>2</p> <p>Fylke</p> <p style="text-align: right;"><i>Østfold</i> ☐ 01</p> <p style="text-align: right;"><i>Akershus</i> ☐ 02</p> <p style="text-align: right;"><i>Oslo</i> ☐ 03</p> <p style="text-align: right;"><i>Hedmark</i> ☐ 04</p> <p style="text-align: right;"><i>Oppland</i> ☐ 05</p> <p style="text-align: right;"><i>Buskerud</i> ☐ 06</p> <p style="text-align: right;"><i>Vestfold</i> ☐ 07</p> <p style="text-align: right;"><i>Telemark</i> ☐ 08</p> <p style="text-align: right;"><i>Aust-Agder</i> ☐ 09</p> <p style="text-align: right;"><i>Vest-Agder</i> ☐ 10</p> <p style="text-align: right;"><i>Rogaland</i> ☐ 11</p> <p style="text-align: right;"><i>Hordaland</i> ☐ 12</p> <p style="text-align: right;"><i>Ubenyttet</i> ☐ 13</p> <p style="text-align: right;"><i>Sogn og Fjordane</i> ☐ 14</p> <p style="text-align: right;"><i>Møre og Romsdal</i> ☐ 15</p> <p style="text-align: right;"><i>Sør-Trøndelag</i> ☐ 16</p> <p style="text-align: right;"><i>Nord-Trøndelag</i> ☐ 17</p> <p style="text-align: right;"><i>Nordland</i> ☐ 18</p> <p style="text-align: right;"><i>Troms</i> ☐ 19</p> <p style="text-align: right;"><i>Finnmark</i> ☐ 20</p>	<p>4</p> <p>Bransje</p> <p><i>Bergverksdrift og utvinning/fordbruk, skogbruk og fiske</i> ☐ 01</p> <p style="text-align: right;"><i>Industri</i> ☐ 02</p> <p style="text-align: right;"><i>Kraft og vannforsyning</i> ☐ 03</p> <p style="text-align: right;"><i>Bygge og anleggsvirksomhet</i> ☐ 04</p> <p style="text-align: right;"><i>Varehandel</i> ☐ 05</p> <p style="text-align: right;"><i>Hotell og restaurantdrift</i> ☐ 06</p> <p style="text-align: right;"><i>Transport og kommunikasjon</i> ☐ 07</p> <p style="text-align: right;"><i>Finansiell tjenesteyting</i> ☐ 08</p> <p style="text-align: right;"><i>Omsetning og eiendomsdrift, utleievirksomhet</i> ☐ 09</p> <p style="text-align: right;"><i>Databehandlingsvirksomhet</i> ☐ 10</p> <p style="text-align: right;"><i>Annen tjenesteyting</i> ☐ 11</p>

+
5**Arbeidsfelt**

- Brann, utrykning og redning 01
 Butikkarbeid 02
 Elektriker/installasjon 03
 Forsvar/militær 04
 Førskolelærer, ansatt i barnehage, SFO 05
 Helse og pleiearbeid 06
 Håndtverker 07
 Informasjons og kommunikasjonsteknologi 08
 Ingeniør 09
 Jord-/skogbruk, fiske, oppdrett, matproduksjon 10
 Journalistikk og media 11
 Juridisk arbeid 12
 Kontor og saksbehandling 13
 Kultur og idrett 14
 Ledelse og administrasjon 15
 Lege, psykolog, terapeut 16
 Logistikk, materialadministrasjon og innkjøp 17
 Lærer i grunnskole/videregående skole 18
 Annet 19
 Markedsføring og reklame 20
 Maskinteknikk og mekanikk 21
 Personal, arbeidsmiljø og rekruttering 22
 Politi, fengsel og toll 23
 Produksjon, industri og fabrikkarbeid 24
 Rådgivning/konsulentvirksomhet 25
 Selger/salgskonsulent 26
 Sosial, omsorgs og fritidsarbeid 27
 Tekstil, kunsthåndverk og presisjonsarbeid 28
 Transport 29
 Undervisning/forskning, Universitet og høyskole 30
 Vakt, sikring og kontrollarbeid 31
 Vaktmester, renhold, renovasjon 32
 Økonomi, statistikk og regnskap 33

6**Hva er virksomhetens offisielle arbeidsspråk?**

- Norsk 01
 Et annet nordisk språk 02
 Engelsk 03
 Et annet fremmedspråk _____ For MMI
 _____

7**Driver virksomheten med eksport av varer og tjenester?**

- Ja 1
 Nei (⇒ 10) 2
 Ikke relevant (⇒ 10) 3

8**Hvilke land eksporterer virksomheten varer/tjenester til?**

FLERE SVAR MULIG

- Øvrige nordiske land 1,
 Land i Europa 2,
 USA /Canada / Australia 3,
 Asia 4,
 Afrika 5,
 Latin-amerika 6,
 Kan ikke svare 7.

9**Hvilke språk bruker dere når dere eksporterer varer/tjenester?**

FLERE SVAR MULIG

- Engelsk 01,
 Andre språk _____ For MMI
 _____
 Andre språk _____ For MMI
 _____
 Andre språk _____ For MMI
 _____

10**Driver virksomheten med import av varer og tjenester?**

- Ja 1
 Nei (⇒ 13) 2
 Vet ikke (⇒ 13) 3

11**Hvilke land importerer virksomheten varer/tjenester fra?**

FLERE SVAR MULIG

- Øvrige nordiske land 1,
 Land i Europa 2,
 USA /Canada / Australia 3,
 Asia 4,
 Afrika 5,
 Latin-amerika 6,
 Kan ikke svare 7.

12 Hvilke språk bruker dere når dere importerer varer/tjenester?

FLERE SVAR MULIG

Engelsk 01,

Andre språk _____ For MMI

Andre språk _____ For MMI

Andre språk _____ For MMI

13 Hvilke land har virksomheten eierskapstilknytning til? (dette kan være at man har utenlandske eiere, eller at men selv har eierskap i selskaper i andre land)

FLERE SVAR MULIG

- Norge 1,
- Øvrige nordiske land 2,
- Land i Europa 3,
- USA /Canada / Australia 4,
- Asia 5,
- Afrika 6,
- Latin-amerika 7,
- Vet ikke/ kan ikke svare 8.

15 Vi vil gjerne vite hvordan dere kommuniserer med kontakter i andre land. Kan du på en skala fra 1 til 5 der 1 betyr aldri og 5 betyr svært ofte, si noe om hvor ofte dere benytter:

	1 Aldri	2	3	4	5 Svært ofte	
E-post	☐	☐	☐	☐	☐	1
Telefon	☐	☐	☐	☐	☐	2
Personlig kontakt (ansikt til ansikt)	☐	☐	☐	☐	☐	3
Faks	☐	☐	☐	☐	☐	4
Brev	☐	☐	☐	☐	☐	5
Eksterne agenter	☐	☐	☐	☐	☐	6

Hvis svarer kun Norge gå til spm 11

14 Hvilke språk bruker dere når dere kommuniserer med eiere eller filialer/datterselskap i andre land?

FLERE SVAR MULIG

Engelsk 01,

Andre språk _____ For MMI

Andre språk _____ For MMI

Andre språk _____ For MMI

+ 16

Jeg vil nå nevne noen vanlige aktiviteter.

Hvor nødvendig er det at de ansatte som utfører disse aktivitetene kan forstå og gjøre seg forstått på engelsk?

SKALA FRA 1 TIL 5 DER 1 ER IKKE NØDVENDIG OG 5 ER SVÆRT NØDVENDIG

	1 Ikke nødvendig	2	3	4	5 Svært nødvendig	
<i>Forhandlinger/kontraktskriving</i>	☐	☐	☐	☐	☐	1
<i>Markedsføring/salg/service</i>	☐	☐	☐	☐	☐	2
<i>Sekretær oppgaver</i>	☐	☐	☐	☐	☐	3
<i>Budsjettering/regnskap</i>	☐	☐	☐	☐	☐	4
<i>Forskning/utvikling</i>	☐	☐	☐	☐	☐	5
<i>Produksjon</i>	☐	☐	☐	☐	☐	6
<i>Konferanser/seminarer</i>	☐	☐	☐	☐	☐	7
<i>Holde foredrag/presentasjoner</i>	☐	☐	☐	☐	☐	8
<i>Oppsøkende virksomhet mot kunde/bruker</i>	☐	☐	☐	☐	☐	9

17

Jeg vil nå nevne noen vanlige aktiviteter.

Hvor nødvendig er det at de ansatte som utfører disse aktivitetene kan forstå og gjøre seg forstått på andre fremmedspråk enn engelsk?

SKALA FRA 1 TIL 5 DER 1 ER IKKE NØDVENDIG OG 5 ER SVÆRT NØDVENDIG

	1 Ikke nødvendig	2	3	4	5 Svært nødvendig	
<i>Forhandlinger/kontraktskriving</i>	☐	☐	☐	☐	☐	1
<i>Markedsføring/salg/service</i>	☐	☐	☐	☐	☐	2
<i>Sekretær oppgaver</i>	☐	☐	☐	☐	☐	3
<i>Budsjettering/regnskap</i>	☐	☐	☐	☐	☐	4
<i>Forskning/utvikling</i>	☐	☐	☐	☐	☐	5
<i>Produksjon</i>	☐	☐	☐	☐	☐	6
<i>Konferanser/seminarer</i>	☐	☐	☐	☐	☐	7
<i>Holde foredrag/presentasjoner</i>	☐	☐	☐	☐	☐	8
<i>Oppsøkende virksomhet mot kunde/bruker</i>	☐	☐	☐	☐	☐	9

18 Har virksomheten eller virksomhetens medarbeidere noen gang opplevd noen av de følgende problemene på grunn av manglende ferdigheter i engelsk?

	Ja	Nei	Vet ikke	
	1	2	3	
<i>Tap i forhandlinger om kontrakt/salg</i>	☐	☐	☐	1
<i>Forsinkelser i levering / Feilleveranser</i>	☐	☐	☐	2
<i>Fornærmet en kunde eller samarbeidspartner</i>	☐	☐	☐	3
<i>Ikke klart å følge opp et nettverk eller en samarbeidspartner</i>	☐	☐	☐	4
<i>Bliitt isolert på konferanser eller seminarer i utlandet</i>	☐	☐	☐	5
<i>Sagt nei til å delta på konferanser eller seminarer</i>	☐	☐	☐	6
<i>Har ikke klart å konversere eller ta del i samtalen under en middag eller lignende</i>	☐	☐	☐	7
<i>Unnlatt å oppsøke et marked eller en kunde</i>	☐	☐	☐	8

19 Har virksomheten eller virksomhetens medarbeidere noen gang opplevd noen av de følgende problemene på grunn av manglende ferdigheter i annet fremmedspråk enn engelsk?

	Ja	Nei	Vet ikke	
	1	2	3	
<i>Tap i forhandlinger om kontrakt/salg</i>	☐	☐	☐	1
<i>Forsinkelser i levering / Feilleveranser</i>	☐	☐	☐	2
<i>Fornærmet en kunde eller samarbeidspartner</i>	☐	☐	☐	3
<i>Ikke klart å følge opp et nettverk eller en samarbeidspartner</i>	☐	☐	☐	4
<i>Bliitt isolert på konferanser eller seminarer i utlandet</i>	☐	☐	☐	5
<i>Sagt nei til å delta på konferanser eller seminarer</i>	☐	☐	☐	6
<i>Har ikke klart å konversere eller ta del i samtalen under en middag eller lignende</i>	☐	☐	☐	7
<i>Unnlatt å oppsøke et marked eller en kunde</i>	☐	☐	☐	8

20 Trenger virksomheten mer kompetanse i noen av disse språkene?

FLERE SVAR MULIG

- Engelsk 01,
- Tysk 02,
- Fransk 03,
- Spansk 04,
- Kinesisk 05,
- Russisk 06,

Andre språk (Oppgi i så fall hvilke(t)) _____ For MMI

Andre språk (Oppgi i så fall hvilke(t)) _____ For MMI

- Nei 98,
- Vet ikke 99.

+

+

- 21** Jeg vil nå liste opp noen arbeidsoppgaver.
I hvor stor grad er du enig i at engelskkunnskaper er viktig for å utføre disse oppgavene?

Ett svar i hver linje

	1 helt uenig	2	3 verken uenig eller enig	4	5 helt enig	
<i>Snakke og skrive fagspråk</i>	☐	☐	☐	☐	☐	1
<i>Lese og forstå fagspråk</i>	☐	☐	☐	☐	☐	2
<i>Gjennomføre sosial konversasjon/dagligtale</i>	☐	☐	☐	☐	☐	3
<i>Holde presentasjoner</i>	☐	☐	☐	☐	☐	4
<i>Forhandle og inngå kontrakter</i>	☐	☐	☐	☐	☐	5

- 22** Jeg vil nå liste opp noen arbeidsoppgaver.
I hvor stor grad er du enig i at kunnskaper i andre språk enn engelsk er viktig for å utføre disse oppgavene?

Ett svar i hver linje

	1 helt uenig	2	3 verken uenig eller enig	4	5 helt enig	
<i>Snakke og skrive fagspråk</i>	☐	☐	☐	☐	☐	1
<i>Lese og forstå fagspråk</i>	☐	☐	☐	☐	☐	2
<i>Gjennomføre sosial konversasjon/dagligtale</i>	☐	☐	☐	☐	☐	3
<i>Holde presentasjoner</i>	☐	☐	☐	☐	☐	4
<i>Forhandle og inngå kontrakter</i>	☐	☐	☐	☐	☐	5

- 23** Har virksomheten gjennomført opplæring i engelsk eller et annet fremmedspråk for medarbeiderne?

Ja 1

Nei 2

Vet ikke 3

- 24** Opplever du at virksomheten trenger mer kompetanse i engelsk eller et annet fremmedspråk?

Ja 1

Nei (⇒ **26**) 2

Vet ikke/kan ikke svare 3

- 25** Hvordan vil du foretrekke at medarbeidere hever sin kompetanse i fremmedspråk?

FLERE SVAR MULIG

<i>Eksterne kurs i Norge</i>	☐	1.
<i>Eksterne kurs i utlandet</i>	☐	2.
<i>Ved hjelp av en personlig lærer i fremmedspråk</i>	☐	3.
<i>Interne kurs</i>	☐	4.
<i>Gjennom permisjon uten lønn for å delta på kurs</i>	☐	5.
<i>Gjennom permisjon med lønn for å delta på kurs</i>	☐	6.
<i>Annet</i>	☐	7.

+ 20©06 MMI

006

+

26 På en skala fra 1-5, hvor enig er du i følgende påstander:

	1 helt uenig	2	3 verken uenig eller enig	4	5 helt enig	
<i>Kompetanse i fremmedspråk er en forutsetning for suksess for min virksomhet</i>	☐	☐	☐	☐	☐	1
<i>Det norske utdanningssystemet gir god kompetanse i engelsk</i>	☐	☐	☐	☐	☐	2
<i>Det norske utdanningssystemet gir god kompetanse i andre fremmedspråk enn engelsk</i>	☐	☐	☐	☐	☐	3
<i>Vi forventer at nyansatte kan forstå og gjøre seg forstått på engelsk</i>	☐	☐	☐	☐	☐	4
<i>Vi forventer at nyansatte kan anvende et annet fremmedspråk i tillegg til engelsk</i>	☐	☐	☐	☐	☐	5
<i>Det er nødvendig at våre medarbeidere hever sin kompetanse i engelsk</i>	☐	☐	☐	☐	☐	6
<i>Det er nødvendig at våre medarbeidere hever sin kompetanse i andre fremmedspråk enn engelsk</i>	☐	☐	☐	☐	☐	7
<i>Det er nødvendig at våre medarbeidere får mer kunnskap om andre lands kulturer og samfunnsforhold</i>	☐	☐	☐	☐	☐	8
<i>Virksomheten møter nå hardere konkurranse enn for to år siden</i>	☐	☐	☐	☐	☐	9
<i>Virksomhetens økonomiske situasjon er bedret i løpet av de siste to årene</i>	☐	☐	☐	☐	☐	10
<i>Det stilles større krav til medarbeidernes ferdigheter i fremmedspråk nå enn tidligere</i>	☐	☐	☐	☐	☐	11
<i>Det hender at medarbeidere vegrer seg for å ta på seg arbeidsoppgaver som krever ferdigheter i engelsk</i>	☐	☐	☐	☐	☐	12
<i>Det hender at medarbeidere vegrer seg for å ta på seg arbeidsoppgaver som krever ferdigheter i andre fremmedspråk enn engelsk</i>	☐	☐	☐	☐	☐	13

27 Har virksomheten et nettsted/en hjemmeside på internett?

- Ja 1
 Nei (⇒ 29) 2
 Vet ikke/kan ikke svare (⇒ 29) 3

28 På hvilke språk foreligger hjemmesidene?

- Kun norsk 1
 Kun engelsk 2
 Kun norsk og engelsk 3
 Norsk, engelsk og et eller flere andre fremmedspråk 4
 Norsk og et annet fremmedspråk enn engelsk 5
 Vet ikke 6

29 Hvor stor er virksomhetens eksportandel i prosent?

noter tall i prosent:

+

30 Har virksomheten ansatte som ikke har norsk som morsmål?

- Ja 1
Nei (⇒ **32**) 2
Vet ikke/ ikke relevant (⇒ **32**) 3

31 Hvor mange prosent av de ansatte har et annet morsmål enn norsk?

HVIS VET IKKE/IKKE RELEVANT, SKRIV 0

Noter tallet i prosent:

32 Ville det hatt noen av de følgende konsekvensene dersom dine medarbeidere hadde hevet sine ferdigheter i engelsk?

FLERE SVAR MULIG

- Flere utenlandske kunder 01,
Økt omsetning 02,
Større nettverk 03,
Bedre informasjon 04,
Større mobilitet blant ansatte 05,

Annet notér: _____ For MMI

Annet notér: _____ For MMI

- Nei 98,
Vet ikke / ikke relevant 99.

33 Ville det hatt noen av de følgende konsekvensene dersom dine medarbeidere hadde hevet sine ferdigheter i et annet fremmedspråk enn engelsk?

FLERE SVAR MULIG

- Flere utenlandske kunder 01,
Økt omsetning 02,
Større nettverk 03,
Bedre informasjon 04,
Større mobilitet blant ansatte 05,

Annet notér: _____ For MMI

Annet notér: _____ For MMI

└

Publikasjoner i serien FOKUS PÅ SPRÅK

**1. Kåre Solfeld: Andre fremmedspråk på ungdomstrinnet
– med praktisk tilnærming. Rapport fra en intervjuundersøkelse.**

Februar 2007.

ISBN: 978-82-8195-000-9 (trykket) 978-82-8195-001-6 (on-line)

ISSN: 1890-3622

2. Magne Dypedahl: Interkulturell kompetanse og kravet til språklæreren.

Juni 2007.

ISBN: 978-82-8195-002-3 (trykket) 978-82-8195-003-0 (on-line)

ISSN: 1890-3622

Retningslinjer for manus til FOKUS PÅ SPRÅK
ligger ute på: www.fremmedspraksenteret.no

For bestilling kontakt:

Fremmedspråksenteret

Høgskolen i Østfold, 1757 Halden

Telefon: 69 21 58 30   Telefaks: 69 21 58 31

E-post: info@fremmedspraksenteret.no

Fokus på språk. 3/2007

© Glenn Ole Hellekjær, Universitetet i Oslo / Fremmedspråksenteret 2007

ISBN: 978-82-8195-004-7 (trykket) 978-82-8195-005-4 (on-line)

ISSN: *1890-3622*

FREMMEDSPRÅKSENTERET

www.fremmedspraksenteret.no

Fremmedspråk i næringslivet: bruk og behov

Førsteamanuensis Glenn Ole Hellekjær ved Universitetet i Oslo presenterer i denne rapporten den hittil største norske undersøkelsen av hvordan fremmedspråk brukes i næringslivet, og hvilke behov for språkkompetanse eksport- og importbedrifter har. Undersøkelsen viser at bedriftene mangler både ansatte som er gode nok i engelsk til å mestre krevende oppgaver som forhandlinger og markedsføring, og ansatte med grunnleggende ferdigheter i andre fremmedspråk. Språkproblemer har ført til feilleveranser, tapte kontrakter og vansker i sosial omgang med kundene. Noe av forklaringen kan ligge i at bedriftene ikke har språkkunnskaper som avgjørende kriterium ved ansettelser. Hellekjær foreslår å bedre mulighetene i videregående skole for å kombinere språk med andre fag, som økonomi og realfag, og at man også i høyere utdanning, spesielt innen tekniske og økonomiske utdanninger, satser på å styrke språkferdighetene.